

**FARK YARATAN BABALAR EĞİTİM PROGRAMININ (FAYAB)
BABALARIN ÇOCUKLARIYLA İLİŞKİLERİNE, TUTUMLARINA
VE BABA KATILIMINA ETKİSİ**

Cansu TUTKUN

**DOKTORA TEZİ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren otuz altı (36) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Cansu
Soyadı : TUTKUN
Bölümü : Okul Öncesi Öğretmenliği
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Fark Yaratan Babalar Eğitim Programının (FAYAB) Babaların Çocuklarıyla İlişkilerine, Tutumlarına ve Baba Katılımına Etkisi

İngilizce Adı: The Effect of The Program for Distinctive Fathers Education (PDFE) on The Relations, Attitudes and Father Involvement of Fathers with Their Children

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Cansu TUTKUN

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Cansu TUTKUN tarafından hazırlanan “Fark Yaratın Babalar Eğitim Programının (FAYAB) Babaların Çocuklarıyla İlişkilerine, Tutumlarına ve Baba Katılımına Etkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Çağlayan DİNÇER

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Adalet KANDIR

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Ümit DENİZ

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Elif GÖKÇEARSAN ÇİFCİ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 29/09/2017

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Sevgili babam, annem ve kardeşime...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi ve tamamlanmasında bana yol gösteren, beni destekleyen, değerli görüşlerini ve zamanını benimle paylaşan çok sevgili hocam Doç. Dr. Fatma Tezel Şahin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın şekillenmesinde büyük emekleri olan, bana yol gösteren önerileriyle destekleyen ve zamanlarını benden esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Adalet Kandır'a, Prof. Dr. Çağlayan Dinçer'e ve Prof. Dr. Ümit Deniz'e, çalışmam sırasında gerektiğinde bana zaman ayıran, düşüncelerini paylaşan sevgili hocalarım Doç. Dr. Elif Gökçearslan Çifci'ye ve Yrd. Doç. Dr. Ege Akgün'e, araştırmam için çok değerli düşüncelerini benimle paylaşan arkadaşlarım Ahu Taneri'ye, Zeynep Nur Aydın Kılıç'a, araştırmanın her aşamasında zorlukları birlikte aştığım ve her zaman yanımda olan çok değerli dostlarım Sabahat Işıktekiner'e ve Özlem Yılmazkoçlar'a, yaşantımın her aşamasında desteklerini benden esirgemeyen, maddi, manevi her sıkıntıda bana yardımcı olan, beni yüreklendiren ve var olmalarıyla gurur duyduğum anneme, babama, kardeşime yanımda oldukları için çok teşekkür ederim.

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından 04/2016-09 kodlu Bilimsel Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

**FARK YARATAN BABALAR EĞİTİM PROGRAMININ (FAYAB)
BABALARIN ÇOCUKLARIYLA İLİŞKİLERİNE, TUTUMLARINA
VE BABA KATILIMINA ETKİSİ**

Doktora Tezi

Cansu Tutkun

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2017

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Fark Yaratıcı Babalar (FAYAB) Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisini incelemektir. Araştırmanın modeli, ön test - son test- kalıcılık testi kontrol gruplu deneysel desen ile nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin aynı çalışmada kullanıldığı karma yöntemidir. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Ankara ili Yenimahalle ilçesinde Sağlık Bakanlığına bağlı bir kamu kurumunun kreş ve gündüz bakım evine devam eden 48-72 ay arası deney grubunda 18 ve kontrol grubunda 20 olmak üzere toplam 38 çocuğun babaları oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, İhtiyaç Belirleme Formu, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeği, nitel veriler için Anne ve Baba Görüşme Formları kullanılmıştır. Deney grubunda yer alan babalara 13 oturumluk FAYAB Eğitim Programı uygulanmış, kontrol grubundaki babalara ise herhangi bir eğitim uygulanmamıştır. Araştırma sonucunda Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi olduğu ayrıca, eğitime katılan babalar ve eşlerinin görüşleri

doğrultusunda babaların çocuklarıyla ilişkileri, çocuklarına karşı tutumları ve çocuklarıyla etkili zaman geçirerek onların hayatlarına katılımlarında olumlu yönde değişimler yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Baba, çocuk, baba eğitim programı, okul öncesi dönem
Sayfa Adedi : 195
Danışman : Doç. Dr. Fatma Tezel Şahin

**THE EFFECT OF THE PROGRAM FOR DISTINCTIVE FATHERS
EDUCATION (PDFE) ON THE RELATIONS, ATTITUDES AND
FATHER INVOLVEMENT OF FATHERS WITH THEIR CHILDREN**

Ph.D Thesis

Cansu Tutkun

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September, 2017

ABSTRACT

The purpose of the current study was to investigate the effect of the Program for Distinctive Fathers Education (PDFE) on the relations, attitudes and father involvement of fathers with their children. In the study, pre-test – post-test permanence test was applied in combination with control grouped experimental design and qualitative – quantitative research methods together. The working group of the study was comprised of the fathers of 38 children, 18 in test group and 20 in control group, at the months of 48-72 and attending to a preschool education institutions in the city of Ankara in the spring term of 2016-2017 educational year. As the data collection tool, Child Parent Relation Scale, BADEP Attitude Inventory and Father Involvement Scale, and for the qualitative data, Parent Interview Forms were used. The fathers in the test group was applied PDFE Education Program with 13 sessions and those in the control group was given no education. At the end of the research, it was found that the Program for Distinctive Fathers Education had an effect on the relations, attitudes and the father involvement of the fathers of children, and that there became some positive changes in the relations of the fathers with their children, in their attitudes towards their children and in their involvement in the lives of their children by

spending fruitful time in line with the views of the fathers participating in the education and with their wives.

Key Words : Father, child, father education program, preschool period
Page Number : 195
Supervisor : Ass. Prof. Fatma Tezel Şahin

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar.....	7
BÖLÜM II.....	9

2. KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Anne Baba Eğitimi	9
2.2. Anne Baba Eğitiminin Önemi	13
2.3. Anne Baba Eğitiminin Amaçları.....	14
2.4. Anne Baba Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar	17
2.5. Anne Baba Eğitim Modelleri.....	21
2.5.1. Ev Merkezli Eğitim	22
2.5.2. Kurum Merkezli Eğitim	23
2.5.3. Kurumsal Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Eğitim	23
2.5.4. Uzaktan Öğretim Yoluyla Eğitim.....	24
2.5.5. Çocuktan Çocuğa	25
2.5.6. Mobil Hizmetler	26
2.6. Baba Eğitim Programları ve Gerekliliği	27
2.6.1. Türkiye’de Yapılan Baba Eğitim Programı	31
2.6.2. Yurt Dışında Yapılan Baba Eğitim Programları.....	31
2.7. Baba Çocuk İlişkisi	37
2.8. Babanın Katılımı	41
2.9. Babaların Çocuklarına Karşı Tutumları	45
BÖLÜM III	49
3. YÖNTEM	49
3.1. Araştırmanın Modeli.....	49
3.2. Çalışma Grubu	52
3.3. Veri Toplama Araçları.....	55
3.3.1. Genel Bilgi Formu.....	56
3.3.2. İhtiyaç Belirleme Formu	56

3.3.3.	Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği	56
3.3.4.	BADEP Tutum Envanteri	58
3.3.5.	Baba Katılım Ölçeği.....	59
3.3.6.	Baba Görüşme Formu (A-B).....	61
3.3.7.	Anne Görüşme Formu (A-B)	61
3.4.	Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB).....	63
3.4.1.	Fark Yaratan Babalar Eğitim Programının Hazırlanma Aşamaları	63
3.5.	Verilerin Toplanması	75
3.5.1.	Ön Testlerin Uygulanması	75
3.5.2.	FAYAB Eğitim Programının Uygulanması.....	76
3.5.3.	Son Testlerin Uygulanması	79
3.5.4.	Kahcılık Testlerinin Uygulanması.....	79
3.6.	Verilerin Analizi	79
3.6.1.	Nicel Verilerin Analizi	79
3.6.2.	Nitel Verilerin Analizi.....	80
BÖLÜM IV		83
4. BULGULAR VE YORUM		83
4.1.	Nicel Verilere İlişkin Bulgular	83
4.2.	Nitel Verilere İlişkin Bulgular.....	96
4.2.1.	Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına İlişkin Ön Görüşme Bulguları	96
4.2.2.	Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına İlişkin Son Görüşme Bulguları	109
BÖLÜM V		135
5. TARTIŞMA		135

BÖLÜM VI	151
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	151
6.1. Sonuçlar.....	151
6.1.1. Nicel Verilere Yönelik Sonuçlar	151
6.1.2. Nitel Verilere Yönelik Sonuçlar.....	153
6.2. Öneriler	154
KAYNAKLAR.....	157
EKLER.....	177
EK 1. Mark Perlman Tarafından Geliştirilen “The Nurturing Father’s Program’ın” Türkçeye Çevrilip Kullanılması İçin Verilen İzin Yazısı.....	178
EK 2 Milli Eğitim Müdürlüğü Tarafından Verilen Araştırma İzin Yazısı	179
EK 3 Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB) Uygulama Resimleri....	180
EK 4 Nitel Verilere İlişkin Kod ve Kategoriler	182

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Etkili Bir Aile Eğitim Programının Dört Unsuru</i>	12
Tablo 2. <i>Çalışma Grubundaki Babalara İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı</i>	53
Tablo 3. <i>Çalışma Grubundaki Babaların Çocuklarına İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı</i> ..	54
Tablo 4. <i>Deney Grubundaki Babaların Eşlerine İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı</i>	55
Tablo 5. <i>İhtiyaç Belirleme Formunun Uygulandığı Babalar ve Çocuklarına İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı</i>	70
Tablo 6. <i>Babaların En Çok Bilgi Sahibi Olmak İstedikleri Konuların Dağılımı</i>	71
Tablo 7. <i>Deney Grubunda Yer Alan Babalar ve Eşlerine Yönelik Kodlama Bilgileri</i>	81
Tablo 8. <i>Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	84
Tablo 9. <i>Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	85
Tablo 10. <i>Gruplarda Çocuk Ebeveyn İlişki Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları</i>	86
Tablo 11. <i>Çocuk Ebeveyn İlişki Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları</i>	87
Tablo 12. <i>BADEP Tutum Envanteri Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	88

Tablo 13. <i>BADEP Tutum Envanteri Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	89
Tablo 14. <i>Gruplarda BADEP Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları</i>	90
Tablo 15. <i>BADEP Tutum Envanteri Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları</i>	91
Tablo 16. <i>Baba Katılım Ölçeği Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	92
Tablo 17. <i>Baba Katılım Ölçeği Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları</i>	93
Tablo 18. <i>Gruplarda Baba Katılım Ölçeği Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları</i>	94
Tablo 19. <i>Baba Katılım Ölçeği Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları</i>	95
Tablo 20. <i>Babaların FAYAB Eğitim Programına Katılma Amaçlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları</i>	96
Tablo 21. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları</i>	98
Tablo 22. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları</i>	101
Tablo 23. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları</i>	104
Tablo 24. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Ön Görüşme Sonuçları</i>	107
Tablo 25. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları</i>	109
Tablo 26. <i>Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları</i>	113

Tablo 27. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları	117
Tablo 28. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programıyla İlgili Görüş ve Önerilerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	120
Tablo 29. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına Yönelik Eleştirilerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	123
Tablo 30. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	125
Tablo 31. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Evde Yap Etkinliklerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları.....	126
Tablo 32. Babaların FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Konuların İçeriğine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	129
Tablo 33. Babaların FAYAB Eğitim Programında Kullanılan Yöntem ve Tekniklere İlişkin Son Görüşme Sonuçları	131
Tablo 34. Babaların FAYAB Eğitim Programına Tekrar Katılmak İstemelerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	133
Tablo 35. Babaların FAYAB Eğitim Programını Başkalarına Tavsiye Etmelerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2015-2016 eğitim-öğretim yılına ait istatistiksel veriler ve örneklem analiz sonuçları.....	69
--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

FAYAB	Fark Yaratın Babalar
ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼
SED	Sosyo Ekonomik D¼zey
NICE	National Institute for Health and Clinical Excellence
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
BADEP	Baba Destek Programı

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır ve en genel anlamda anne baba ve çocuktan oluşur. Bu yapı tarihsel süreçte her zaman var olmuş olsa da toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı özellikler ve nitelikler göstermiştir. Özellikle son yüzyıllarda endüstriyel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak gerek kırsal alanlardan kentlere yaşanan göçler gerekse de teknolojik ilerlemeler, aile yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler aile üyeleri arasındaki ilişkiyi etkileyerek, özellikle çocuk bakımı ve eğitimi konusunda babaların rolleri ve sorumluluklarının daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır.

Hızlı sanayileşme ve endüstrileşmenin sonuçlarına bakıldığında; kırsal bölgeden kentlere göçlerin yaşandığı, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin daha iyi olduğu, çocuk bakımıyla ilgilenen kişilerin bilgileri ve eğitim seviyelerinin yükseldiği, kadınların iş bulma şanslarının arttığı ve böylelikle aile içindeki güçleri ve statülerinde yükselme olduğu söylenebilmektedir. Ailedeki kişi sayısının azalması, çocukla ilgilenme süresini de uzatabilmektedir. Ayrıca aile içinde erkeklerin rolleri de değişmekte ve babaların çocuk bakımı için sorumluluğu artmaktadır (Engle, Menon, Garrett & Slack, 1997; Özgüven, 2000). Türkiye açısından konuya bakıldığında bir yandan geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren kırsal alanlardan kentlere göçle belirginleşen değişim sürecinin, öte yandan son otuz yıllık dönemde başta televizyon ve internet olmak üzere yaygınlaşan kitle iletişim araçlarının değişen aile rollerinde toplumsal ve kültürel etkilerinin olması kaçınılmazdır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [ASAGEM], 2006).

Aile yapısı içerisinde babaların etkisi çok uzun bir süre göz ardı edilmiş, daha çok anne-çocuk iletişimi üzerine odaklanılmıştır. Anneliğin önemini vurgulayan görüşün yaygınlaşmasında Psikodinamik yaklaşımın kurucularından olan Freud ve bağlanmayla ilgili Bowlby'nin çalışmaları çok etkilidir. Burada çocuklar üzerinde annenin çok etkili olduğu, babaların ise sadece anneyi ekonomik ve sosyal yönden destekleyici bir konumunun olduğu üzerinde durulmuştur (AtzabaPoria vd., 2010; Güngörmüş Özkardeş, 2010; Ramchandani & Psychogiou, 2009; Tavecchio & Van IJendoorn, 1987; VonKlitzing, Simoni, Amsler, & Bürgin, 1999). Ancak bu durumun zaman içerisinde değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Coverman ve Sheley (1986) 1965-66 yıllarında 30 yaşının altındaki babaların ev işlerine günlük ortalama 81 dakika ayırırken, 1975-76 yıllarında bu sürenin 25 dakika fazlaştığını, ancak bu artışın çocuk bakımına ayrılan süre için geçerli olmadığını belirtmiştir. Sayer, Bianchi ve Robinson (2004) ise, 1965 yılında babaların çocuk bakımına ayırdığı sürenin 41 dakika, 1975 yılında da 43 dakika olduğunu saptamıştır. 1985 yılında babaların çocuk bakımına ayırdıkları süre 74 dakikadan 1998 yılında 96 dakikaya çıkarken; çocuklarının eğitimi ve çocuklarıyla oyun oynamak için de ayırdıkları süre de 50 dakikadan 81 dakikaya çıkmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak anneler için de çocuk bakımına ayrılan süre zaman içerisinde azalma göstermiştir (Sayer vd., 2004). 21. yüzyılın başından itibaren evli ve çocuklu kadınların 1965 yılına göre iki saat daha az ev işi yaptıkları görülmüştür (Sullivan & Coltrane, 2008).

Ülkemizde değişen babalık rolüne bakıldığında özellikle 1950'li yıllardan itibaren diğer ülkelere benzer değişimlerin yaşandığı söylenebilmektedir. Kalabalık ailelerin yerini çekirdek aileler almaya başlamış, çalışan kadınların sayısı da gün geçtikte artmıştır. Bu değişimler doğal olarak baba- çocuk ilişkisini ve babalık rolünü etkilemiştir (Güngörmüş Özkardeş, 2010). Özellikle her iki eşin de çalıştığı ailelerde babalar geleneksel tavırlarından uzaklaşıp, eşlerine destek olmaya ve çocuğun hayatına daha aktif katılımında bulunmaya başlamışlardır (Darga, 1999). Bu durum toplumlarda bayanların evlilikten memnuniyetini artırırken, eşlerin birbirleriyle daha az sorun yaşamalarına katkı sağlamıştır (Coltrane, 2000). Diğer taraftan erkeklerin çocukların bakımında daha aktif rol almaları da baba-çocuk ilişkisine ve bu ilişkinin önemine daha çok dikkat edilmesine neden olmuş (Güngörmüş Özkardeş & Arkonaç, 1998) ve babalık kavramının yeni anlamlar kazanmasına yol açmıştır (Zeybekoğlu, 2013).

Babalık kavramı ve rolleri farklı kültürler ve sosyal gruplar arasında büyük ölçüde değişiklik göstermektedir (Engle & Breaux, 1998; Ramchandani & Psychogiou, 2009). Tiedje ve Darling Fisher (1996) “baba” kavramını kültürel ve kalıplaşmış değerler açısından “evin direği/aile reisi”, “aileyi geçindiren kişi”, “disiplini sağlayan” ve “dış dünyayla bağlantı sağlayan” kişi olarak tanımlamaktadır. Harris ve Morgan’da (1991) baba kavramını geleneksel olarak sadece “eve ekmek getiren kişi” olarak betimlemektedir. Anlıak (2004) ise; babaların çocukları için kimi gün bir sırdaş, kimi gün çeşitli etkinlikleri keyif içinde yaptırabilen bir eğitimci, kimi gün oyunlar oynatabilen bir arkadaş, kimi gün okul çalışmalarında ve ödevlerinde yardımcı olan bir öğretici, kimi gün standartları ve ahlaki kavramları biçimlendiren aynı zamanda da bir model olarak taklit edilebilen bir yetişkin olduklarını belirtmektedir.

Babaların çocuklarının hayatında bu kadar önemli yerlerinin olmasının yanı sıra çocukların gelişimi üzerine de önemli katkıları bulunmakta ve çocuğun bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır (Lamb, 2010; Ramchandani & Psychogiou, 2009; Scott & De La Hunt, 2011). Çocuğa etkisi çocuk ana rahmindeyken başlayan babanın çocuğun analitik beceri ve akademik başarı gibi zihinsel gelişimine, psikososyal uyum ve bağımsızlık düzeyi gibi sosyo-duygusal gelişimine etkisi günümüzde açık bir şekilde fark edilmektedir (Poyraz, 2007). Çocuğun sosyal ve duygusal açıdan olumlu davranışlar sergilemesinde, davranış problemleri göstermemesinde babanın ilgi ve sevgisinin büyük bir önemi bulunmaktadır (Erdoğan, 2004). Diğer taraftan çocukların cinsiyete ilişkin roller kazanmasında (Aktaş, 1993), özdeşleşme ile kişilik gelişiminin de temellerini atmasında babaların çok önemli etkileri bulunmaktadır (Mussen & Distler, 1960). Babaların çocukların davranışları ve gelişimleri üzerindeki etkilerini özellikle baba yokluğu ve yoksunluğu konusunda yapılan çalışma sonuçlarına bakıldığında net bir şekilde görmek mümkündür. Bu konuda yapılan çeşitli araştırmalar, baba yokluğu ve yoksunluğunun çocukta aşırı hareketlilik ve davranış problemlerine yol açtığını (Atilla, 1989), kaygı düzeylerini artırdığını (Özdal & Aral, 2005), zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini oraya koymuştur (McLanahan, Tach & Schneider, 2013; Shinn, 1978).

Tüm bu bilgiler ışığında, günümüzde aile yaşamının değişmesi, kadınların iş hayatına daha fazla katılımları, babaların hem ev ortamıyla hem de çocuğun bakım ve gelişimiyle ilgili sorumluluğu eşleriyle paylaşmaları sebebiyle babaların çocuklarının hayatındaki kritik

öneminin eskiye göre daha fazla göz önünde bulundurulmasına yol açtığı söylenebilir. Ancak özellikle ülkemizde babaların çocuklarıyla ilişkilerini geliştirme, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda onları bilinçlendirme, çocuklarının hayatlarına daha fazla katılım göstermelerini sağlama yönünden babaları desteklemek üzere hazırlanmış programlar çok fazla bulunmamaktadır.

Babaların eğitime yönelik olarak ülkemiz de hazırlanan programlar ve içerikleri incelendiğinde; baba çocuk ilişkisini (Özkan, 2014; Tezel Şahin, 1998), baba katılımını (Aydın, 2003), babaların tutumlarını (Alibeyoğlu, 2009) ve babaların çocukları ile geçirdikleri zamanın niteliğini artırmaya (Ünüvar, 2008) yönelik programların hazırlandığı, programların baba eğitimini sadece bir yönü ile ele aldıkları görülmüştür. Bu programların sonuçları incelendiğinde ise, babalar üzerinde olumlu sonuçları olduğu belirlenmiştir.

Babaların çocuklarını büyütürken pek çok sorunla karşılaşabilecekleri, bu konularda desteğe ihtiyaç duyabilecekleri ve yeterliliklerini artırma gereksinimi duyacakları düşünülmektedir. Çocuklar açısından ise; özellikle okul öncesi dönemde verilen eğitimin çocukların tüm gelişim alanlarında kritik bir öneme sahip olduğu ve ileriki yıllardaki gelişimleri ve yeterlikleri üzerinde çok önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında babalara verilecek eğitimin, babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına ilişkin farkındalıklarını artıracak, bunlarında dolaylı olarak çocukların gelişimine olumlu yönde yansıtacağı düşünülmektedir.

Bu noktadan hareketle “Fark Yaratın Babalar Eğitim Programının babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi bulunmakta mıdır?” sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Fark Yaratın Babalar Eğitim Programı’nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba çocuk ilişkisi” ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?

2. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba çocuk ilişkisi” son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
3. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba çocuk ilişkisi” ön test – son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
4. Deney grubundaki babaların “baba çocuk ilişkisi” ön test- son test – kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
5. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba tutumlarına ilişkin” ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
6. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba tutumlarına ilişkin” son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
7. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba tutumlarına ilişkin” ön test – son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
8. Deney grubundaki babaların “baba tutumlarına ilişkin” ön test- son test –kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
9. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba katılımına ilişkin” ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
10. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba katılımına ilişkin” son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
11. Deney grubu ile kontrol grubu babaların “baba katılımına ilişkin” ön test – son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
12. Deney grubundaki babaların “baba katılımına ilişkin” ön test- son test –kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmakta mıdır?
13. Babaların “Fark Yatan Babalar Eğitim Programı” hakkındaki görüşleri nelerdir?
14. Annelerin “Fark Yatan Babalar Eğitim Programı” hakkındaki görüşleri nelerdir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Ülkemizde çocuk gelişimi ve eğitiminde daha çok annelere yönelik eğitim programlarının bulunduğu, bu programların anneleri hedef alarak hazırlandığı ve anne baba eğitimine daha

çok annelerin katılım gösterdikleri, özellikle baba eğitimine yer veren programların ise çok az olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan Fark Yaratın Babalar Eğitim Programı'nın bu boşluğu doldurmaya yönelik önemli bir katkı getireceği düşünülmektedir.

Anne ve babalar çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmenin, onlara en doğru eğitimi vermenin kaygısını taşıırken, diğer taraftan da kendilerini çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda geliştirmeye de gereken önemi vermeleri beklenmektedir. Bu açıdan babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile çocukların ihtiyaçları hakkında bilgilendirilmeleri, bu konuda farkındalıklarının artırılması, evde çocuklarıyla daha verimli zaman geçirmesinin sağlanması ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilmeleri için farklı etkinliklerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan eğitim programı ile baba çocuk arasındaki ilişkinin olumlu yönde değişeceği, babaların çocuklarına karşı daha olumlu tutumlar benimseyecekleri, çocuklarının hayatına daha fazla katılım sağlayacakları düşünülmektedir. Bu durumun dolaylı olarak çocuklar üzerinde de olumlu etkilerinin olması, çocukların babalarıyla kurdukları sağlıklı iletişimin onların ileriki hayatlarına da katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Diğer taraftan baba çocuk ilişkisi, baba tutumları ve baba katılımının yeterince araştırma odağı olmaması, bu konulardaki araştırmaların ayrı ayrı ele alınması, babaların çocuklarıyla ilişkileri, tutumları ve baba katılımını çeşitli boyutlarıyla ortaya koyarak bu durumun hem değerlendirilmesine hem de verilecek bütüncül bir eğitimle geliştirilmesine katkı sağlayacak olan bu çalışmanın aynı zamanda okul öncesi eğitimde babalar konusunda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara da rehberlik etmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarla çalışan eğitimciler açısından da, babaların çocuklarıyla yapabilecekleri etkinlikler hakkında bilgi edinmeleri, babaların çocuklarıyla ilişkileri, tutumları ve baba katılımını geliştirmeye yönelik farkındalık kazanmaları ve bu doğrultuda baba eğitim programları planlamalarına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

1.4.Varsayımlar

Araştırmaya katılan katılımcıların ölçeklerde ve formlarda yer alan soruları cevaplandırırken, objektif oldukları ve gerçekçi durumu yansıttıkları varsayılmaktadır.

1.5.Sınırlılıklar

1. Araştırma anne ve babası birlikte yaşayan çocukların babalarıyla sınırlıdır.
2. Araştırma, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve çalışmaya dahil edilen 48-72 ay arası çocukların babaları ile sınırlıdır.
3. Araştırma Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı'nın uygulanmasıyla sınırlıdır.
4. Araştırmadan elde edilen nicel veriler, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeğinin ölçtüğü puanlarla; nitel veriler Anne ve Baba Görüşme Formlarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Anne Baba Eğitimi

Günümüz toplumunun hızla değişen yapısında genellikle anne babalardan çok büyük sorumluluklar beklenmekte ve bu durum ailelerin bilgi ve eğitim alma gereksinimlerini ön plana çıkarmaktadır. Ailelerin çocukları için evde öğrenme ortamları yaratmaları, çocuklarının eğitimlerine daha fazla katılmaları ve anne baba eğitim programlarına katılım göstermeleri büyük önem taşımaktadır (Larsen & Haupt, 1997).

Anne baba eğitimi, anne babaların çocuklarının gelişim ve eğitim sürecine katılımlarını sağlamak, çocuklarını sağlıklı bir şekilde yetiştirebilmeleri ve anne babalıkları konusunda destek vermek amacıyla geliştirilmiş ve organize edilmiş etkinliklerin tümünü kapsamaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2016). Aile eğitim programları, genel olarak, ailenin içinde bulunduğu yaşam şartlarına psikolojik ve sosyal açıdan uyum sağlayabilmesine yardımcı olmak ve anne babaları çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilendirerek onlara destek olmayı amaçlamaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2017). Aile eğitimi, ailelerin gerginlik ve kaygılarını hafifletmekte, ebeveynlik becerilerini geliştirmekte ve çocuklarının gelişimlerini destekleyici stratejileri öğrenmelerini sağlamaktadır. Aile eğitim programları anne babaların aktif bir şekilde katılımlarını içermekte ve tek oturumlardan daha etkili olduğu bulunan birkaç oturuma katılımlarını gerektirmektedir. Bu eğitim, ailelerin ilgileri doğrultusunda hazırlanmakta ve planlanan oturumlar sayesinde ailelerin ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmaktadır. İçeriğinde, anne babalara rehberlik etme, çocukların gelişimleriyle ilgili onlara yardımcı olma, ev ortamı

için öğrenme materyalleri hazırlama ve sanat etkinlikleri, ev ortamında bilim ya da yemek etkinlikleri (Eliason & Jenkins, 2008), ebeveynlik bilgisi, özgüven ve çocukların dil gelişimleri gibi konular yer almaktadır (Bunting, 2004). Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada son 20 yıldır yapılan aile eğitim çalışmalarına yönelik 260 araştırma incelenmiştir. Sonuç olarak hemen hemen her programın (%98) ebeveynlik becerilerini ve çocukların gelişimini desteklemeye yönelik hazırlandığı görülmüştür (Layzer, Goodson, Bernstein & Price, 2001).

Aile Eğitim Programlarının Seviyeleri: aile eğitim programları üç seviyeye ayrılmaktadır. (1) Evrensel aile eğitim programları, koruyucu faktörleri güçlendirmek ve sorunları önlemek amacıyla tüm anne babalara yöneliktir. (2) İkincil (seçilmiş) anne baba eğitim programları, risk faktörlerinin varlığı nedeniyle sorun geliştirme riski yüksek olan çocukların anne babalarına yöneliktir (Örnek olarak “Parents as Teachers” aile eğitim programı). (3) Üçüncül derece (belirtilmiş) aile eğitim programları davranış problemleri olan çocukların aileleri ya da çocuğunu ihmal ve istismar eden ebeveynler gibi halihazırda sorun yaşayan çocukların anne babalarına yöneliktir (Tully, 2008).

Uzmanlar aile eğitim programlarının:

- İlişkileri güçlendiren stratejileri içerecek şekilde,
- Katılımcılar için olası faydalarını en üst düzeye çıkarmak için en uygun sayıda, 8-12 oturumdan oluşmasını,
- Ailelerin kendi ebeveynlik hedeflerini belirlemelerini sağlamasını,
- Oturumlar sırasında rol oynama gibi farklı tekniklerin kullanılmasını,
- Oturumlar arasında üstlenilecek ev ödevleriyle yeni öğrenilen davranışların ev ortamına genelleştirilmesini sağlamasını,
- Eğitimin, devam etmekte olan mesleki gelişmelere erişebilen, ailelerle üretken bir iletişim kurabilen, yetenekli, alanında uzman eğitimciler tarafından verilmesini,
- Program geliştirici el kitabına bağlı kalınmasını, programın tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için gerekli tüm materyallerin kullanılmasını önermektedirler (National Institute for Health and Clinical Excellence [NICE], 2006).

Farklı aile eğitim programları bulunmaktadır. Birçoğu öncelikli olarak anne babalarla yürütülmekte ve çocuklara herhangi bir müdahale yapılmamaktadır. Bununla birlikte bazı bireysel programlarda anne babaların çocuklarıyla nasıl ilgilendiklerini görmek için uzmanlar tarafından hem ebeveynler hem de çocuklar gözlenmekte ve eğitim buna göre değiştirilebilmektedir. Davranışsal ve ilişkisel olmak üzere iki temel eğitim program türü bulunmaktadır, ancak bunların çoğunda her ikisinin de unsurları birleştirilebilmektedir. Davranışsal programlar problem davranışların nedenlerini belirlemek için gerekli ebeveynlik becerilerinin öğretilmesine odaklanmaktadır. İlişkisel programlar, hem ailelerin kendilerinin hem de çocuğun duygu ve davranışlarını anlamalarına ve çocuklarıyla iletişimlerini geliştirebilmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (NICE, 2006).

Aile eğitim programları genellikle teorik yönelimlerine yani temel aldıkları teoriye göre sınıflandırılmaktadırlar. Programlar genellikle “ilişki” yaklaşımlarına ya da “davranışsal” yaklaşımlara ayrılır ancak programların her iki yaklaşıma dayalı olabilmesi de mümkündür. “İlişki” yaklaşımları, bağlanma kuramı, psikodinamik kuram veya aile sistemleri kuramı üzerine kurulu olan programları tanımlarken “davranışsal” yaklaşımlar, bilişsel davranışsal veya sosyal öğrenme kuramlarına dayalı programlar olarak tanımlamaktadır (Tully, 2008).

Sosyal öğrenme kuramı, çocukların belirli davranışları çevrelerindeki insanları gözlemleri yoluyla nasıl öğrendiklerini açıklamaktadır. Sosyal öğrenme teorisine dayalı aile eğitim programları, çocukların olumlu davranışlarına dikkat etme ve hatalı davranışlarını göz ardı etme gibi anne baba tutumlarını değiştiren stratejileri içermektedir (Tully, 2008).

Bağlanma kuramı çocuk ve ona bakım veren kişi arasında var olan duygusal bağları tanımlamaktadır. Bağlanma teorisine dayanan programlar, çocuğun güvenlik hissini arttırmak için bakım verenin ulaşılabilirliğini ve hızlı yanıt verme tepkisini arttıran stratejileri içermektedir (Tully, 2008).

Tablo 1

Etkili Bir Aile Eğitim Programının Dört Unsuru

Bileşenler	Tanımlar
1. Duygusal iletişimle ilgili ebeveynlere beceriler öğretmek	- Aktif dinleme eğitimi, -Anne babalara çocukların duygularını tanımlamaları ve bunlarla baş etmelerine yardımcı olmalarını öğretme, -Anne babalara olumsuz iletişimi azaltmayı öğretme.
2. Anne babalara çocuklarla olumlu etkileşimde bulunmalarını öğretmek	- Anne babalara çocukların uygun davranışları için büyük ilgi ve dikkat göstermeyi öğretme, -Anne babalara oyun sırasında çocuğun seviyesinde nasıl etkileşime girileceğini öğretmek ve çocuğun oyun etkinliği sırasında liderlik etmesine izin verme, -Anne babalara çocuklar için uygun etkinlikler öğretme.
3. Program sırasında çocukla birlikte uygulamalar yapmak	-Anne babaların oturma sırasında çocuklarıyla birlikte öğrendikleri becerileri uygulamaları -Eğitimciden geri bildirim almaları ve -Ebeveynlik becerilerini kazanmalarını sağlama.
4. Anne babalara tutarlı disiplin yöntemlerini öğretmek	-Anne babalara bir davranışa her zaman aynı sonuçla yanıt vermelerini öğretme

Etkili aile eğitim programlarının ilk unsuru “Duygusal iletişimle ilgili ebeveynlere beceriler öğretmektir”. Bu bileşen, ebeveyn-çocuk ilişkisini geliştiren iletişim becerilerinin kullanımını kapsamaktadır. Buna çocuğun söylediklerini geriye yansıtmak gibi ebeveynlere aktif dinleme becerilerini öğretmek de dahildir. Bu bileşen aynı zamanda ebeveynlere, çocukların duygularını anlamasında, etiketlemesinde, duyguları uygun şekilde ifade etmesinde ve duygularıyla başa çıkmalarında çocuklarına yardım etmeyi öğretmektedir. Duygusal iletişim becerileri ebeveynleri, alaycılık ve eleştiri gibi olumsuz iletişim kalıplarını azaltmaya ve çocukların iletişim sürecine eşit katkıda bulunan, iletişimin bir parçası gibi hissetmesini öğretmeyi de içerebilmektedir. İkinci bileşen “Anne babalara çocuklarla olumlu etkileşimlerde bulunmalarını öğretmektir”. Bu, ebeveynleri disiplin dışı durumlarda (örneğin, günlük etkinliklerde) çocuğuyla etkileşimde bulunmayı ve çocuğun seçtiği ve yönlendirdiği oyun faaliyetlerine katılmasını öğretmeyi

kapsamaktadır. Aynı zamanda ebeveynlerin coşkuyu nasıl sergileyeceğini göstermeyi ve uygun çocuk davranışı ve seçimleri için olumlu bir dikkat gösterilmesini içerebilmektedir. Buna ek olarak, ebeveynlere, yaratıcı ve serbest etkinlikler gibi oynamayı ve etkileşimi teşvik eden, çocuklar için eğlenceli tercihler ve seçenekler sunmaları da öğretilmektedir. Üçüncü bileşen ise “Anne babaların program oturumları sırasında çocuğuyla birlikte çalışmalarını zorunlu kılmadır”. Eğitim oturumlarında ebeveynlerin kendi çocuğu ile çalışması, programların daha etkin olmalarında önemli bir bileşendir. Bu, herhangi bir uygulamanın gerçekleşmediği veya ebeveynlerin başka bir ebeveyn veya grup lideriyle rol yapmalarının istendiği eğitim programları ile taban tabana zıt bir uygulamadır. Dördüncü bileşen “Anne babalara tutarlı disiplin yöntemlerini öğretmektir” (Kaminski, Valle, Filene & Boyle, 2008; Rossi, 2009; Tully, 2008).

2.2. Anne Baba Eğitiminin Önemi

Aile eğitim programlarının hem anne babalar hem de çocuklar üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (Bunting, 2004). Anne babaların sorumlu anne babalık için ihtiyaç duydukları bilgi ve stratejileri sağlamanın etkili bir yolu aile eğitimleridir (Su vd., 2016). Anne babaların çocuklarının davranışlarını yönetmede kendi rollerini anlamaları açısından aile eğitim programları önemli bir unsurdur (Peters, Calam & Harrington, 2005). Anne baba eğitim programlarında bilgi, beceri ve yetenek konularına odaklanılmaktadır (Thomas, Leicht, Hughes, Madigan & Dowell, 2004). Bu sayede eğitim programları anne babaların ebeveynlik becerilerini geliştirmekte ve böylece davranış problemleri sergileyen ya da gelişimleri risk altında olan çocukların davranışlarının da gelişim göstermesi sağlanmaktadır (Lindsay, Strand & Davis, 2011). Özellikle davranışsal problemleri olan çocuklara odaklanan birçok aile eğitim programında, sorunlu çocuk davranışlarında azalma sağlandığı ve ebeveynlik uygulamalarında iyileşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu etkinin uzun vadede de kalıcı olduğu görülmüştür (Bunting, 2004; NICE, 2006). Ayrıca çocuklarına kötü muamele gösteren anne babaların da olumlu ebeveynlik becerilerini geliştirmelerinde anne babalara yardımcı olabilmektedir (Cowen, 2001).

Aile eğitim programları sayesinde aileler çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili yeni bilgiler edinme, olumlu disiplin yöntemleri hakkında farkındalıklarını artırma gibi olumlu kazanımlar elde etmektedir (Thomas vd., 2004). Ailelere verilen eğitim çocukların okul

hazır bulunuşluklarını da geliştirmektedir (Correa, Greeley & Giardino, 2013). Aile eğitim programlarının sonuçları incelendiğinde birçok araştırmanın çocuklar ve aileler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, çocukların bilişsel ve akademik gelişimleri, sosyal ve duygusal gelişimleri, sağlıkları ve güvenlikleri (yaralanma, ihmal ve istismar) açısından olumlu gelişmelerin olduğu sonucunu ortaya koymuştur (Layzer vd., 2001).

2.3. Anne Baba Eğitiminin Amaçları

Aile eğitim programlarının temel amacı, anne babaların çocuklarıyla olan ilişkilerini geliştirmelerini ve çocuklarının davranışlarını iyileştirmelerini sağlamaktır (NICE, 2006). Ayrıca, anne babalara verilen eğitim sayesinde çocuklara yönelik riskleri azaltmak, ebeveynlik uygulamaları yoluyla çocukların davranışlarını ve uyumunu, anne babaların ebeveynlik becerilerini ve davranışlarını, iletişim becerilerini, problem çözme ve problemlerle başa çıkma becerilerini, çocukların davranışlarının nedenlerine ilişkin inançlarını, özsayıgılarını, kendilerine güvenlerini ve yetkinliklerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Anne baba adaylarını evlilik öncesinde eğitmek, evlat edinilmiş ya da edinilecek ailelerin anne babalık rollerini, bilgi, beceri ve sorumluluklarını geliştirmek de aile eğitim programlarının amaçları arasında yer almaktadır (Ersoy & Tezel Şahin, 1999; Thomas vd., 2004; Tully, 2008).

Aile eğitim programlarının genel amaçları ise:

- Anne babaların çocuklarına karşı sıcaklığını ve duyarlılığını artırmak,
- Tutarlı disiplin uygulamalarını artırmak,
- Çocuklarını izleme ve denetleme düzeylerini yükseltmek,
- Sert ve zorlayıcı anne baba tutumlarını azaltmaktır (Tully, 2008).

Anne babalara yönelik hazırlanan bazı aile eğitim programlarının amaçları incelendiğinde; *Anne-Çocuk Eğitim Programı* çocuğun bilişsel gelişimini desteklemeyi, anneleri çocuğun tüm gelişimine duyarlılaştırmayı ve anneleri üreme sağlığı ve aile planlaması konularında bilgilendirmeyi amaçlamaktadır (Bekman & Atmaca Koçak, 2011).

Ana Baba Okulu programının amacı, anne babaların çocuklarına istenilen davranış ve alışkanlıkları kazandırabilmelerinin yanı sıra kendi kendini denetleyen, duygu ve

düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci birer birey olmalarını sağlayabilmektir (Yavuzer, 2005).

“Parents as Teachers” eğitim programı, doğumdan 5 yaşına kadarki çocukları ve ailelerini kapsamaktadır. Eğitim programı, çocuk gelişimi, ebeveyn çocuk ilişkisini güçlendirmeyi ve çocukların dil gelişimi, zihinsel gelişim, motor ve sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Thomas vd., 2004).

“1-2-3 Magic Program & Parenting/ Emotion Coaching”, çocuk yetiştirme ve duygu koçluğuna yönelik iki farklı versiyonu bulunmaktadır. ABD ve Avusturalya’da halihazırda uygulanan bir programdır. 2-12 yaş arası çocukların ailelerini kapsamaktadır. Programın temel amacı çocukların olumsuz davranışlarını sonlandırma ve olumlu davranışlarını artırmada ailelere destek olmaktır (Bailey, Van Der Zwan, Phelan & Brooks, 2012; Bradley vd., 2003; Porzig Drummond, Stevenson & Stevenson, 2014; 2015; 2016).

“Effective Parenting Information for Children” programı, çocukların yaşam becerilerini geliştirme, sorumluluk sahibi yetişkinlik ve toplumsal değerlerin öğretilmesine yardımcı olma amacıyla anne babalara ve öğretmenlere bir dizi eğitim çalışması düzenlenmesini kapsamaktadır (Thomas vd., 2004).

“Better Parenting Programme-BPP”, 0-8 yaş arası çocukların bakımıyla ilgili ebeveynlerin bilgi, tutum ve davranışlarını geliştirmek amacıyla Ürdün’de ulusal çapta uygulanmaktadır (Al-Hassan & Lansford, 2011).

“Parents and Children Together-P.A.C.T.” programı, duygusal olarak bağlantı kurma, aile becerilerini ve oyun zamanlarını geliştirmeyi sağlayan, ebeveynler ve çocukların birlikte katıldığı bir programdır. Program ailelerin çocuk gelişimi ve iletişim konularına odaklanmalarını amaçlamaktadır (Thomas vd., 2004).

“Parent Management Training-PMT” çocukların davranış sorunlarını azaltmak için anne babalara eğitim verilmesini amaçlayan bir programdır. Çocukların davranış problemleri için ailelere eğitim verilmesinin amacı, ailelerin çocuklarındaki problem davranışların, kendilerinden değil çocuklarından kaynaklandığına olan inançlarıdır (Harrington, Peters, Green, Byford, Woods & McGowan, 2000; Peters vd., 2005).

“Families and Centers Empowered Together (FACET)” yüksek risk grubunda, düşük gelirli ailelere yönelik aile destek ve erken müdahale programıdır. Programın amacı,

çocuklu ailelerin sosyal çevreden izolasyonunun azaltılması, sosyal desteklerinin artırılması, çocuklarının bakımında ve eğitiminde ailelerin güçlendirilmesi ve ortak edilmesidir (Thomas vd., 2004).

“Bavolek Nurturing Program”, hem anne babaların hem de çocukların etkinliklerini kapsayacak şekilde, kendine ve diğerlerine olumlu bakmak üzerine odaklanan, aile temelli bir programdır. Uygun olmayan anne baba beklentileri, çocuğa karşı empati eksikliği, bedensel cezalandırmaya yönelik inançlar ve ebeveyn-çocuk rol değişimi konularında anne babaları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır (Cowen, 2001; Thomas vd., 2004).

“Circle of Security” eğitim programı 20 haftalık, grup toplantısı temelli bir aile eğitim programıdır. Programda ebeveynin çocukla etkileşimi kayıt altına alınmaktadır. Bu sayede, (1) çocuklarının keşif, özerklik, duygu düzenleme, yakınlık ve güven sinyallerine ebeveynlerin uygun yanıt verme becerilerini ve duyarlılıklarını arttırma, (2) etkileşimlerinde kendilerinin ve çocuklarının davranış, düşünce ve duygularını yansıtmaya becerilerini artırma ve (3) geçmiş deneyimlerinin ve duygularının şuan ki deneyimlerine yansımaları keşfetmeleri amaçlanmaktadır (Thomas vd., 2004).

“The Incredible Years” aile eğitim programı model olma ve müdahale stratejilerini uygulama çalışmalarını kapsamakta, ilişki geliştirme ve disiplin stratejileri, etkili problem çözme becerilerinin öğretilmesini amaçlamaktadır (Bywater vd., 2011; Hutchings, Gardner & Lane, 2004).

“Family Connections” programı, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin desteklenmesini, olumlu disiplin yöntemlerinin kullanılmasının arttırılmasını, ebeveynlerin çocuklarını yakından izleme ve denetlemelerinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca aile içi çatışma, sosyal izolasyon, toplum içi şiddet, anne babaların fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri, çocuk ihmal ve istismarı, çocukların fiziksel, ruhsal ve davranış problemlerini azaltmayı amaçlamaktadır (Thomas vd., 2004).

“National Parent Aide Network” programı, ebeveynlerin arkadaşları ve rol modelleri haline gelen anne babalara, çocuklarıyla nasıl ilişki kuracaklarını ve çocuklarına karşı sorumluluklarını öğretmeyi, çocuk ihmal ve istismarını en hızlı şekilde durdurmayı amaçlamaktadır (Thomas vd., 2004).

2.4. Anne Baba Eğitiminde Dikkat Edilecek Hususlar

Ülkemizde genel olarak sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerin çoğunluğu teşkil etmesi, çocukların yaşamında kritik bir öneme sahip olan 0-6 yaş grubunda eğitimin zorunlu olmaması, okul öncesi okullaşma oranının düşük olması, anne babaların anne babalıkla ilgili bilgilere yeterince sahip olmamaları, ailelere sunulan sağlık ve eğitim hizmetlerinin sınırlı olması gibi nedenler, anne baba eğitiminin önemini artırmaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

Barnes, MacPherson ve Senior (2006) ulaşmak için en önemli olabilecek anne babaların, genç, ilk çocuğuna sahip, eğitim düzeyi düşük, dezavantajlı bölgelerde yaşayan, kiralık konutlarda yaşayan ya da büyük ebeveynleriyle aynı evi paylaşan anne babalar olduğunu belirtmektedir. Özellikle düşük gelirli anne babalar, aile eğitimine erişimde benzersiz ihtiyaçlara ve engellere maruz kalmaktadır. Ailelerin sosyo ekonomik durumlarının eğitim programlarına katılımın önündeki engel olarak görülmesi ve ailelerin katılımını artırmak için uygulanacak başarılı stratejilerin ekonomik unsurlar dikkate alınarak belirlenmesi gerekmektedir. Düşük gelirli anne babalar aile eğitim programlarına katılmaya istekli değiller ya da katılmak için uygun koşullara sahip değillerdir. Bu açıdan bu ailelerin aile eğitim programlarına katılımları da düşük olmaktadır (Baker, Arnold & Meagher, 2011; Peters vd., 2005; Su vd., 2016). Ekonomik olarak dezavantajlı anne babaların aile eğitim programlarına katılımı reddetme ve eğitimi tamamlamadan önce programı bırakma olasılıkları da yüksektir. Ekonomik dezavantajlar, depresyon, sosyal desteğin olmaması, zayıf problem çözme becerisi ve evlilik çatışması gibi diğer zayıf noktalar ile ilişkili olduğundan, anne babaların eğitimi reddetme ve programı bırakma olasılıklarında, ekonomik dezavantajlarla birlikte diğer faktörlerin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir (Tully, 2008). Diğer taraftan ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması da katılımı engelleyen faktörlerden biri olarak belirtilmektedir (Baker vd., 2011). Seçer, Sarı, Çeliköz ve Üre (2009) konuyla ilgili eğitim düzeyi düşük babaların, genellikle çocuğun bakım ve eğitim işinin anneye, dışarıda çalışıp para kazanma işinin ise daha çok babaya ait olduğu fikrini taşıdıklarını, bu yüzden özellikle sosyo ekonomik ve kültürel yönden dezavantajlı babaların, babalıkla ilgili eğitim almaları gerektiğinin önemi üzerinde durmaktadır.

Eğitim programlarının hazırlanmasında; programın amaçları, hedefleri ve misyonunun, program etkinlikleri ve hizmetinin, program kadrosunun, hedef kitlesinin, programı ve

sonuçlarını değerlendirme yöntemleri ve metotlarının belirlenmesi önemlidir. Hazırlık sürecinde, eğitim programı hizmeti sunan uzmanların ailelere sadece hizmet türü hakkında esneklik sağlamakla kalmayıp, zor ulaşılan ailelerin hangi gereksinimleri olduğunu belirlemeye yönelik değerlendirmeler yapmaları gerekmektedir. Bu bağlamda aile eğitim programları planlanırken uzmanların her zaman anne babaların ihtiyaçlarını belirlemeyle işe başlamaları, ailelerin ihtiyaçlarını belirlemek için ihtiyaç belirleme formları uygulamaları ve gereksinimler doğrultusunda eğitim programları hazırlanmaları büyük önem taşımaktadır. Anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili görüşlerinin alınması, eğitim programlarına katılımın daha iyi olmasını sağlamaktadır. Ailelerin uzmanlar tarafından dinlendiklerini hissetmeye ve onlara güvenmeye başlamaları da en önemli unsurlardandır (Barlow, Kirkpatrick, Stewart-Brown & Davis, 2005; Solak, 2008; Temel, Aksoy & Kurtulmuş, 2010; Tezel Şahin & Özyürek, 2016; Thomas vd., Leicht, 2004).

Aile eğitim programlarında eğitim verilmek istenilen hedef kitleye, programın çekiciliğini ve katılım düzeyini artırmak için sunulacak programın hazırlanması, sunumu ve tanıtılması çok önemli bir sorundur (Lengua vd., 1992). Bu açıdan anne baba eğitiminde en sık görülen engellerin başında ailelerin eğitim hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve eğitimin içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları için örgün bir aile eğitimine ihtiyaç duymadıklarını belirtmeleridir (Su vd., 2016).

Aile eğitim programlarında anne babaların temel gereksinimleri, eğitim saatlerinin esnek olması, eğitim programının düzenleneceği mekanın anne babalara yakın ve kolay erişilebilir olması, çocuklar ve kardeşler için çocuklara bakım hizmeti sunması ve kreş olanaklarına sahip uygun bir ortamın sağlanmasıdır (NICE, 2006; Su vd., 2016). “The Incredible Years” aile eğitim programında taşımacılık, yemek, çocuk bakımı ve ulaşılması kolay mekanlar sağlanarak program, uygun ve erişilebilir bir hale getirilmiştir. Programda yemek ve çocuk bakımının sağlanmasının ailelerin katılımını artırdığı görülmüştür (Bywater vd., 2011; Hutchings vd., 2004). Uzmanlar ve anne babalar, evde küçük çocuklarının olması açısından eğitim süresince çocuk bakımının sağlanmaması, ulaşım hizmeti sunulmaması, zamanlarının uymaması, yeterli enerjiye sahip olmadıklarını hissetmeleri, katılıma çok fazla ilgi duymamaları gibi nedenlerin aile eğitimlerine katılımı etkilediğini belirtmektedirler (Lamb Parker vd., 2001; Su vd., 2016).

Aile eğitim programlarına katılacak ebeveynlerin belirlenmesi de önemli bir koşuldur. Geleneksel aile eğitim programları hem anne hem de babanın katılım gösterdiği karışık gruplardan oluşmaktadır (Cornille, Barlow & Cleveland, 2006). Aile eğitim programlarının etkililik sınamalarında ise, genellikle anne babalar daha önceden belirlenmiş kriterlere bağlı olarak seçilmektedirler. Bu durum eğitimden faydalanabilecek bazı ebeveynlerin dışlanmasına yol açabilmektedir. Potansiyel katılımcıların bu şekilde kaybedilmesinin programı gerçekleştirenler için kabul edilebilir bir durum olmadığı belirtilmektedir (Lindsay vd., 2011). Diğer taraftan bazı programlarda sadece anne ya da baba olarak bir tarafın yer almasının, katılımcıların eğitim programına daha kolay ve aktif bir şekilde katılım göstermelerini kolaylaştıracağı da ifade edilmektedir (Cornille vd., 2006). Konuyla ilgili bir araştırmada eğitim programında hem anne ve babaların hem de sadece annelerin dahil olduğu iki farklı grup oluşturulmuş ve her iki grupta da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Belsky, 1985). Başka bir araştırmada ise sadece anne ya da sadece babalara yönelik bir eğitim programının yerine hem anne hem de babaların birlikte katılacakları programların düzenlenmesi önerilmektedir (Magill Evans, Harrison, Rempel & Slater 2006).

Aile eğitim programları, hedef kitle ve eğitim programının içeriğine bağlı olarak genellikle farklı şekillerde tasarlanmış ve yapılandırılmıştır. Programlar kısa süreli olarak 6-12 hafta boyunca haftada 1,5-2 saatlik sürelerde 6-12 katılımcıdan oluşan gruplar veya bireysel olarak düzenlenebileceği gibi, daha yoğun bir şekilde bir yıla kadar haftada bir kez de düzenlenebilmektedir (NICE, 2006; Thomas vd, 2004). Bu açıdan programların süresinin ne kadar olması gerektiği de önemli bir konudur. Barlow vd. (2005) eğitimin süresinin, sıklığının ve sunulan hizmet türünün esnek olmasının katılımı artıracığını belirtmektedir. Fagan ve Iglesias (1999) müdahale süresi uzadıkça, babaların kazanımları ve olumlu davranış değişikliklerinin arttığını vurgulamaktadırlar. Fagan & Palm ise, birçok baba için gündüz saatlerinde düzenlenen programlar ya da program etkinliklerinin, onların çalışma saatlerine uymadığını belirtmektedir. Bu durum özellikle daha az esnek zamanlı işte çalışan babalar için geçerli olmaktadır. Bu nedenle akşam ve hafta sonu düzenlenecek olan eğitim programlarının babalar için erişebilir olma ihtimalinin çok daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Palm & Fagan, 2008). Akşam saatlerinde, çalışan ebeveynlerin katılımını sağlayan programlar olduğunda da, anne babalara yiyecek sağlanmazsa, akşam yemeği de ailelerin eğitim programlarına katılmalarında bir engel olabilmektedir (Su vd., 2016). Bu

açısından eğitim programlarında anne babalara ikramların sunulmasının önemli bir unsur olduğu ifade edilmektedir (Perlman, 1998).

Anne baba eğitim programlarının düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de ailelerin, katılımlarının az ve programı terk oranlarının fazla olmasının araştırmacılar ve uzmanlar için büyük bir sorun teşkil etmesidir. Program hazırlayan uzmanların her zaman bu riski göz önünde bulundurmaları gerekmektedir (Baker vd., 2011; Lengua vd., 1992). Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada 106 okul öncesi öğrencisinin aileleri ve öğretmenlerinden veri toplanmıştır. Oturumlar hafta içi akşam saatlerinde düzenlenmiş ve katılımcılara yemek ve çocuk bakımı sağlanmıştır. Grup lideri tarafından oturumu kaçıran aileler aranarak hatırlatmalarda bulunulmuştur. Araştırma sonucunda çocukların davranış problemlerine yönelik hazırlanan aile programlarına katılan katılımcıların devam oranlarının %61 olduğu bulunmuştur. Çok azınlıkta olan bir grup anne babanın, tüm oturumlara katıldığı görülmüştür. Kalan ailelerin yaklaşık üçte birinin bir oturumu kaçırdıktan sonra aile eğitim toplantılarına hiç geri dönmedikleri, bu grubun neredeyse yarisinin sadece ilk oturuma katıldığı belirlenmiştir. Ayrıca bu “eğitimi bırakma” grubunun, oturumların sadece %37’sine katıldığı görülmüştür. Bu sonuçtan yola çıkarak uzmanların ilk oturumdan itibaren ailelerin katılımlarının sürekliliğini sağlamaları için, bir seferde bile olsa oturumu kaçıran ebeveynlere hemen ulaşmaya çalışmaları önerilmektedir (Baker vd., 2011). Katılımcıların eğitime katılımlarının devamlılığını sağlamak açısından katılımcı teyidi almak da önemli bir unsurdur. Anne babaların eğitime katılmayı kabul ettiklerini doğrulamak için ilk oturuma gelmeden önce, ebeveynlerle temasa geçmemek, ebeveynlerin katılmama ihtimallerini yükseltmektedir. Bu yüzden ebeveynlerle telefon ya da posta yoluyla iletişime geçmek ve katılımlarını teyit etmek önemlidir (Coulter, 2007).

Düzenlenecek eğitim programında dikkat edilmesi gereken diğer bir konu da katılımcıların özel hayatlarına ve bireysel görüşlerine yönelik duyarlılık ve hassasiyettir. Bu konuda Cornille vd. (2006) eğitimcilerin katılımcıların özel hayatlarına yönelik yorumlarda hassasiyet gösterilmesi gerektiği konusunda yönlendirmelerde bulunmasının, özellikle farklı sosyal ortam ve etnik kökenden gelen babalarla çalışılırken önemli bir konu olduğunu belirtmektedir. Bazı aileler de, aile katılım etkinliklerine katılmama nedenleri arasında başkalarının yanında kendilerini bilinçsiz, utangaç ve rahatsız hissetmeleri olduğunu belirtmişlerdir (Lamb Parker vd., 2001).

Aile eğitiminde dikkat edilmesi gereken diğer bir noktada programın eğitimcisiyle ilgilidir. Aile eğitim programları, psikologlar, terapistler, danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları ya da sosyal çalışanlar tarafından yürütülebilmektedir (NICE, 2006). Programı uygularken ailelere inandırıcı görünen eğitimciler, ailelere daha iyi uyum sağlamak ve daha büyük bir etkiye sahip olmaktadır (Samuelson, 2010). Programı profesyonel bir eğitimcinin uygulamasının ailelerin gelişimlerinde daha etkili olduğu sonucu ortaya konmuştur (Layzer vd., 2001).

Aile eğitim programlarının çekiciliğini ve katılımı artırmak için ailelerin görüşleri incelendiğinde:

- Ailelerin ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenip bu konularda programın hazırlanmasının
- Programa anne baba ve çocuğun katılmasının
- Grup tartışması şeklinde düzenlenmesinin (Bu şekilde anne ve babalar kendi aralarında konuşarak birbirlerinin problemlerine yardımcı olabilmektedirler)
- Çocuk bakımı hakkında bilgilendirmesinin
- Bilgilerin yeni olmasının
- Grup sayısının çok fazla olmamasının,
- Katılımcıların ulaşım problemlerinden dolayı evlerine yakın bir yerde düzenlenmesinin
- Toplantıların haftada bir oturum şeklinde, 1 ila 3 saat arasında düzenlenmesinin aile katılımını artıracığı yönünde görüş bildirmişlerdir (Lengua vd., 1992).

2.5. Anne Baba Eğitim Modelleri

Aile eğitim programları bireysel, grup veya kendi kendini yönlendirme de dahil olmak üzere farklı formatlarda sunulabilmektedir. Bazı programlar hem grup hem de bireysel bileşenleri içermekte, okul, hastane, klinik, kamu merkezleri ya da ev gibi çeşitli ortamlarda, düzenlenebilmektedir (NICE, 2006; Tully, 2008). Aile eğitim modelleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Ev merkezli eğitim

- Kurum merkezli eğitim
- Kurumsal okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş eğitim
- Uzaktan öğretim yoluyla eğitim
- Çocuktan çocuğa
- Mobil hizmetler (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

2.5.1. Ev Merkezli Eğitim

Ev merkezli eğitim programları Amerika'da 19. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaktadır. Ev ziyaretleri, eğitim, anne ve çocuk sağlığı, genel sağlık gibi çeşitli konularda aileleri güçlendirmek ve desteklemek amacıyla ev ziyaretlerinin düzenlenmesini içermektedir. Bu programlar, küçük çocuk sahibi, yeni bebek sahibi olmuş aileler ve hamile annelere odaklanan çeşitli hizmetler sunmaktadır. Ev ziyaretleri aracılığıyla sunulan etkinlikler, ailenin evinde yapılandırılmış ziyaretler, resmi olmayan ziyaretler ve telefon görüşmelerini kapsamaktadır. Bu bağlamda çocuk gelişimi, olumlu ebeveynlik uygulamaları, şiddet kullanmadan disiplin teknikleri, sosyal hizmetlere erişebilirlik ve ulaşılabilirlik, sosyal destek ve ağların kurulması, anne ve çocuk sağlığı, güvenli ev ortamlarının geliştirilmesi aracılığıyla çocuk yaralanmalarının önlenmesi gibi konulara odaklanılmaktadır (Thomas vd., 2004).

Ev ortamında aileye eğitim verilerek çocukların gelişim ve eğitimlerinin desteklenmesi hedeflenen bu programın (Ömeroğlu & Can Yaşar, 2002) anne babalar ve çocuklar üzerinde birçok olumlu etkisi bulunmaktadır (Thomas vd., 2004). Ancak ev merkezli eğitim, eğitimcilerin anne babaların yaşadıkları ev ortamına giderek eğitim vermesini içerdiğinden, uygulamada bazı sıkıntılar yaşanabilmekte ve anne babalar ev temelli erken müdahale programlarına katılımı reddedebilmektedirler. Bu programa katılımın önündeki engellerden biri, ev ortamında verilen destek türünün anne babalar tarafından uygun olmadığı düşünülmesidir. Eğitim hizmetiyle ilgili yanlış algılamalar, hizmetle ilgili şüpheler, güven eksikliği ve güvenlik sorunları ile ilgili algılamalar da dahil olmak üzere ev temelli erken müdahale programlarına katılımın önünde bir dizi engelin olduğu belirtilmektedir (Barlow vd., 2005; Barnes vd., 2006).

2.5.2. Kurum Merkezli Eğitim

Kurum merkezli eğitim programları, okul öncesi dönemdeki çocukların bir okula devam edip etmediğine bakılmaksızın, anne babalara verilen eğitim programları olarak tanımlanabilmektedir. Kurum merkezli eğitim, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını kurumda desteklemeyi hedeflemektedir. Çeşitli kurumlar tarafından düzenlenen, çoğunlukla konferans, seminer, grup çalışması yöntemlerini kullanan, içerik açısından anne babalığa hazırlık, etkili aile, çocuk bakımı, gelişimi ve eğitimi gibi değişik konuları ele alan ve anne babalara yönelik bir programdır (Ömeroğlu & Can Yaşar, 2002; Ural, 2005).

Kurum merkezli eğitimde iki farklı uygulama bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde anne babalar çocuklarıyla birlikte aile eğitim merkezlerine gelmekte ve haftanın belirli günleri çocuklarıyla birlikte onların sınıflarına dahil olmakta, bazı günlerde ise sadece anne babalar, eğitim oturumlarına katılmaktadır. Diğer uygulamada ise, belirlenmiş bir aile eğitim merkezinde sadece anne ve babalara eğitim verilmekte, anne baba ve eğitici etkileşimi temel alınmaktadır. Uzman bir eğitici, aile eğitim merkezinde haftalık grup toplantıları düzenlemektedir. Programın temel amacı, anne babaların çocuk gelişimi konusunda bilgilerini artırmak, becerilerini geliştirmek, çocuklarının gelişimi için uyarıcı etkinlikler düzenlemek ve gelişimde oynadıkları rolü anlamalarına yardım etmektir (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011). Kurum merkezli programlarda, eğitimci aynı anda yirmi ya da daha fazla anne babaya eğitim verebilmektedir. Anne babalar aynı yaş grubunda çocuğa sahip diğer anne babalarla bilgi alışverişinde bulunabilmekte, benzer problemlerini ve uygun çözüm yollarını paylaşabilmektedir (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

2.5.3. Kurumsal Okul Öncesi Eğitimle Bütünleştirilmiş Eğitim

Okul öncesi eğitim programlarında çocuk ve anne babaların bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir (Temel vd., 2010). Kurumsal okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş eğitim, çocuğa verilen okul öncesi eğitimin yanı sıra ailenin de eğitime katıldığı program yaklaşımı olarak tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşımda çocuğa verilecek eğitimin aileyle birlikte verilmesi gerektiği esas alınmakla beraber, bazı farklı uygulamalarda mevcuttur. Çocukları okula devam eden ailelere, çocuklarının eğitim aldığı okulda ya da farklı bir merkezde çocuğun ve ailenin gelişimini destekleyecek eğitimler verilebilmektedir. Çocukları okulda eğitim alan anne babalara, bir kurumda eğitim verilirken, program ev

ziyaretleriyle de desteklenebilmektedir. Ev ziyaretlerinin programa eklenmesinin en önemli sebepleri arasında aileye verilen eğitimin evde ne derece sürdürüldüğünü anlama çabası gelmektedir (Ural, 2005). Okulda verilen eğitimin evde, evde verilen eğitimin okulda desteklenmesi ile bir devamlılığın olması ve bu sayede hem okulda hem evde çocuğun istendik davranış değişikliklerine güvenli ve kontrollü bir şekilde ulaşması sağlanacaktır (Güler, 2007). Bu çerçevede çocuğun ailedeki öğrenme ortamına katkıda bulunmak, çocuğun tüm gelişim alanlarına katkıda bulunmak, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarının kurumdaki program tarafından sağlandığından emin olmak, çocukta görülen olumlu değişikliklerin devamlı olmasını sağlamak, ailenin çocuğunun hayatında ne kadar önemli rolü olduğunu pekiştirmek, problemleri önlemek ve alternatif disiplin yöntemleri sunmak, aileye çocuğun ev ortamında öğrenebilecekleri deneyimler hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır (Eryorulmaz, 1993).

Okul öncesi eğitim kurumlarında, anne babaların programa katılımlarını sağlamak için veli toplantıları, konferanslar, ev ziyaretleri, yazılı iletişim yolları gibi farklı eğitim çalışmaları uygulanarak anne babalara ulaşılmaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2016). Kurumsal okul öncesi eğitimle bütünleştirilmiş eğitim programlarına yönelik araştırma sonuçları da anne babalar ve çocuk üzerinde olumlu değişikliklerin görüldüğünü ortaya koymaktadır (Ural, 2005).

2.5.4. Uzaktan Öğretim Yoluyla Eğitim

Uzaktan eğitim, bireylere kendi kendilerine öğrenme olanağı sağlamaktadır ve yüz yüze eğitime göre daha esnek ve birey koşullarına uyarlanabilmektedir. Uzaktan eğitimde, eğitim hizmeti götürmede sınırlılıklar kısmen ya da tümüyle ortadan kaldırılarak değişik koşullarda bireyleri eğitmek amaçlanmaktadır. Eğitim hizmetlerinden yararlanmak için bireylerin belirli yaş ve öğrenim düzeylerinde olmaları ve belirli merkezlerde bulunmaları gibi zorluklar ortadan kaldırılmak istenmektedir. Uzaktan uygulamalarla, birçok insanın gereksinimlerine uygun öğrenme ortamı sağlanabilmektedir (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

Uzaktan öğretim yoluyla anne baba eğitimi yaklaşımında kullanılan öğretme süreçlerinin farklılığı nedeniyle farklı uygulamalar yapılabilmektedir. Bu uygulamalardan biri mektupla öğretim yoluyla aile eğitimidir. Coğrafi konumu nedeniyle ulaşılması zor olan bölgelerde

yaşayan ailelere ulaşmak amacıyla bu uygulama tercih edilmektedir. Bu amaçla hazırlanan basılı etkinlikler ilgili bilgilerle birlikte anne babalara posta yoluyla düzenli aralıklarla gönderilmektedir. Ayrıca anne babalar için katılım şartları uygunsa, belirli merkezlerde yüz yüze eğitim de gerçekleştirilmektedir. Yüz yüze eğitimde çocuk gelişimine ilişkin bilgiler ve anne babaların sorunları tartışılabilmektedir (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011).

Diğer yöntemler, ses tabanlı programlar, bilgisayar tabanlı programlar, e posta ve internet yoluyla sağlanan web tabanlı programlar veya kendi kendine yardım kitaplarına veya DVD'lere dayanan programları içermektedir. Basılı eğitim materyalleri ya da videolar gibi görsel-işitsel eğitim araçları kullanılarak evde anne babalar tarafından uygulanabilmektedir. Bunların, daha fazla rahatlık, katılım için daha az engel, daha az damgalanma ve daha az maliyet gibi geleneksel ebeveynlik programlarına kıyasla birtakım avantajları bulunmaktadır (Fletcher, Vimpani, Russell & Keatinge, 2008; NICE, 2006; Tully, 2008). Babalık rolü için uyarlanmış elektronik bilgileri babaların kullanımları açısından değerlendirmeyi amaçlayan bir araştırmada, babalara internet ve e posta aracılığıyla sağlanan bilgilerin, babaların yararlı bilgi ve desteğe erişimlerini artıracığı, internetin babalara bilgi ve destek sağlamak için uygun bir kanal sağlayacağı belirtilmiştir (Fletcher vd., 2008).

Diğer taraftan uzaktan öğretim yoluyla radyo, televizyon ve video teknolojisinin eğitimde kullanılması özellikle geniş kitlelere ulaşmak yönünden son derece yararlıdır. Aileye uygulanan programda aile katılımı açıktır, ancak ailelerin katıldıkları programdan ne derece yararlandıkları ve öğrendiklerini ne şekilde uygulayacakları kontrol edilememektedir. Böyle bir eğitime katılan anne babaların eğitim düzeyi, kişilik özellikleri, istek ve ilgileri gibi programı düzenleyen eğitimcilerin kontrol edemeyeceği çok fazla değişken bulunmaktadır. Bu açıdan uygulanan programın anne babalar üzerindeki etkisini değerlendirmek çok zordur (Oktay, 2007; Ural, 2005).

2.5.5. Çocuktan Çocuğa

Çocuktan çocuğa eğitim yöntemi, gerek evde gerekse de okulda ve dışarda, çocukların öğrendiklerini diğer çocuklara aktarması olarak tanımlanmaktadır. Bu aktarma ile birlikte aktarım sağlayan çocuğun bilgi ve davranışlarında gelişmeler olmaktadır. Çocuktan çocuğa eğitim yıllardır uygulanan, aile ve topluma katkısı büyük olan bir yaklaşımdır. Çocuktan

çocuğa programlarında amaçlar bir bölgeden diğetine değışebilmekle birlikte genellikle sağık, beslenme, kazaların önlenmesi, zihinsel ve sosyal gelişim konularına odaklanılmaktadır. Eğitimde etkinlikler ve materyaller geliştirilmekte, öyküler, şarkılar, piyesler, kukla ve posterler kullanılabilmektedir (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

Çocuktan çocuğa yaklaşımının amaçları, toplumsal problemlerle uğraşmak için çocukların istekli olması, çocukların kendileri ile ilgili olumlu duygular hissetmeleri, çocukların grupla çalışma becerilerinin desteklenmesi, çocukların seçtikleri konuyla ilgili kendilerini geliştirmeleri, toplumun çocukları dinlemeye ve onların amaçlarına katılmaya istekli olmaları ayrıca ailelerin ve toplumun çocuğun fikir ve yeteneklerine saygılı olması olarak belirtilmektedir (Fazlıoğlu, 2013).

2.5.6. Mobil Hizmetler

Mobil hizmetlerden biri, merkezin bulunduğu yer açısından maddi ve ailesel nedenlerle anaokuluna gelemeyen çocuklar için düşünülen gezici otobüs anaokuludur. Bu hizmetle, belirli bir zaman dilimi içerisinde bilişsel ağırlıklı bir eğitim programı uygulanarak, hiç okul öncesi eğitim almamış çocukların, yaşadıkları yere gidilerek eğitim fırsatı sunulmakta ve onları ilkokula hazırlamaya çalışılmaktadır. Mobil hizmetler, sadece çocuğu eğitmeyi amaçlayan okul öncesi eğitim kurumları modelinden ya da sadece anneyi eğitmeyi amaçlayan anne eğitimi modellerinden çok daha yönlü bir içerik sunmakta, anne babaların, çevre halkının, öğretmenlerin, yöneticilerin, sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin katılımına ve her birinin ihtiyaçlarına uygun eğitim almalarına fırsat sağlamaktadır (Oktay, 2007).

Gezici programların amaçları arasında; okul öncesi eğitimden yararlanamayan çocuklara okul öncesi eğitim fırsatı tanımak ve ilkokula hazırlamak, farklı bölgelerde yaşayan çocukların gereksinimleri doğrultusunda gelişimlerini ve eğitimlerini desteklemek, anne baba ve ailede yaşayan diğere bireyleri çocukların eğitimi konusunda bilinçlendirmek, mobil anaokuluna devam eden çocuklara sağık taramaları yapmak yer almaktadır (Tezel Şahin & Özyürek, 2016).

2.6.Baba Eğitim Programları ve Gerekliliği

Erken çocukluk döneminde genellikle anneler çocukların öncelikli bakımıyla ilgilendiği için literatürdeki aile tanımlarında çoğunlukla anneler kast edilmekte, babalar kast edilmemektedir (O'Hagan & Smith 2004). Bir araştırmada anahtar sözcük olarak “aile eğitim programı” yazıldığında 1806 kayda ulaşıldığı, hem aile eğitimi hem de babalar yazıldığında kayıt sayısının 33’e indiği ve aile eğitim programlarıyla ilgili bu 33 araştırmanın sadece sekizinde babalara odaklanıldığı bulunmuştur (Bailey, 1998). Aileler ve çocuklarına yönelik aile eğitim programlarının incelendiği başka bir meta analiz çalışmasında, incelenen 17 çalışmadan sadece üçünde babaların yer aldığı, katılımcıların %89’unu anneler ve sadece %11’ini babaların oluşturduğu görülmüştür (Singer, Ethridge & Aldana, 2007). Fabiano (2007) tarafından baba katılımını inceleyen bir araştırmada 32 çalışma incelenmiştir. Araştırmalara en fazla annelerin dahil edildiği, çalışmaların %87’sinde babalardan bahsedilmediği görülmüştür. Bu açıdan gerçekleştirilen birçok eğitim programı ve araştırmanın hedef kitlesi anneler olmakta ve odak noktalarında babalar yer almamaktadır (Bailey, 1998; Fabiano, 2007; Magill Evans vd., 2006; Panter Brick, Burgess, Eggerman, McAllister, Pruett & Leckman, 2014; Phares, Fields & Binitie, 2006; Rumble, 2010; Turbiville & Marquis, 2001; Wilson & Prior, 2011; Wood & Lambin, 2013).

Annelere göre sınırlı sayıda olan babalara yönelik eğitim programlarında da nispeten küçük yaştaki çocukların babalarına odaklanıldığı görülmüştür. Magill Evans vd. (2006) tarafından babalara yönelik gerçekleştirilmiş olan müdahale programlarının incelendiği literatür taraması şeklindeki çalışmada 12 araştırma incelenmiştir. Araştırma sonucunda müdahale programlarının çoğunluğunda (9/12) yeni doğan bebeklerin babalarına odaklanıldığı saptanmıştır. Bu müdahale programlarından dört tanesinde babaların doğum öncesi dönem ya da bebeklik döneminde bebeklerin davranışlarına karşı farkındalık ve duyarlılığına odaklanıldığı, dört programda bebek bakım becerileri ve bebek masajı gibi belirli becerilerin öğretildiği, bir çalışmada ise doğum ve sonrasında sosyal ve fiziksel ortama değinildiği görülmüştür. Geriye kalan üç müdahale programı ise yürümeye yeni başlayan çocuklar ile okul öncesi yaş grubundaki çocukların babalarına yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca bu araştırmalardan sadece bir tanesinin hem annelerin hem de babaların katılımıyla gerçekleştirildiği görülmüştür. Buradan hareketle okul öncesi yaş

grubundaki çocukların babalarına yönelik çok fazla müdahale programının hazırlanmadığı görülmektedir.

McAllister, Wilson ve Burton, (2004) babaların eğitim programlarına katılımlarının gelişimini beş aşamada açıklamaktadır:

(1) İlk olarak programlara genellikle anneler ya da anne çocuk birlikte dahil edilmişlerdir. Genellikle annenin kendisi babayı çocukla ilgili ev ziyaretleri ya da diğer program etkinliklerine dahil ettiğinde babanın katılımı gerçekleşmiştir. Babanın rolleri ve ihtiyaçları, babanın çocukla ya da anneye olan ilişkisi genellikle annelerle tartışılmış bu yüzden de babanın kendisiyle çok fazla iletişim kurulmamıştır.

(2) İkinci aşamada, program olgunlaştıkça ve personel ailelerle birlikte çok fazla çalışıp tecrübe kazandıkça, babanın çocuğun hayatındaki önemli rolünün daha fazla farkına varılmıştır. Bu noktada, program yoluyla babanın çocuğun hayatına katılımını teşvik etmek için büyük girişimlerde bulunulmuştur. Ancak baba katılımı öncelikli olarak sadece erkeklere yönelik etkinliklerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin bazı programlar, babalar için yerel spor karşılaşmalarına katılım ya da bir oyunu hep birlikte izleme gibi periyodik etkinlikler organize etmişlerdir. Bazı durumlarda, bu etkinlikler babaların deneyim ve rolleri hakkında konuşmalarına fırsat sağlayan resmi olmayan destek gruplarına dönüşmüştür. Bu aşamada, aile amaçlarının planlanmasında babaların hedef ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Genellikle babaların ihtiyaç ve hedefleri programa entegre edilmek yerine aile hedeflerine eklenmiştir. Ancak ailenin hedeflerinin büyük çoğunluğu daha önceden anneler tarafından açıkça belirtilen hedeflerdir. Eğitim personelleri, babaların hedefleri hakkında daha bütünsel düşünmeden ziyade, onları genellikle mesleki hedeflerde yönlendirmişlerdir.

(3) Üçüncü aşamada anne ve babalara aynı hizmeti sunacak ve bütün aileyi programa dahil edecek bir politika izlenmiştir. Eğer mümkünse, anne ve çocukla aynı zamanda babalarda resmi olarak program hizmetlerine kaydedilmiştir. Babalar da anneler kadar, ev ziyaretleri, aile eğitimi, aile hedef planlamaları, durum yönetimi, sosyalleşme, ebeveyn liderlik fırsatları gibi program hizmetleri hakkında bilgilendirilmiş ve bu alanlardaki katılımları teşvik edilmiştir. Bu aşamada babalar kademeli olarak eğitimci personellerle görüşmeye ve vaka yönetimi sağlayan personellerin yardımıyla çalışmak istedikleri hedefleri belirlemeye teşvik edilmişlerdir.

(4) Ev ziyaretlerinde baba ve çocuğa odaklanan aktif girişimler programa eklenmiştir. Ayrıca ailelerin hedef planlarını geliştirmede annelerin yanı sıra babaları da işin içine dahil edecek girişimlerde bulunulmuştur. Babalar mesleki konuların ötesinde bir ebeveyn olarak rollerini göz önünde bulundurarak yaşamlarının diğer boyutlarını, hedeflerini açık bir şekilde düşünmeye ve ifade etmeye teşvik edilmişlerdir. Daha sonra ideal bir anne baba olarak çocuklarını en iyi şekilde desteklemek üzere, bu hedefleri kapsamlı bir plana entegre etmek için birlikte çalışmaları sağlanmıştır. Bu aşamada eğitim personelleri düzenli bir şekilde babalarla görüşme yapmaya başlamışlardır. Programın geçmişi boyunca dağınık olarak gerçekleşen ebeveyn liderlik faaliyetlerine babanın katılımı daha tutarlı bir şekilde desteklenmiştir.

(5) Son aşamada babaları istikrarlı bir şekilde ortak- ebeveyn olarak gören bir bakış açısı geliştirmeyi ve babanın çocuğuyla yakın ilişki kurmasını teşvik etmeyi ve desteklemeyi amaçlamışlardır. Eğitim personelleri, uygulamaların ötesine geçerek, ebeveyn-çocuk faaliyetlerine babaları dahil etmek için, baba çocuk arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin çocuğun sağlığı ve gelişimine ne katkısı bulunduğunu yansıtacak biçimde düşünmeye teşvik edilmişlerdir. Sonuç olarak eğitimciler, çocuğun yaşamına hem annenin hem de babanın aynı şekilde yansımaları kolaylaştırmaya ve teşvik etmeye başlamışlardır (McAllister vd., 2004).

Çocuğun eğitiminde ve gelişiminde annenin olduğu kadar babanın da oldukça önemli bir yeri vardır (Tezel Şahin & Özbey, 2009). Yapılan son araştırmalar da göstermiştir ki anneler kadar babalar da çocuğun bilişsel, sosyal duygusal gelişimi, sağlıkları ve iyi oluşları için önemli bir rol oynamaktadır (Lamb, 2010; Ramchandani & Psychogiou, 2009; Wilson & Prior, 2011). Bu açıdan babaların eğitimden dışlanmaması, katılımlarının teşvik edilmesi, aile eğitim programlarına ve diğer aile hizmetlerine dahil edilmesi gerekmektedir (Lundahl, Tollefson, Risser & Lovejoy, 2008; Wilson & Prior, 2011). Erken çocukluk döneminde baba eğitim programı, doğrudan ve dolaylı olarak programın seçimi, programlarla ilişkili etkinliklere katılım, çocuğun sağlığı ve mutluluğuna yönelik program sorumluluklarını yerine getirme, programın aile hedeflerini ve katılımı desteklemeyi içermektedir (Palm & Fagan, 2008). Ancak hâlihazırda uygulanan eğitim programları ve aile hizmetleri, baba katılımını babaların gereksinim duydukları ileriye seviyeye yükseltebilecek nitelikte değildir. Özellikle babaları hedef alan eğitim programları, babalık rollerine ilişkin babaların ihtiyaç duydukları ve istedikleri konularda, onların becerilerini

ve kendilerine güvenlerini artıracak şekilde geliştirilmelidir. Bu bağlamda babaların dahil edildiği aile eğitim programlarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır (Wilson & Prior, 2011).

Baba eğitim programlarının birçok olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Babalara yönelik uygulanan eğitim programlarının çocuklar açısından; çocukların okuryazarlık becerilerini (Saracho, 2008), dil gelişimlerini (Ersan, 2015), sosyal becerilerini (Uzun, 2016), babaların çocuklarının oyunlarına katılma, çocuklarıyla birlikte dışarı çıkma, sözel etkileşime girme, çocuklarına yeni bir şeyler öğretme, günlük bakımlarıyla ilgilenme ve çocuklarına özel zamanlarda bakma sıklığını (Taşkın & Erkan 2009), çocukların gelişimlerini (Wilson, Havighurst, Kehoe & Harley, 2016), çocukların matematik hazır bulunuşluklarını ve davranış problemlerini (Fagan ve Iglesias, 1999) olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Babalar açısından ise; babaların uygun ebeveynlik tutumlarını (Harrison, 1997; Wilson vd., 2016; McBride, 1990), çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmelerini, daha ulaşılabilir olmalarını, çocuklarının öğrenmelerini daha fazla desteklemelerini (Fagan & Iglesias, 1999), empati becerilerini (Wilson vd., 2016), çocuklarının ihtiyaçlarına karşı farkındalıklarını (Cornille vd., 2006), çocuklarının yaşamına katılımlarını (McBride, 1990), çocuklarının gelişimlerine yönelik farkındalıklarını (Tezel Şahin, 1998), babaların çocuklarıyla ilişkilerini (Alibeyoğlu, 2009; Özkan, 2014; Tezel Şahin, 1998), çocuklarıyla iletişimlerini ve iletişim becerilerini (Aydın, 2003; Levant & Doyle, 1983), çocuklarına karşı duyarlılıklarını (Levant & Doyle, 1983), babalık algılarını ve çocuklarına karşı tutumlarını (Bushfield, 2004), çocukları ile geçirdikleri zamanın niteliğini (Ünüvar, 2008) olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Baba eğitim programı sayesinde babalar çocuklarının davranışlarını gözlemleme ve yorumlama yöntemlerini öğrenmektedirler. Birçok program babalara kendi çocuklarıyla etkileşim kurabileceği ya da kendi çocuğunu gözlemleyebileceği bir ortamda çocuğunun davranışları hakkında geri bildirim alma fırsatı sunmaktadır. Müdahale programları babaların çocuklarını daha olumlu algılamalarına ya da babalık konusunda kendilerine güven duymalarına da yardımcı olmaktadır (Magill Evans vd., 2006). Tüm bu bilgiler ışığında, babalar, çocuklar ve eşler açısından birçok olumlu katkısı olduğu görülen baba eğitim programlarının sayısının artırılarak, daha çok babanın bu eğitimlerden yararlanmasında fayda olduğu görülmektedir.

2.6.1. Türkiye’de Yapılan Baba Eğitim Programı

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), 1996’da Baba Destek Programı’nı bir pilot araştırma olarak başlatmıştır. Programın amacı babalarda hem çocuk bakımında babanın önemi konusunda bilinç yaratmak, hem de onları çocuk gelişimi hakkında bilgilendirmek ve destek sağlamaktır. Program, özellikle de alt sosyo-ekonomik ortamlardan gelen babalarda çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinç yaratmayı hedeflemektedir. 2003’ten beri program 13 haftalık bir uygulama olarak gerçekleştirilmektedir. Programa 2 ila 10 yaşları arasında çocuğu olan okuryazar babalar katılabilmektedir. Gruplar, 15 kişiyle sınırlıdır. Her haftalık toplantı yaklaşık 2,5 saat sürmektedir. Toplantı zamanına katılımcılar karar vermekte; grup toplantıları gündüz veya gece saatlerinde, hafta içinde veya hafta sonunda olabilmektedir. Konu ekleri olarak katılımcılara dağıtılan yazılı materyaller AÇEV tarafından sağlanmaktadır. Programın amaçları şöyledir: Babanın çocuk gelişimdeki öneminin farkına varması, babanın çocuk gelişimi konusunda bilgi edinmesi, babanın edindiği bilgiler ışığında çocuğun gelişimine uygun beklentiler içine girmesi, çocuk istismarının önlenmesi, babanın, çocuk gelişiminde daha etkili bir rol oynayabilmesi için gerekli desteği alması, babanın da çocuk yetiştirmeye dahil edilmesiyle cinsler arası bir denge sağlanması, babanın demokratik yöntemler hakkında bilgi edinip bunları evde, eşi ve çocuklarıyla yaşama geçirmesi, böylece daha demokratik, daha mutlu bir aile ve toplum yapısının desteklenmesi ve babanın programda öğrendiği bazı becerileri (iletişim becerileri, problem çözme stratejileri, vs.) başka ilişkilerinde de kullanması (Atmaca Koçak, 2004).

2.6.2. Yurt Dışında Yapılan Baba Eğitim Programları

“McBride aile eğitimi/oyun grup programı” cumartesi sabahları, 10 hafta süresince 2 saatlik oturumlardan oluşmaktadır. Oturumlarda grup tartışmaları ve baba-çocuk oyun etkinlikleri düzenlenmektedir. Her haftalık oturumların ilk bir saatinde, çocuk gelişimi ve eğitimi, ebeveynlik becerileri gibi çeşitli konulara odaklanan grup tartışmaları gerçekleştirilmektedir. Her bir tartışma oturumu, bir ya da birden fazla baba katılımını ele almak üzere tasarlanmış ve 3 farklı grupla kapsamlı pilot çalışmalar yapılarak geliştirilmiştir. Programın ikinci saatinde, babalar ve çocukları yapılandırılmış ve yapılandırılmamış okul öncesi grup etkinliklerine katılmaktadırlar. Programın bu kısmı,

babaların çocuklarıyla etkileşimde bulunmak için farklı yollar keşfetmelerine ve çocukların ihtiyaçlarına duyarlılık kazanma fırsat sağlamaktadır (McBride, 1990).

“Baba eğitim programında”, hapishanedeki babalara yönelik programda ebeveyn eğitimi ve davranış düzenleme eğitimleri verilmektedir. Eğitimler 6 hafta süresince haftada iki gün, 2,5 saatlik 12 oturumdan oluşmaktadır. İlk üç oturumda hamilelik, doğum, yeni doğan çocukların özellikleri, fiziksel ve motor gelişim, sosyal, duygusal ve dil gelişimi, gelişimi anlama gibi 0-2,5 yaş arası çocuk gelişimiyle ilgili konular yer almıştır. Sonraki iki oturumda 2,5- 6 yaş arası çocukların fiziksel ve motor gelişimleri, zekâ ve bilişsel gelişim, dil gelişimi, cinsiyet farklılıkları ve sosyalleşme ve gelişimde oyunun rolü konularına değinilmiştir. Her bir katılımcıya değişen gelişim aşamaları için etkinlik listesi ve çalışma kitapları verilmiştir. Farklı ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin canlandırılmasında “rol oynama” yöntemi kullanılmıştır. Oturum 6 ile 8 arasında sunum, tartışma ve görsel-işitsel materyaller kullanılarak davranış yönetimi tekniklerine odaklanılmıştır. Tutuklu babalara, davranışları motive eden farklı yaş ve aşamalar, uygun disiplin becerileri ve çocuk davranışlarını değiştirme yolları öğretilmiştir. 9. oturum üvey anne ve üvey babanın rolleri ve sorumlulukları, 10-12. oturumlarda ise, çocukların güvenliğini arttırmak, etkili bir şekilde dinlemek, aile toplantıları yapmak, aile temellerini güçlendirmek ve ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişimi geliştirme konularını içermektedir (Harrison, 1997).

“Head Start temelli baba katılımlı müdahale programı”, babalara uygulanan bir programdır ve geleneksel Head Start ebeveyn katılım programının bir uyarlaması şeklinde hazırlanmıştır. Müdahale programının içeriğinde babaların (1) gönüllü olarak sınıf etkinliklerine (2) haftalık Babalar Günü programına (3) erken çocukluk personel üyeleri için babaların hassasiyet eğitimine (4) baba destek gruplarına ve (5) baba çocuk boş zaman değerlendirme etkinliklerine katılımı yer almaktadır. Babalar Günü programı, babalar tarafından planlanan ve gerçekleştirilen yapılandırılmış eğitim faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu programın amacı, eğitimle ilgili materyalleri kullanarak çocuklarına kitap okumaları ve onlarla oynamaları için babaları teşvik etmektir. Baba destek grupları ayda bir kez akşamları düzenlenmiş ve böylece çalışan babaların katılım göstermesi sağlanmıştır. Bu toplantılarda tartışılan ilk konu çocukluğa ilişkin erkeklerin duygularını keşfetmek, kendi babalarıyla ilişkileri ve çocuklarının babası olarak yaşadıkları deneyimler, iyi bir baba olma hakkındaki inançlar ve çocuklarla olumlu katılım biçimlerini içeren babalığın anlamı konusu olmuştur. Tartışmanın ikinci konusu anne babaların

kadın/erkek ilişkisinde karşılaşılabilecekleri engeller ve erkek kadın ilişkilerindeki ikilemi çözme stratejilerini içeren anne baba ilişkisi konusudur. Birçok oturumda misafir ebeveyn eğitimcileri, çocuklarda benlik saygısı, dil ve okuma yazma becerilerini destekleme ve olumlu davranışsal kontrol stratejilerini kullanma hakkında babaları tartışmaya yönlendirmiştir. Benlik saygısı ünitesinde, benlik saygısının niteliği, çocukların benlik saygısı gelişiminde babaların sorumluluk ve önemi konularına odaklanılmıştır. Dil ve okuma yazma becerilerini destekleme ünitesinde çocukların dil ve okula hazır bulunuşluklarını geliştirmede kitapların nasıl kullanılacağı, olumlu davranışsal kontrol stratejileri konusunda ise, istenmeyen davranışların görmezden gelinmesi, mola yöntemi ve ödülün kullanılması üzerinde odaklanılmıştır. Parkta piknik yapma, eğlence günleri, yüzme partisi düzenleme, kapalı etkinlik merkezine gezi ve basketbol oyunlarını içeren baba çocuk boş zaman değerlendirme etkinlikleri ise bu programın en önemli unsurudur (Fagan & Iglesias, 1999).

“The Devoted Dads” baba eğitim programının hedef kitlesini 25 yaş altındaki düşük gelirli babalar oluşturmaktadır. Programın amacı babanın çocuğun hayatındaki önemli rolü hakkında farkındalık kazandırmak ve babaların sorumluluklarını desteklemektir. Programda, çocuklara karşı ulaşılabilir olma, çocuğa destek sağlama, ebeveynlik becerileri, toplumsal farkındalık, madde bağımlılığı ve diğer sorunlar gibi konular yer almaktadır. Programda babalara ebeveynlik oturumları, seminerler, çocuklara destek ve ulaşılabilirlik konusunda bireysel yardım hizmetleri sunulmaktadır (Pearson, Thoennes, Davis, Venohr, Price, & Griffith, 2003).

“Father Friendly Initiative (FFI)” baba eğitim programının amacı, babaların çocuklarının hayatına katılımlarını artırmaktır. Programa 16-31 yaş arası işsiz ya da düşük gelirli olan babalar katılmaktadır. Eğitim programı benlik saygısı çocuk bakımı ve eğitimi, çocukla ilişkiler ve ebeveynlik gibi konuları içeren haftalık 2 saatlik toplam 16 oturumdan oluşmaktadır. Haftalık düzenlenen grup temelli oturumlarda çocuk gelişimi, ilişkiler ya da benlik saygısı gibi konu başlıkları sunumlar, etkinlikler ve açık uçlu tartışma yöntemleriyle ele alınmaktadır. Eğitim programında babalara iş bulma, finansal kaynaklara ulaşma, velayet haklarının edinilmesi, sağlık hizmetleri gibi konularda bireysel danışmanlık hizmetleri de sunulmaktadır (Pearson vd., 2003).

“Fathers and Children Together-FACT” programı mahkum babaların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla geliştirilmiştir. 13 haftalık sınıf temelli eğitim programı içeriğinde

özel baba-çocuk ziyaret oturumları, aile destek çalışmaları ve liderlik fırsatları yer almaktadır. FACT programı babaların hapishanede geçirdikleri süre boyunca olumlu baba çocuk deneyimlerinin yaratılmasını öğretme, çocuklarının yaşamlarına katılımlarını artırma, hem etkili ebeveynlik becerilerini öğretme ve hem de bu becerilerin kullanımını artırma, babanın çocuğun yaşamındaki önemini hatırlatma ve kötü muameleyle başa çıkma becerilerini artırma konularına odaklanmaktadır. Ayrıca mahkum babalar arasında yeniden suç işleme eğiliminin azaltılmasını amaçlamaktadır. Eğitim disiplin, iletişim, öfke kontrolü, öz denetim, aile içi şiddetle ilgili farkındalık oluşturma gibi konuları içermektedir. Oturumlar belirli konular çerçevesinde tartışmaya dayalıdır ve oturumların yarısı konuk konuşmacılar ve konunun uzmanları tarafından yönlendirilmektedir. Katılımcılara uygun ebeveynlik becerilerini öğretmek amacıyla videolar, asetatlar ve bilgilendirme broşürleri kullanılmaktadır. Ayrıca isteğe bağlı ev ödevleri ve çalışma kitapları da baba-çocuk arasında sıcak bir ilişki kurulmasına yardımcı materyallerdendir. Katılımcılar ve mezunlar için programın her 6-8. haftasında gönüllüler ya da sosyal hizmet uzmanları tarafından baba-çocuk görüşmeleri sağlanmaktadır. Ziyaretler katılımcıların öğrendikleri becerileri uygulamaları için bir fırsat sağlamak üzere tasarlanmıştır. Hikaye kitabı projesinde babalar istedikleri bir hikaye kitabını seçmekte, kendileri kitabı okurken sesini kayıt altına almakta ve haftada bir kez hem kitabı, hem de ses kasetini çocuğuna gönderebilmektedir. Bu, baba çocuk iletişimini de artırmaktadır (Thomas vd., 2004).

“Hui Makuakane Programı” babanın aile içindeki rolü ve önemini ayrıca bu rolü kariyer gelişimi, iş yardımı, babaları toplum kaynaklarına yönlendirme ve onlara ulaşımında yardım etme, kriz müdahale desteği, grup etkinlikleri ve ev ziyaretleri gibi çeşitli etkinliklerle desteklemeyi amaçlamaktadır. Hui Makuakane programı;

- Babaların çocuklarını nasıl büyütmeleri gerektiği ve büyüdülerinde çocuklarından neler bekleyecekleri konusunda farkındalıklarını artırmayı,
- Babaların çocuklarının büyüme ve gelişimlerine yardımcı olmak için yapabilecekleri çeşitli aktiviteler hakkında bilgilerini artırmayı,
- Babaların çocuklarıyla geçirdikleri süreyi artırmak ve çocukların günlük ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmayı,
- Babalara pozitif disiplin teknikleri kullanarak sınırların belirlenmesi ve uygulanmasının öğretilmesini,

- Babaların kendileri hakkında ebeveyn olarak iyi hissetmelerine ve çocuklarıyla sevgi dolu, besleyici ilişkilere sahip olmalarına yardımcı olmayı,
- Babaların kişisel hedeflerini belirlemelerine ve bu hedeflere doğru ilerlemelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Program aynı zamanda babaların ilgisini çekmeyi ve tüm aileye yönelik hizmetlere katılımlarını artırmayı hedeflemektedir. Babalara danışmanlık sağlayan uzmanlar, babaların çocuklarıyla ilgili soruları yanıtlamak, çocuklarıyla ilgili yeni ve eğlenceli etkinlikleri öğrenmeleri için bireysel yardım sağlamaktadır. Ev ziyaretleri sırasında olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimini artırmanın yollarıyla ilgili destekler sunulmaktadır. Uzmanlar babaların mesleki ve eğitsel amaçlar belirlemelerine ve bunlara ulaşmalarına yardımcı olurlar. Babaların hedeflerine ulaşmasını yardımcı olmak için farklı kaynaklara yönlendirme yaparlar. Babalar bir problem durumunda uzmanlara cep telefonu yoluyla 24 saat erişebilirler. Grup olanakları sadece programa katılan babalara yönelik değil aynı zamanda çocuklar ve eşleri de kapsayacak şekilde tüm aile bireylerine yöneliktir (Thomas vd., 2004).

“DADS Family Project” eğitim programında babaların çocuklarıyla ilişkilerinin desteklenmesi, onlara yeni ebeveynlik becerilerinin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Program, sadece babaların yer aldığı bir ortamda, babaların daha kolay ve aktif bir şekilde katılım gösterecekleri görüşüne dayanmaktadır. Program:

- Babaların çocukları üzerinde olumlu etki potansiyellerinin farkına varılmasını,
- Babaların eşit ebeveyn olmayı isteme konusunda tutumlarının geliştirilmesini,
- “Üretken” baba olarak kişisel bir babalık modelini geliştirmelerini,
- Güvenilir, emniyetli, öngörülebilir ve sağlıklı bir ev ortamının oluşturulması için içerik ve stratejilerin anlaşılmasını
- Çocuklar için oyunun değerinin ve oyun oynama stratejilerinin önemini ve gerekliliğinin farkına varılmasını,
- Disiplin, stres yönetimi ve iletişim becerilerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (Cornille vd., 2006).

Eğitim müfredatında, babaların kaygı seviyelerini düşürmelerine, başarı duygularını deneyimlemelerine ve yüksek çabayı sürdürmelerini sağlamak amacıyla öz yeterlik modeli kullanılmaktadır. Aktif bir öğrenme ortamı oluşturmak için rol oynama ve multimedya kaynakları (örneğin popüler videolar) kullanılmaktadır. Babalar topluluk ruhunun geliştirilmesine ve güven inşa edilmesine izin veren bu ortamda, birbirlerinin deneyimlerini ve başkalarını desteklemeyi öğrenmektedirler. Eğitimci de babaları, gerçek duygularını grupla paylaşmaları konusunda teşvik etmektedir. Eğitimci, her bir babanın özel hayatına hassasiyet gösterilmesi konusunda gerekli yönlendirmelerde bulunmaktadır. Bu hassasiyet, özellikle farklı sosyal ortam ve etnik kökenden gelen babalarla çalışılırken önemli bir konudur. İki buçuk saatlik sekiz oturumun her biri gelişimsel niteliktedir. İlk oturum, babaların baba olma geçmişlerini hatırlamaları, çocuklarının doğumunu paylaşmaları ve kişisel bir babalık modeli oluşturma süreciyle başlamaktadır. Babalar bu süreçte, babalıkla ilgili olumlu ya da olumsuz geçmişlerine bakılmaksızın oluşturdukları baba modelinin onları nasıl etkilediğini öğrenmektedirler. İkinci oturumda babalar güvenilir, emniyetli, öngörülebilir ve sağlıklı bir ev ortamının oluşturulması için stratejileri, rol oynama, tartışma ve video izleme teknikleriyle öğrenmektedir. Üçüncü oturum çocuk kitapları ve oyunla ilişkilidir. Dördüncü oturumda iletişim konusu üzerinde durulur ve babalar kulaktan kulağa oyunu oynayarak iletişim becerilerine dikkat çekilmektedir. Beşinci oturumun konusu stres yönetimidir. Bu oturumda gerçek bir olaydan yola çıkılarak stres ve aile üzerindeki olumsuz etkileri hakkında durulmaktadır. Daha sonra katılımcılardan daha iyi bir stres yönetimi için aile eylem planı hazırlamayı oturumda öğrendikleri kavram ve becerileri kişiselleştirmeleri ödevi verilmektedir. Altıncı oturumda etkili disiplin becerileri üzerinde durulmaktadır. Yedinci oturumda babaların bugüne kadar öğrendiklerini gösterme şansına sahip olacakları deneysel bir ortam oluşturulmaktadır. Babalar bu oturuma çocuklarını getirmekte, babaların çocuklarıyla çalışmaları ve etkileşimleri yönlendirilmekte, daha sonra katılımcılar her bir çocukla babanın etkileşim türlerini gözlemlemektedir. Sekizinci oturum kutlama ve kapanış oturumudur (Cornille vd., 2006).

“Dads in the Mix” baba eğitim programı, Parents as Teachers (PAT) aile eğitimi ve ev ziyaretleri programı uyarlanarak hazırlanmıştır. 12 haftalık grup toplantılarını ve 3 kez gerçekleştirilen ev ziyaretini içermektedir. Çocuğuyla birlikte yaşayan düşük gelirli babalar için hazırlanan baba eğitim programı, her bir oturum için en az 8-10 babanın katılımını ve

babaların oturumların %80'ini tamamlamalarını gerektirmektedir. Babalar bu sayede 12 haftalık grup toplantıları sürecinde, en az 8 saat beceri temelli ebeveynlik eğitimini almakta ve aylık ev ziyaretlerini tamamlamaktadırlar. Programın amacı, babaların çocuklarının hayatına daha fazla katılımlarını sağlamaktır. Programda ceza ve disiplin, çocuk bakımı gibi konulara yer verilmektedir. Çocuklar baba çocuk etkileşimini sağlamak amacıyla bazı oturumlara babalarıyla birlikte katılmaktadır (Wakabayashi, Guskin, Watson, McGilly & Klinger, 2011).

“Dads Tuning In to Kids (Dads TIK)” baba eğitim programı, çocukların sosyal ve duygusal gelişimleriyle ilişkili olarak babaların çocuklarına karşı sergiledikleri sosyal duygusal uygulamalarını hedef alan, yedi oturumluk toplam 14 saatten oluşan bir programdır. Programda babalara verilen eğitimle çocukların duygusal zekâlarının gelişimine odaklanılmaktadır. Dads TIK programında babalarla, duygu koçluğu, ebeveynlik becerileri, çocukların sosyal duygusal yeterlilikleri, kurallar ve sınırlar koyma ve davranış problemlerine yönelik konular ele alınmaktadır. Programda babalara öğretilen becerileri gösteren bir DVD ve yazdırılabilir ebeveyn notları CD'si verilmektedir. Dads TIK programının baba ve çocuk arasındaki duygusal bağlantıyı, babaların çocuklarının hayatına daha aktif katılımlarını, çocuklarının gelişimlerini etkileme ve aktif bir şekilde çocuklarını destekleyici stratejiler kullanmalarını kolaylaştırdığı belirtilmektedir (Wilson, Havighurst & Harley, 2014; Wilson vd., 2016).

2.7.Baba Çocuk İlişkisi

Jean Jacques Rousseau baba çocuk arasındaki ilişkiyi şu şekilde dile getirmiştir: Babalığın görevlerini yerine getirmeyen baba, baba olmayı hak etmemektedir. Bir baba, çocuklar meydana getirdiği ve onları beslediği zaman ancak işinin üçte birini yapmış demektir. Baba çocuğunu insanca yetiştirmek, onu sosyalleştirmek ve topluma kazandırmak zorundadır (Rousseau, 2013a, 2013b). Bir baba asla çocukları arasında ayırım yapmamalı, hepsine karşı aynı özeni ve şefkati göstererek çocuklarına eşit davranmalıdır (Rousseau, 2013b). Geçmişten günümüze babaların geleneksel olarak evi geçindirme rolleri önemli olmakla birlikte, babaların çocuklarının gelişimine katkısı da göz ardı edilemeyecek bir önem taşımaktadır (Wilson & Prior, 2011).

Babalar, çocuklarının mutlulukları için önemlidir (Hawkins & Dollahite, 1997). Babaların çocuklarıyla yakın ilişki kurmaları, çocukların mutluluklarına ve yaşamdan memnuniyetlerine katkı sağlamaktadır (Amato, 1994). Babaların çocuklarının hayatındaki büyük önemi sadece çocukların babalarına ihtiyaç duymaları ve babalarını sevmeleri nedeniyle değil, aynı zamanda babaların bebeklikten yetişkinlik yaşamına kadar çocuklarının sosyal, bilişsel, duygusal ve bedensel gelişimlerinde kalıcı etkiler bırakmalarındandır (Wood & Lambin, 2013). Baba çocuk etkileşimi, çocukların problem davranışlarını etkilemektedir (Ramchandani vd., 2013). Babaların çocuklarına karşı fiziksel yakınlık göstermeleri, çocuklarıyla birlikte zaman geçirmeleri, çocuklar için kendilerine değer verildiği ve takdir edildiği mesajı göndermektedir. Babaların çocuklarına değerli olduklarını hissettirmeleri de çocukların benlik saygılarının artmasını sağlamaktadır (Kernis, Brown & Brody, 2000). Babalarıyla daha fazla baş başa zaman geçiren çocukların, genel olarak öz saygılarının daha yüksek olduğu ve babalarıyla birlikte zaman geçirme durumlarıyla çocukların sosyal yetkinlikleri arasında ilişki olduğu bulunmuştur (Lam, 2012; Lam, McHale & Crouter, 2012). Babalar çocuklarını uygun risk alımlarını teşvik etme ve yabancı olan durumlarda çocuklarının güvenlerini artırma yoluyla, çocuklarının öz düzenleme sistemlerini benzersiz bir şekilde etkinleştirirler (Stevenson, 2014). Ayrıca baba çocuk ilişkisinin kalitesi, çocukların okul başarılarını da etkilemektedir (Newland, Chen & Coyl Shepherd, 2013). Anne çocuk etkileşimiyle baba çocuk etkileşimi karşılaştırıldığında, çocukların dünya kültürü kazanmalarında özellikle babalar önemli bir rol oynamaktadır (Paquette, 2004).

Babalar ve anneler çocuklarıyla farklı şekillerde etkileşimde bulunmaktadır (Pancsofar & Vernon Feagans, 2006; Wilson & Prior, 2011). Anneler gibi babalarda çocuklarıyla yakın bağlar kurma, onları fiziksel ve duygusal olarak doyurma ve sıcaklık sağlamada yetenekli olmalarına rağmen, çocuk yetiştirmenin büyük bir kısmı anneler tarafından yapılmaya devam etmektedir (Wilson & Prior, 2011). Zhang ve Chen (2010) tarafından yapılan bir çalışmada anne çocuk yakınlığının baba çocuk etkileşimini olumsuz yönde etkilediğini, annelerin çocuklarıyla fazla yakın olması durumunda babaların kendilerini geri çektiğini ortaya koymuştur. Anneler özellikle zamanlarının büyük bir kısmını çocukları besleme, banyo yaptırma ya da yatağa yatırma gibi çocuk bakımına ayırmaktadır. Bu yüzden babaların annelerden daha fazla çocuklarıyla oyun oynamaktan ve konuşmaktan hoşlandıkları belirtilmektedir (Craig, 2006; Lawson & Mace, 2009; Wilson & Prior, 2011).

Baba çocuk ilişkisinin merkezinde oyun yer almaktadır (Grossmann, Grossmann, Fremmer Bombik, Kindler & Scheuerer Englisch, 2002). Erkekler, bir an için çocukların istikrarını bozacak şekilde heyecan uyandırıcı ve şaşırtıcı bir eğilim sergilemektedirler. Aynı zamanda çocukları risk almaya teşvik ederken, diğer taraftan onların emniyetini ve güvenliğini de sağlama eğilimindedirler. Bu durum çocuklara yabancı oldukları durumlarda cesur olmayı ve kendi kendilerini savunmayı öğrenme için fırsat sağlamaktadır. Baba çocuk etkinleştirme ilişkisi olarak adlandırılan bu dinamik, baba ile çocuk arasındaki duygusal bağ bağlamında etkili olmakta, stresli durumlarda çocukları rahatlatma ve yatıştırmaya yönelik anne çocuk bağlanma ilişkisinde böyle durum söz konusu olmamaktadır. Baba çocuk arasındaki bu etkinleştirme ilişkisi öncelikli olarak fiziksel oyun sayesinde gelişmektedir. Özellikle baba çocuk arasında oynanan itiş kakış oyunları çocukların kurallara uyma ve rekabet becerilerini geliştirmeyi teşvik etmektedir (Paquette, 2004). Oyun genç beyinlerin esnek kalmasını ve çok çeşitli uyaranlara hızlı bir şekilde tepki vermesini sağlamaktadır. Oyun oynamadaki artış, beyindeki bağlantıların da artmasını yardımcı olmaktadır (MacDonald, 1993). Çocuklar oyun oynayarak çevrelerini tanımakta, merak duygusunu gidermektedir (Kandır, 2004). Küçük çocukların bu tür oyunlardan elde ettikleri deneyimler, onların duygularını yönetmelerine, saldırgan davranışlarını azaltmalarına yardımcı olması açısından önemlidir ve çocukların sosyal yetkinlik ve akran kabulü için de önemli etkileri bulunmaktadır (Wilson & Prior, 2011). Ayrıca oyun yoluyla çocuklar, yaşadıkları sıkıntılı duygular ya da olaylar hakkında farkındalık kazanmakta ve bu durum çocukların iyileşme ve kendilerini ifade etmelerine yardımcı olmaktadır (Schaefer & Drewes, 2013).

Babaların çocuklarıyla kahvaltılık yapması, akşam yemeği yemesi, ev dışında etkinlikler yapması, birlikte oyun oynaması, özel konuşmalar yapması ve ev ödevlerine yardım etmesi, babaların çocuklarıyla zaman geçirirken gerçekleştirdiği etkinliklerdendir. Babaların çocuklarını ne kadar sıklıkla övdükleri ve kucakladıkları gibi davranışlar çocuklarına sundukları desteği ifade etmektedir (Amato & Rivera, 1999). Bu kapsamda Tutkun ve Tezel Şahin (2016) babaların çocuklarıyla yeterli ve nitelikli zaman geçirmelerinin çok önemli olduğunu ve çocukların gelişimlerine katkı sağlayacağını belirtmektedir. Diğer taraftan Pleck (2007) babaların çocuklarıyla içerikten bağımsız olarak geçirdikleri zamanın çocuktaki olumlu etkileri üzerinde uzun süre durulduğunu ancak son gelişmelerle birlikte babanın çocukla ne kadar süre zaman geçirmesi

gerektiğinin yanında, çocukla geçirdiği sürenin içeriğinin de çok önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Bu açıdan babanın çocukla geçirdiği zamanın, içerikten bağımsız düşünülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Pleck, 2007).

Baba çocuk ilişkisini etkileyen etmenlerden biri çocuğun cinsiyetidir. Paquette ve Dumont (2013) tarafından yapılan çalışmada babalar ve çocukları arasındaki aktif ilişkinin çocuğun cinsiyetine göre değiştiği; erkek çocukların kız çocuklarına göre babaları ile daha aktif ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Erkek çocuklar özellikle erken dönemlerde babalarıyla ilişkilerinden kız çocuklara göre daha fazla etkilenmektedir (Ramchandani vd., 2013). Yapılan araştırmalarda baba çocuk ilişkisinin özellikle erkek çocukları üzerindeki etkileri üzerinde durulmakta, baba kız ilişkisinin önemi göz ardı edilebilmektedir. Erken çocukluk döneminde baba katılımı ve babaların çocuklarına bakım ve eğitim sağlamalarının kız çocuklarının genç yetişkinlik döneminde kendilerine güven duygularını ve yaşam memnuniyetlerini etkilediği belirtilmektedir (Allgood, Beckert & Peterson, 2012).

Baba çocuk ilişkisini belirleyen diğer bir faktörün de babaların sosyo ekonomik düzeyleri olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar sosyo ekonomik düzeyi yüksek babaların, sosyo ekonomik düzeyi düşük babalardan daha fazla çocuklarının yaşamına katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır (Cabrera, Tamis LeMonda, Bradley, Hofferth, & Lamb, 2000; Lawson & Mace, 2009; Nettle, 2008). Yüksek sosyo ekonomik düzeye sahip babaların, düşük sosyo ekonomik düzeye sahip babalara göre çocukların ortamlarını zenginleştirmek ve geliştirmek açısından daha fazla beceriye sahip oldukları belirtilmektedir (Nettle, 2008). Diğer taraftan babaların sosyo- ekonomik durumları yükseldikçe okul öncesi dönemdeki çocuklarına karşı daha ilgili oldukları görülmektedir (Ahmeduzzaman & Roopnarine, 1992).

Baba çocuk ilişkisinin kalitesini etkileyen değişkenleri incelerken hem babanın hem de çocuğun karakter özelliklerini de değerlendirmek önemlidir (Torres, Veríssimo, Monteiro, Ribeiro & Santos, 2014). Olumsuz ruh hali, yüksek aktivite düzeyi ve kurallara uymamaya eğilim gibi çocukların sergilemiş oldukları davranışlar baba çocuk ilişkisinin önemli bir belirleyicisidir (Belsky, 1990). Babalar açısından ise, babanın depresyon, anti sosyalite gibi özellikleri baba çocuk etkileşimini olumsuz etkilemektedir (Ramchandani vd., 2013). Baba çocuk ilişkileri zayıf olan bir çocuğun kaygı ve depresyon gibi zihinsel sağlığı, hem

çocukluk, hem ergenlik hem de yetişkinlik döneminde, bu zayıf ilişkiden olumsuz etkilenmektedir (Morgan, Brugha, Fryers & Stewart-Brown, 2012).

Baba çocuk ilişkisini ve kalitesini etkileyen önemli etkenlerden birisi de babanın işi ve çalışma koşullarıdır. Çalışma koşulları açısından zamanının çoğunu iş hayatında geçiren ya da zor koşullarda çalışan babaların büyük bir kısmı, iş dönüşünde çocuğuyla zaman geçirmek yerine dinlenmeyi ya da gazete okumak, televizyon izlemek gibi hoşlandığı etkinliklerde bulunmayı tercih edebilmektedir. Daha kısa çalışma saatine sahip babaların çocuklarının bakımına daha fazla katıldığı görülmektedir. Düzenli bir işi olan, esnek iş ortamına sahip babaların baba katılımlarının daha fazla olduğu yani çocuklarıyla daha fazla etkileşimde oldukları belirlenmiştir. Babaların çalışma koşulları sebebiyle çocuklarına yeterli zamanı ayırmamasının çocuklar üzerinde mutsuzluk ya da hayal kırıklığı gibi olumsuz etkileri olabilmektedir. Bu durum da babaların çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Castillo, Welch & Sarver, 2013; Norman, Eliot & Fagan, 2014; Raeburn, 2015; Razon, 1987). Diğer taraftan Baxter (2011) tarafından yapılan çalışmada ise babanın esnek çalışma saatleri ile çocuğun bakımına katılması arasında bir ilişki olmadığı ortaya konulmuştur.

Ayrıca babaların çocuklarıyla ilişkileri; çocuğun yaşı (Öğüt, 1998), doğum sırası (Şahin, 2012), baba yoksunluğu ve boşanma (Atilla, 1989; Call, 2002; Tiedje & Darling Fisher, 1996), baba öğrenim durumu (Cabrera, Shannon & Tamis LeMonda, 2007; Norman vd., 2014; Seçer, Çeliköz & Yaşa, 2007; Şahin, 2012) babanın yaşı (Amato & Rivera, 1999) ve eşler arasındaki ilişki (Cummings, Merrilees & Ward George, 2010; Zhang & Chen 2010) gibi değişkenlerden etkilenmektedir.

2.8.Babanın Katılımı

Erken çocuklukta babalar çocuklarının hayatında çok güçlü bir rol oynamaktadırlar. Bu dönemde babaların çocuklarının hayatına doğrudan katılımı en az annelerin katılımı kadar önemli kabul edilmekte ve babaların çocuk yetiştirmede daha fazla katılım göstermeleri beklenmektedir. Babaların çocuklarının hayatına olumlu ve aktif katılımları çocukların gelişimine ve sağlığına önemli katkılar sağlamaktadır (Cornille vd., 2006; McWayne, Downer, Campos & Harris, 2013; Nord, Brimhall & West, 1997; Wilson vd., 2016; Wilson & Prior, 2011). Olumlu baba katılımı, çocuğa yönelik çeşitli ev aktivitelerine doğrudan

katılma, çocukla oyun oynama ayrıca çocuğuna kitap okuma, çocuğun okuluyla iletişim halinde olma ya da çocuklara ev ödevlerinde yardım etme gibi öğrenmeyle ilgili davranışlara katılımını, ayrıca çocukla birebir vakit geçirmesini, çocuğuna yakınlığı ve destek sağlamasını içermektedir (Amato & Rivera, 1999; McWayne vd., 2013).

Baba katılımı üç unsurdan oluşmaktadır:

(1) Meşguliyet/ Etkileşim: Baba katılımının ilk ve en tanımlayıcı türü olan “meşguliyet”, çocukla birebir gerçek etkileşimde harcanan zamanı içermektedir. Örneğin babanın çocuğun yemek yemesine ya da ev ödevlerine yardım etmesi, bahçede çocukla birlikte oyun oynaması gibi. Meşguliyet ya da etkileşim olarak nitelendirilen bu tür katılım, babanın çocukla ilgili işlerde harcadığı zamanı ya da çocuk bir odada oynarken babanın da diğer odada oturmak için harcadığı zamanı içermemektedir (Lamb, 2000).

(2) Ulaşılabilirlik: Bu tür katılım, babanın çocukla doğrudan etkileşime girmesi yerine, çocuğun ihtiyacı olduğunda babaya erişebileceğini ifade etmektedir. Ulaşılabilirlikte çocuk bir odada ya da babasının yanında oynarken, babanın fiziksel olarak orada bulunmasıdır (Lamb, 2000).

(3) Sorumluluk: En son katılım şekli belirlenmesi en zor olandır ancak, en önemli katılım şeklidir. Çünkü bu tür katılımda babanın çocuğun refahı ve bakımı için en temel sorumlulukları ne ölçüde üstlendiğine odaklanılmaktadır. Sorumluluk çocuğun, çocuk doktoruna ne zaman gideceğinin bilinmesi, randevunun alınması ve çocuğun doktora götürülmesi, çocuğun bakımı ve bakıcı düzenlemelerinin yapılması gibi etkinlikleri içermektedir (Lamb, 2000).

Ulaşılabilirlik, katılım, sorumluluk gibi olumlu davranışlar sergileyen babalar çocuklarının:

- Daha iyi psikososyal uyumlarına,
- Yüksek düzeyde sosyal yeterliliklerine,
- Artan sosyal sorumluluk, sosyal olgunluk ve yaşam becerilerine,
- Daha olumlu baba çocuk ilişkilerine katkı sağlamaktadırlar (Wilson & Prior, 2011).

Baba katılımı çocukların davranışlarını, akademik başarılarını (Nord vd., 1997), öz düzenleme (McWayne vd., 2013) sosyal becerileri (Downer, Campos, McWayne &

Gartner, 2008) ve sosyal yetkinliklerini (Torres vd., 2014), çocukların yürütücü işlevlerini (Lucassen vd, 2015), IQ'larını (Nettle, 2008), okul başarılarını (Nord vd., 1997) olumlu yönde etkilemektedir. Babalar katılım gösterdiklerinde çocukların okuldaki başarısı daha iyi olmaktadır (Nord vd., 1997). Baba katılımıyla çocukların sosyal duygusal becerileri arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Babaların çocuklarına karşı davranışları, çocukların sosyal beceri, empati, akran kabulü gibi sosyal yetkinliklerini etkilemektedir (Downer vd., 2008; Torres vd., 2014). Babaların katılımının niceliği ve kalitesi, çocukların öz düzenleme becerilerini artırmakta, çocukların öz düzenleme becerilerinin artması da içselleştirilmiş ve dışa dönük problem davranışlarının azalmasına neden olmaktadır (McWayne vd., 2013).

Baba katılım etkinliklerinin niceliği, çocukların erken okuma yazma becerileri, sayıları tanımları gibi bilişsel ve akademik becerileriyle, depresyon, kaygı ve geri çekilme gibi içselleştirilmiş problem davranışlarıyla, dürtüsellik, hiperaktivite ve saldırganlık davranışları gibi dışa dönük problem davranışlarıyla, olumlu akran etkileşimi gibi sosyal becerileriyle ve dikkat, kararlılık, çaba kontrolü ve motivasyon gibi öz düzenleme becerileriyle doğrudan ilişkilidir (McWayne vd., 2013).

Yapılan araştırmalar da, baba katılımının, baba ile çocuğu daha çok yakınlaştırdığına dikkat çekmektedir. Babaların çocuklarıyla birlikte geçirdikleri zamanın artmasına bağlı olarak, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin olumlu yönde etkilendiği ifade edilmektedir. Ayrıca babanın varlığı, ebeveynlik memnuniyeti, çocuğunu yetiştirmesi, maddi desteği gibi aktiviteleri kapsayan baba katılımının, çocukların akademik gelişimleriyle de olumlu bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmektedir. Bu açıdan babanın çocukla ilişkisinin anneden farklı olması, toplum ve aile içinde üstlendiği rollerin farklılığı, babanın çocuğu anneden farklı biçimde etkilemesine neden olmaktadır (Downer vd., 2008; Gürşimşek, Kefi & Girgin, 2007; Mwoma, 2009). Allen ve Daly'e (2007) göre baba katılımı sağlandığında çocukların genel yaşam doyumları artmakta ve çocuklar daha az problem davranışlar göstermektedirler. Babaları okuldaki etkinliklere katıldıklarında ise çocuklar okula karşı daha olumlu tutumlar geliştirmekte, daha mutlu olmakta ve sorumluluklarını yerine getirmede daha istekli davranmakta ve bu tutumlarını ileriki yıllarda da sürdürebilmektedirler.

Yüksek düzeyde baba katılımı:

- Üst seviyede sosyal ve bilişsel yeterlilikle
- Sosyal sorumluluk ve empati kapasitesinin artmasıyla
- Olumlu öz denetim ve öz saygıyla
- Kardeşler arası olumlu etkileşimle
- Okula uyum problemlerinin azalması ve daha iyi akademik gelişimle ilişkilidir (Wilson & Prior, 2011).

Baba katılımı, babanın inançları ve algılarıyla doğrudan ilişkilidir (Newland vd., 2013). Çocukluk döneminde babalarıyla birlikte kalan ve yakın ilişki içerisinde olan babalar, sorumluluk alma, aileyi destekleme ve aileyle birlikte kalma gibi özellikler bağlamında rol model olarak kendi babalarını gördüklerini ifade etmişlerdir (Forste, Bartkowski & Jackson, 2009). Bu açıdan kendi çocukluklarında baba katılımını deneyimlemiş olan babaların, kendi çocuklarına karşı bakım, sıcaklık, sorumluluk gibi konularda daha olumlu tutumlar sergiledikleri bulunmuştur (Cabrera vd., 2000). Benzer şekilde Yalçınöz (2011) tarafından yapılan araştırmada da babalar bir yandan kendi babalarının eksik buldukları taraflarını çocukları ile daha olumlu ilişkiler yaratarak düzeltmeye çalışırken diğer yandan da geçmişin olumlu taraflarını model alıp devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Bu açıdan babanın erken dönemlerde çocuğuna karşı davranışlarıyla, çocukların gelecekteki davranışları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır (Downer vd., 2008).

Baba katılımının düşük olması, çocuğa çok sıkı bir disiplin uygulanması, çocuğun zor mizacı ve bu çocukların okul öncesi kurumlarında akranları tarafından reddedilmesi ile okul öncesi dönemdeki çocukların saldırgan ve dışa dönük problem davranışları birbirleriyle ilişkilidir (Deater Deckard, Dodge, Bates & Pettit, 1998). Baba katılımı arttıkça çocukların problem davranışları azalmakta, baba katılımı azaldıkça ise çocukların problem davranışları artmaktadır (Amato & Rivera, 1999; McWayne vd., 2013). Ayrıca çocuklar ev dışında eğlenceli etkinliklere babalarıyla daha az katılım gösterdiklerinde, daha fazla öfke ve saldırgan davranışlar sergilemektedirler (Torres vd., 2014). Çocuklarından ayrı yaşayan babalarla yapılmış olan 63 araştırmanın meta analizinde, çocukların iyi oluş durumlarıyla babaları arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Araştırma sonucunda babaların çocuklarını maddi olarak desteklemelerinin çocuklarının mutluluğunu olumlu yönde etkilediği ancak çocuklarıyla görüşme sıklığının genel olarak çocukları

etkilemediği bulunmuştur. Ayrıca baba çocuk ilişkisinde yakınlık ve güvenilir ebeveynlik duygularının çocuğun akademik başarısını olumlu yönde, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranışlarını da olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur (Amato & Gilbreth, 1999). Baba katılımından ayrı olarak, babaların çocuklarını maddi olarak desteklemeleri dolaylı baba katılımı olarak adlandırılmakta (McWayne vd., 2013) babanın çocuğa maddi olarak katkılar sağlamasının çocukların bilişsel gelişimlerinde önemli katkıları bulunmaktadır (Argys, Peters, Brooks-Gunn Smith, 1998).

Baba katılımının, erkek çocukların davranış, kızların ise psikolojik problemlerini azaltması, çocukların bilişsel gelişimlerini artırması gibi farklı olumlu etkilere sahip olduğu görülmektedir (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid & Bremberg, 2008). Ev dışındaki boş zaman etkinliklerine babanın çocuğuyla birlikte katılması, özellikle erkek çocuklarının dışa dönük davranış problemlerini azaltmaktadır (Torres vd., 2014). Diğer taraftan eğer babanın çocuğun hayatına katılımının niteliği yüksekse, çocuk üzerinde olumlu sonuçları olmakta ancak daha fazla katılımın her zaman çocuklar üzerinde iyi sonuçları olduğu söylenememektedir (Parke, 2000). Flouri ve Malmberg (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada baba katılımın çocukların davranışlarını etkilemediği ortaya konulmuştur. Çocukların olumlu bir şekilde sonuç elde etmeleri için katılımın aktif ve düzenli bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir (Sarkadi vd., 2008).

2.9.Babaların Çocuklarına Karşı Tutumları

Çocukların genel olarak yetiştirilme tutumları, onların psikososyal, zihinsel, dil, cinsel, bedensel gelişimlerini büyük ölçüde etkilemektedir (Senemoğlu, 2012). Olumlu baba tutumları, çocuğa karşı zorlayıcı olmayan disiplin yöntemlerini kullanma, kuralların nedenlerini açıklama, çocuğa sorumluluk verme, bilişsel uyaranlar sunma, destekleyici ya da etkin tutumlar sergileme gibi daha demokratik ve teşvik edici davranışları kapsamaktadır (McWayne vd., 2013).

Olumsuz baba tutumları ise, çocuğa karşı cezalandırıcı ve zorlayıcı disiplin yöntemlerini kullanma, fiziksel ceza verme, şiddet ve genel olarak daha otoriter veya izin verici davranışlar gibi çocuğun mutluluğu ve sağlığı için zararlı davranışları kapsamaktadır (McWayne vd., 2013). Babaların çocuklarına karşı daha eleştirel ve kontrolcü olmaları, çocuklarının olumlu davranışlarını kabul etme ve onaylama gibi olumlu konuları

çocuklarıyla daha az konuşmaları, çocukların öz saygılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Kernis vd., 2000). Ayrıca bu olumsuz tutumlar, çocukların dışa dönük problem davranışlarını artırmakta, çocukların bilişsel ve akademik becerilerini ise olumsuz yönde etkilemektedir (McWayne vd., 2013).

Genel olarak gerek annelerin gerekse de babaların çocuklarına karşı tutumlarını (1) izin verici tutum, (2) otoriter/yetkeci tutum, (3) ilgisiz ihmalkar tutum, (4) yetkeli/demokratik tutum ve (5) dengesiz kararsız tutum olmak üzere 5 kategoride incelemek mümkündür.

İzin Verici Tutum: Bu tutumda anne babalar çocuğun davranışlarını değiştirmek ya da şekillendirmek için etkin bir rol üstlenmemektedirler. Çocuğun kendi davranışlarını mümkün olduğunca kendisinin düzenlemesine izin verilmekte, anne baba çocuğa herhangi bir müdahalede bulunmamaktadır. Böyle bir ortamda çocuk, ailede inisiyatif sahibi tek kişi olmakta ve onun isteklerine diğer aile bireyleri kayıtsız şartsız uymaktadırlar. Anne baba ve çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin bulunmaması, çocuğun dengesiz bir ortamda abartılmış bir sevgi gösterisi içerisinde büyüyor olması, onun “doyumsuz” bir birey olmasına neden olabilmektedir. Ancak bu durum çocuğu duygusal bakımdan zedelemekte ve zarar vermektedir (Baumrind, 1991; Senemoğlu, 2012; Yavuzer, 2010).

Otoriter/Yetkeci Tutum: Bu tutumu benimseyen anne babalar çocuğun hareketleri ya da inançları anne babanın doğru olarak düşündüğü konularla çeliştiğinde, anne babalar itaati bir erdem olarak kabul etmektedirler ve çocuk üzerinde zorlayıcı önlemler alınmasını desteklemektedirler. Çocuklarının ilgi ve ihtiyaçlarına karşı çok duyarlı olmamakla birlikte talepkar ve yönlendirici bir tutum benimsemektedirler. Çocuğa katı bir disiplin uygulanmakta, herhangi bir açıklama yapılmaksızın çocuktan tüm kurallara uymalarını beklenmektedir. Bu ortamda çocuk sürekli denetim altına alınmakta, en küçük yanlışları anne babanın gözünden kaçmamaktadır. Çocuğun hataları üzerinde durulmakta ve düzeltme yoluna gidilmektedir. Çocuktan durum ve koşullar ne olursa olsun, anne babalarına boyun eğmeleri, kurallara sıkı sıkıya uymaları beklenmektedir. Diğer taraftan anne babaların çocuklarını ihtiyaçlarını dikkate almadan ve sevecen olmadan, itaat etme ve otoriteye saygı duyma için çok fazla kontrol altına almaları, çocuklarının ya otoriteye karşı gelmelerine ve isyankar olmalarına ya da sessiz, uslu, nazik, çekingen, başkalarının etkisinde kolayca kalabilen bir yapıya sahip olmalarına sebep olmaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde çocukların davranış problemleri sergilemelerinin altında anne babaların çocuklarına sert, cezalandırıcı ve olumsuz tutumlar sergilemeleri yer almaktadır

(Baumrind, 1991; Deater Deckard vd., 1998; Paquette, 2004; Yavuzer, 2010; Yörükoğlu, 2008).

İlgisiz İhmalkar Tutum: İlgisiz ve ihmalkar anne babalar ne çocuklarının ilgi ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı ne de talepkar bir tutum içindedirler. Çocuklarına karşı herhangi bir kural koymamakla birlikte çocukların davranışlarını da gözlemlemezler. Anne babalar çocuk yetiştirmeye ilgili sorumluluklarını görmezden gelme, onlarla etkileşimlerini en aza indirmeye ve ihmal etme eğilimi içindedirler (Baumrind, 1991).

Yetkeli/Demokratik Tutum: Bu tutumu benimseyen anne babalar hem çocuklarına karşı hem sıcak ve duyarlı hem de talepkar bir tutum sergilemektedirler. Çocukların ilgi duydukları konularla uğraşmaları ve araştırmaları için çocuklarına destek ve yakınlık gösterirler. Aile içerisinde çocuğun davranışları için net kurallar koyulmakta ve çocuğun davranışları gözlenmektedir. Sınırlar, mantıksal oldukları ve çocukların özerklik gelişimini engellemediği sürece, çocukların kendilerini güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Demokratik anne babalar çocuğun davranışlarına karşı çok müdahaleci ya da kısıtlayıcı değil ancak kurallar konusunda kararlıdır. Bu tür ailelerde disiplin yöntemi olarak cezalandırmadan çok destekleyici bir tutum hakimdir ve çocuğun bağımsızlığı teşvik edilmektedir. Çocuklarının kararlı, sorumluluk sahibi, öz düzenleme becerilerine sahip ve işbirliği yapabilen bireyler olmalarını istemektedirler. Bu tutumla çocukların yetiştirilmesi, onların uyumlu, kendine güvenen ve sosyal olarak etkin bireyler olmalarına zemin hazırlamaktadır (Babaroğlu, 2014; Baumrind, 1991; Paquette, 2004; Spera, 2005).

Dengesiz ve Kararsız Tutum: Anne babaların dengesiz ve kararsız tutumları, çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz açıdan etkilemektedir. Buradaki dengesizlik ve tutarsızlık, anne baba arasındaki görüş ayrılıklarından kaynaklanacağı gibi, anne babanın sergiledikleri değişken davranış biçimlerinden de kaynaklanabilmektedir. Böyle ortamlarda çocuk, hangi koşullarda nasıl davranacağını bilememekte, hangi davranışın “uygun”, hangi davranışın ise “uygun olmayan” davranış olduğunu öngörememektedir. Bu durum çocukta bazı iç çatışmaların, huzursuzlukların yaşanmasına ve dengesiz ve tutarsız bir yapının oluşmasına sebep olmaktadır (Yavuzer, 2010).

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkililiğinin incelenmesi amacıyla ön test - son test- kalıcılık testi kontrol gruplu deneysel desen ile nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin aynı çalışmada kullanıldığı karma yöntemidir.

Karma yöntem, tek bir araştırmada ya da araştırma dizisinde hem nitel hem de nicel verilerin toplanması, analiz edilmesi, birleştirilmesi ve ilişkilendirilmesine odaklanılan bir araştırma yöntemidir (Creswell & Plano Clark, 2014). Bu yöntem araştırmacıların, bireylerin sosyal yaşamdaki deneyimlerinin içeriğini ve araştırdıkları konu hakkında karmaşıklığı anlamada yeni yollar oluşturmak için güçlü bir potansiyel sunmakta ve nicel ve nitel yaklaşımların güçlü yönlerinden faydalanmaktadır. Bu sayede sosyal dünya hakkında niteliksel açıklamalarda bulunabilmekle ilgili muhakeme gücünü geliştirmek ve genişletmek aynı zamanda araştırmanın kapsamını genişletmek ve analitik gücünü artırmak mümkün olmaktadır (Mason, 2006; Östlund, Kidd, Wengström & Rowa Dewar, 2011; Sandelowski, 2000). Ayrıca karma yöntem sayesinde, nicel verilerden elde edilen rakamlara anlam eklemek için kelimeler ya da anlatılar kullanılabilme, araştırmacı tek bir yöntem ya da yaklaşım ile sınırlandırılmadığından, daha geniş ve daha kapsamlı bir şekilde araştırmanın problemlerine yanıt verebilmektedir. Hem araştırma çalışmasında hem de yöntemden kaynaklanabilecek zayıflıkların üstesinden gelebilmek için ek bir yöntemin güçlü yönlerinden yararlanabilmektedir. Araştırmadan elde edilen bulguların bir noktada

birleştirilmesi ve sonuçlarla desteklenmesi için daha güçlü kanıtlar sağlayabilmekte, sonuçların genelleştirilebilirliğini artırmak için kullanılabilir. Bu yöntem sayesinde birlikte kullanılabilen nicel ve nitel araştırma yöntemleri, teori ve uygulamayı bilgilendirmek için gerekli olan bilgiyi tek bir yöntemin kullanıldığı araştırmalara göre daha eksiksiz üretebilmektedir (Creswell & Plano Clark, 2014; Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

Deneysel desen, nicel olarak ölçülebilen ve farklı değerler alabilen değişkenleri ölçebilmek, bu değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarmak ve bulguları etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Çepni, 2012). Bu nedenle yapılan bu araştırma deneysel desen özellikleri taşımaktadır. Deneysel desenler içerisinde daha fazla tercih edilen desen modelleri gerçek deneysel desenler, yarı deneysel desenler ve zayıf deneysel desenler olarak ele alınmaktadır. Yarı deneysel desenler, gerçek deneysel desenlerin gerektirdiği kontrollerin sağlanamadığı ya da onların bile yeterli olmadığı birçok durumda kullanılabilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2011; Karasar, 2014). Bu araştırmada da yansız atama kullanılmadığından, gönüllü babalardan oluşan hazır gruplardan ikisi 48-72 ay arası çocukları olma durumu üzerinden eşleştirilmiştir. Eşleştirilen deney ve kontrol grupları işlem gruplarına seçkisiz atanmıştır. Ancak eşleştirme çalışmaya dahil edilen grupların denk olduğu konusunda kesinlik taşımamaktadır. Bu yüzden araştırmada yarı deneysel desen kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2011). Desende bağımlı değişken okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların çocuklarıyla ilişkisi, çocuklarına karşı tutumları ile baba katılımı, bağımsız değişken ise “FAYAB Eğitim Programıdır”. Çalışmada deney grubundaki babalara “FAYAB Eğitim Programı” uygulanırken, kontrol grubundaki babalar doğal süreçlerine bırakılmıştır.

Deneysel desen aşağıdaki şekilde şematize edilerek açıklanabilmektedir:

Grup		Ön Test	Uygulama	Son Test	Kalıcılık Testi
DG	M	O ₁	X _{FAYAB}	O ₃	O ₅
KG	M	O ₂		O ₄	

DG: FAYAB Eğitim Programı uygulanan deney grubunu,

KG: Kontrol grubunu,

M: Deneklerin eşleştirilmiş ve gruplara seçkisiz atama yoluyla atandığını,

O₁ ve O₃ deney grubunun ön ve son test ölçümlerini,

O₂ ve O₄ kontrol grubunun ön ve son test ölçümlerini,

X_{FAYAB} deney grubuna uygulanan FAYAB Eğitim Programını

O₅ deney grubunun kalıcılık test ölçümlerini göstermektedir (Büyüköztürk vd., 2011; Çepni, 2012).

Araştırmada nicel verilerle birlikte nitel veriler de toplanmıştır. Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Araştırılan konuyu, ilgili kişilerin bakış açılarından görebilme ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya imkan tanır (Yıldırım, 1999). Ayrıca kişilerin algılarını, tutumlarını ve araştırmaya konu olan sürecin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar (Glesne, 2012). Bu bağlamda araştırmada, babalar ve eşlerinin görüşlerinin belirlenerek nicel verilerle desteklenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırmalarda derinlemesine ve bütüncül bir anlayış kazanmak üzere gözlem, görüşme ve doküman toplama gibi veri toplama tekniklerinden faydalanılmaktadır. Sorgulanan olgu hakkında gerekli anlayışı sağlayacak veriyi ortaya çıkarması, konu hakkındaki farklı bakış açılarını görmeyi sağlaması (Glesne, 2012) sebebiyle bu araştırmada görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Çepni, 2012). Bu analiz sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla sosyal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl & Aslan, 2001). İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verilerin, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde kategorilere ayrılması ve buna göre veriyi düzenleyerek, yorumlanmasının sağlanmasıdır (Çepni, 2012; Tavşancıl & Aslan, 2001; Yıldırım & Şimşek, 2006). Verilerin analizinde daha önceden belirlenmiş bir kavramsal yapı olmadığı için, kodlama işlemi önceden belirlenmiş kavramlar yerine araştırmanın verilerinin tümevarımcı bir analizle gerçekleştirilmiştir. Tümevarımcı analiz, kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Çepni, 2012).

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Ankara ili Yenimahalle ilçesinde Sağlık Bakanlığına bağlı bir kamu kurumunun kreş ve gündüz bakımevine devam eden 48-72 ay arası deney grubunda 18 ve kontrol grubunda 20 olmak üzere toplam 38 çocuğun babaları oluşturmaktadır. Ayrıca deney grubunda yer alan 18 babanın eşleri de eğitim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi amacıyla çalışma grubunda yer almaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde çocukların anne ve babasının birlikte yaşaması, normal gelişim göstermeleri, babaların araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmeleri ve daha önceden herhangi bir baba eğitim programına katılmamış olmaları şartı aranmıştır. Bu amaçla öncelikle araştırmaya dahil olan okul öncesi eğitim kurumunun yöneticisi ve öğretmenleri ile iletişime geçilerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Okul öncesi eğitim kurumundan gerekli izinler alındıktan sonra 03.01.2017 tarihinde anne babalarla bir toplantı düzenlenmiştir. Yapılan ön görüşmede Fark Yaratıcı Babalar (FAYAB) Eğitim Programının içeriği, amacı ve süresi hakkında bilgi verilerek FAYAB Tanıtım Broşürleri ve FAYAB Katılım Belirleme Formu dağıtılmıştır. Programa katılmayı kabul eden babalardan, toplantıya katılmak için uygun oldukları gün, saat dilimi ve iletişim numaralarını FAYAB Katılım Belirleme Formunda belirterek, formları kurum yöneticisine iletmeleri istenmiştir. Bu doğrultuda formlar incelenerek eğitim programına katılımda gönüllü olan babalar belirlenip 20 baba deney grubuna, 20 baba da kontrol grubuna atanmıştır. Deney grubunda iki baba uygulanan eğitim programına devam edemedikleri için çalışma grubundan çıkartılmış ve deney grubunda 18 baba yer almıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan babalara ilişkin genel bilgilerin dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Çalışma Grubundaki Babalara İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı

		<i>Deney Grubu</i>		<i>Kontrol Grubu</i>	
Genel Bilgiler		n	%	n	%
Baba Yaş	26-30 yaş	0	0	2	10
	31-35 yaş	3	16,67	4	20
	36-40 yaş	9	50	10	50
	41-45 yaş	4	22,22	2	10
	46 yaş ve üstü	2	11,11	2	10
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Baba Öğrenim Durumu	Üniversite	14	77,78	15	75
	Yüksek lisans/Doktora	4	22,22	5	25
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Çocuk Sayısı	1 çocuk	6	33,33	9	45
	2 çocuk	11	61,11	8	40
	3 çocuk	1	5,56	2	10
	4 çocuk ve fazlası	0	0	1	5
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Aylık Toplam Gelir	2000-2999 TL	0	0	2	10
	4000-4999 TL	3	16,67	1	5
	5000-5999 TL	1	5,56	8	40
	6000 TL ve üstü	14	77,78	9	45
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>

Tablo 2 incelendiğinde deney grubundaki babaların % 16,67'si 31-35 yaş, %50'si 36-40 yaş, % 22,22'si 41-45 yaş ve % 11,11'i 46 yaş ve üstü, kontrol grubundaki babaların ise %10'u 26-30 yaş, %20'si 31-35 yaş, %50'si 36-40 yaş, %10'u 41-45 yaş ve %10'u 46 yaş ve üstüdür. Deney grubundaki babaların %77,78'i üniversite, %22,22'si yüksek lisans/doktora, kontrol grubundaki babaların ise %75'i üniversite, %25'i yüksek lisans/doktora mezunudur. Deney grubundaki babaların %33,33'ü bir, %61,11'i iki, %5,56'sı üç çocuk, kontrol grubundaki babaların ise %45'i bir, %40'ı iki, %10'u üç ve %5'i dört ve üstü sayıda çocuk sahibidir. Aylık toplam gelirleri açısından deney grubundaki babaların %16,67'si 4000-4999 TL, %5,56'sı 5000-5999 TL ve %77,78'i 6000 TL ve üstü, kontrol grubundaki babaların ise %10'u 2000-2999 TL, %5'i 4000-4999 TL, %40'ı 5000-5999 TL ve %45'i 6000 TL ve üstü gelire sahiptir.

Tablo 3

Çalışma Grubundaki Babaların Çocuklarına İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı

		<i>Deney Grubu</i>		<i>Kontrol Grubu</i>	
Genel Bilgiler		n	%	n	%
Yaş Grubu	48-60 Ay	10	55,56	10	50
	61-72 Ay	8	44,44	10	50
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Cinsiyet	Kız	5	27,78	11	55
	Erkek	13	72,22	9	45
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Doğum Sırası	İlk Çocuk	11	61,11	13	65
	Ortanca Çocuk	0	0	1	5
	Son Çocuk	7	38,89	6	30
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>	<i>20</i>	<i>100</i>

Tablo 3'e göre deney grubunda yer alan çocukların %55,56'sı 48-60 ay, % 44,44'ü 61-72 ay aralığındadır. Kontrol grubunda yer alan çocukların %50'si 48-60 ay, % 50'si ise 61-72 ay aralığındadır. Deney grubunda yer alan çocukların %27,78'i kız, % 72,22'si erkek, kontrol grubunda yer alan çocukların % 55'i kız, %45'i erkektir. Ayrıca deney grubunda yer alan çocukların %61,11 ilk, %38,89'u son çocuk iken kontrol grubundaki çocukların %65'i ilk, %5'i ortanca ve %30'u son çocuktur.

Tablo 4

Deney Grubundaki Babaların Eşlerine İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı

		<i>Deney Grubu</i>	
Genel Bilgiler		n	%
Anne Yaş	26-30 yaş	2	11,11
	31-35 yaş	7	38,89
	36-40 yaş	9	50
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>
Anne Öğrenim Durumu	Lise	1	5,56
	Üniversite	14	77,78
	Yüksek lisans/Doktora	3	16,67
	<i>Toplam</i>	<i>18</i>	<i>100</i>

Tablo 4’e göre deney grubunda yer alan babaların eşlerinin %11,11’i 26-30 yaş, %38,89’u 31-35 yaş ve %50’si 36-40 yaş aralığında ayrıca %5,56’sı lise, %77,78’i üniversite ve %16,67’si yüksek lisans ya da doktora mezunudur.

3.3.Verİ Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 ay arası çocuklar, babalar ve eşlerinin genel bilgilerini belirlemek amacıyla “Genel Bilgi Formu”, babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konuları belirleyerek programın içeriğini oluşturmak amacıyla “İhtiyaç Belirleme Formu” oluşturulmuştur. Baba çocuk ilişkisini ölçmek amacı ile Tezel Şahin ve Tutkun (2017) tarafından güvenilirliği yapılan “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği”; babaların çocuklarına karşı tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla Atmaca Koçak (2004) tarafından geçerlik ve güvenilirliği yapılan “BADEP Tutum Envanteri”; babaların çocukların hayatlarına katılımını incelemek amacıyla Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilmiş olan “Baba Katılım Ölçeği” kullanılmıştır. Ayrıca deney grubunda yer alan babalar ve eşlerinin eğitim öncesinde ve sonrasında FAYAB Eğitim Programı hakkındaki görüşlerini incelemek amacıyla “Baba Görüşme Formu (A-B)” ve “Anne Görüşme Formu (A-B)” hazırlanmıştır.

3.3.1. Genel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki babalar ve çocukları ayrıca deney grubundaki babaların eşleriyle ilgili bilgi edinmek amacıyla “Genel Bilgi Formu” oluşturulmuştur. Genel bilgi formunda; babaların yaşları, öğrenim durumları, ailenin ortalama aylık gelirleri, çocuk sayıları, araştırmaya dahil olan çocukların yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, deney grubundaki babaların eşlerinin yaşı ve öğrenim durumlarına ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla sorulara yer verilmiştir.

3.3.2. İhtiyaç Belirleme Formu

3-6 yaş arası babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konuları belirleyerek programın içeriğini oluşturmak amacıyla “İhtiyaç Belirleme Formu” oluşturulmuştur. Formda çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak babaların gereksinim duyabilecekleri konular alt alta sıralanmış ve babalardan en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konuları seçmeleri istenmiştir.

3.3.3. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği

Ölçek Pianta (1992) tarafından, anne-baba çocuk ilişkisini ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Çatışma alt boyutu 14 madde, bağlanma alt boyutu 6 madde ve olumlu ilişki alt boyutu 10 madde olmak üzere toplam 30 maddeden oluşmuştur. Ölçek 5’li Likert tipi bir ölçek olup (1) “kesinlikle uygun değil”, (2) “uygun değil”, (3) “kararsızım”, (4) “uygun olabilir”, (5) “kesinlikle çok uygun” olarak yanıtlanmaktadır. Ölçekte olumlu ve olumsuz ifadeler vardır ve olumsuz ifadeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır. Ölçeğin normları 4,5–5,5 yaşlarında çocukları olan 714 anne babadan elde edilmiştir. Sonuçlara göre her bir alt boyut için Cronbach katsayıları sırasıyla Çatışma .83, Olumlu ilişki boyutu .72 ve Bağlanma .50 dir. Ulusal Çocuk Sağlığı ve İnsan Gelişimi Enstitüsü (National Institute of Child Health and Human Development) kapsamında yapılan çalışmada CPRS ölçeği kullanılmıştır ve 10 farklı eyaletten veriler elde edilmiş, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 1364 çocuğun anne babasına ölçek uygulanmış, 1 yıl sonra ölçeğin tekrar uygulaması yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik açısından yeterli olduğuna karar verilmiştir (Özkan, 2014).

30 maddelik “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” 214 anne babaya uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında toplanan verilere açımlayıcı faktör analizi yapılmış, faktör yüklerinin 0.677 ile 0.319 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Faktör yük değerleri bakımından (faktör yükü 0.30 değerinden düşük bir madde olmadığından) çocuk ebeveyn ilişki ölçeğinden herhangi bir madde çıkarılmamıştır. 1.faktörde toplanan maddeler 1, 3, 5, 8, 10, 13, 16, 17, 25, 26, 29 ve 30 olmak üzere toplam 12 madde; 2. faktörde toplanan maddeler 12, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27 ve 28 olmak üzere toplam 11 madde; 3. faktörde toplanan maddeler 2, 4, 6, 7, 9, 11 ve 15 olmak üzere toplam 7 maddedir. Faktörlerdeki ilgili maddeler incelendiğinde 1. faktör “*Olumlu İlişki*” boyutu, 2.faktör “*Çatışma*” boyutu ve 3. faktör “*Bağlanma*” boyutu olarak adlandırılmıştır. Faktör analizi sonucunda 3 alt boyutu olan Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmış ve iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .72, .74 ve .53 olduğu görülmüştür. Ölçeğin geçerli ve güvenilir ölçme yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Özkan, 2014).

Özkan (2014) tarafından gerçekleştirilen Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında anne ve babalardan birlikte veri toplanması, sadece babalardan veri toplanmamaması sebebiyle Tezel Şahin ve Tutkun (2017) tarafından babalar için Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin (ÇEİÖ) güvenilirlik çalışması tekrar yapılmıştır. Araştırmanın örnekleminde 300 baba yer almıştır. Verilerin analizinde iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının olumlu ilişki alt boyutunda .90, çatışma alt boyutunda .87 ve bağlanma alt boyutunda .84 olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği analizi sonucunda olumlu ilişki alt boyutu korelasyon katsayısı .87, çatışma alt boyutu .93 ve bağlanma alt boyutu korelasyon katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Bu sonuçların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin (ÇEİÖ) Türkiye’deki babaların çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirmede güvenilir bir araç olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekte babaların “*Çocuğumla sevgi dolu sıcak bir ilişkimiz var.*”, “*Çocuğum üzgün olduğunda benim kendisini rahatlatmamı bekler.*” gibi maddelerden oluşan olumlu ilişki ve “*Çocuğum benim fiziksel yaklaşımından ya da dokunmamdan rahatsız olur.*”, “*Çocuğum hatalarını düzelttiğimde incinir ya da utanır.*” gibi maddelerden oluşan bağlanma alt boyut puanlarının yükselmesi olumlu ilişki ve bağlanmalarının da o oranda yükselmiş olduğunu ifade etmektedir. Buna karşın “*Çocuğum bana kolaylıkla sinirlenir.*”, “*Çocuğum kendisine adil davranmadığını hisseder.*” gibi

maddelerden oluşan çatışma alt boyutunda puanlama ters çevrilmiştir ve bu durum babaların çatışma puanları yükseldikçe çocuklarıyla çatışma oranlarının düştüğünü ifade etmektedir (Tezel Şahin & Tutkun, 2017). Araştırmada “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” baba formu, babalar tarafından doldurulmuştur.

3.3.4. BADEP Tutum Envanteri

AÇEV tarafından uygulanan “Baba Destek Programına” katılan babaların tutum ve davranışlarını program öncesi ve sonrasında ölçmeyi hedefleyen BADEP Tutum Envanteri, AÇEV-BADEP birimi tarafından 2004 yılında geliştirilmiştir. Envanter 57 madde ve 4 faktörlü yapıdan oluşmaktadır. “Çocuğu azarlamadan sözümüzü dinletmek zordur.”, “Evde son sözü baba söyler.” gibi maddeleri içeren ve “Geleneksel Olmayan Roller” kapsayan birinci faktör 17 maddeden oluşurken, “Çocuğun oyun oynaması boşa harcanan zamandır.”, “Çocuğun nasıl giyineceğine anne baba karar verir.” gibi maddeleri içeren ve ikinci faktör olan “Yetkeci Olmayan Tutum”un 18 maddesi bulunmaktadır. “Aramızın iyi olması için çocuğun istediğini yaparım.”, “Çocuklara ev işi yaptırılmaz.” gibi maddeleri içeren “Tavizkâr Olmayan Tutum” 10 maddeden, “Sorunlar dinleyerek çözülür.”, “Çocuğun benimle tartışması susmasından iyidir.” gibi maddeleri içeren ve dördüncü faktör olan “İletişim Açıklığı” ise 12 maddeden oluşmaktadır (Atmaca Koçak, 2004).

Envantere babaların her bir madde için “Tamamen Katılıyorum,” “Katılıyorum,” “Kararsızım,” “Katılmıyorum” veya “Hiç Katılmıyorum” şeklinde bir yanıt vermeleri istenmektedir. “Tamamen Katılıyorum” seçeneğine 1 puan, “Katılıyorum” seçeneğine 2 puan, “Kararsızım” seçeneğine 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneğine 4 puan, “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğine 5 puan verilmektedir. Buna bağlı olarak her baba, her faktör için genel bir puan almaktadır: Babanın puanı yükseldikçe, gelenekselliği, otoriterliği, tavizkarlığı da o oranda düşmüş demektir. Buna karşın pozitif maddelerin puanlaması ters çevrilmekte, yani “Tamamen Katılıyorum” seçeneğine 5 puan, “Katılıyorum” seçeneğine 4 puan, “Kararsızım” seçeneğine 3 puan, “Katılmıyorum” seçeneğine 2 puan, “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğine 1 puan verilmektedir. Benzer bir şekilde, daha yüksek puanlar, iletişim konusunda olumlu değişimlere işaret etmektedir. Madde 5, 10, 15, 19, 25, 27, 31, 35, 39, 45, 47 ve 51 pozitif, geri kalan tüm diğer maddeler negatif maddelerdir (Atmaca Koçak, 2004).

Ölçeğin alt boyutlarında güvenirlik değerleri hesaplanmıştır. Faktörlerin Cronbach alfa değerleri sırasıyla .85, .80, .73, .76 olarak bulunmuştur (Atmaca Koçak, 2004). İnci ve Deniz (2015) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise; ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacı ile Alpha Cronbach testi yapılmış ve Alpha değerleri sırası ile Geleneksel Olmayan Roller faktörü için .82, Yetkeci Olmayan Tutum faktörü için .82, Tavizkar Olmayan Tutum faktörü için .71, İletişim Açıklığı faktörü için .60 ve toplamda .89 olarak tespit edilmiştir (İnci & Deniz, 2015). Her iki çalışmada da ölçeğin güvenilir bir biçimde ölçme yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Atmaca Koçak, 2004; İnci & Deniz, 2015).

Babaların tutum ve davranışlarını ölçmeyi hedefleyen BADEP Tutum Envanterinin içeriğinde yer alan maddeler, FAYAB eğitim programının içeriğindeki genel ilkelerle örtüştüğünden, bu araştırmada babaların çocuklarına karşı tutumlarını değerlendirmek amacıyla BADEP Tutum Envanteri kullanılmış ve form babalar tarafından doldurulmuştur.

3.3.5. Baba Katılım Ölçeği

Baba Katılım Ölçeği, 3-6 yaş arasında çocuğu olan babaların çocuklarının hayatlarına katılımını ölçmek amacıyla Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek üç alt boyuttan ve 37 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları şunlardır: *Keyfi Meşguliyet Boyutu*: “Çocuğumla hareketli oyunlar (kovalamaca, saklambaç, güreş vb.) oynarım.”, “Çocuğuma kitap okurum.” gibi maddeleri içeren alt boyut, babanın çocukla birlikte gerçekleştirdiği serbest zaman aktivitelerini ve çocukla birlikte oynanan çeşitli oyunları kapsamaktadır. 17 madde ile ölçülen bu boyutun madde numaraları: 1, 3, 5, 7, 10, 12, 14, 15, 20, 21, 23, 25, 28, 31, 33, 35, 37’dir. *İlgi ve Yakınlık Boyutu*: “Çocuğumu kucağıma alırım.”, “Çocuğum bir şeyden korktuğu zaman onu sakinleştiririm.” gibi maddeleri içeren alt boyut, çocuğun yaşadığı şeylere ilgili ve duyarlı davranmak, çocuğa sözel ya da fiziksel sevgi göstermek gibi aktiviteleri kapsamaktadır. 12 madde ile ölçülen bu boyutun madde numaraları: 6, 9, 13, 17, 18, 19, 22, 27, 30, 32, 34, 36’dır. *Temel Bakım Boyutu*: “Çocuğumun dişlerini fırçalayıp fırçalamadığıyla ilgilenirim.”, “Çocuğumun saçlarını tararım.” gibi maddeleri içeren alt boyut, çocuğun günlük ihtiyaçlarının giderilmesi ve fiziksel bakımının sağlanmasını belirten çeşitli aktiviteleri kapsamaktadır. 8 madde ile ölçülen bu boyutun madde numaraları: 2, 4, 8, 11, 16, 24, 26, 29’dur (Sımsıkı ve Şendil, 2014).

Baba Katılım Ölçeğinde maddeler davranış biçimleri şeklinde olup, beşli likert tipi ölçek üzerinden babalar tarafından yanıtlanmaktadır. “Her zaman böyledir” seçeneği 5 puan, “Çoğunlukla böyledir” seçeneği 4 puan, “Bazen böyledir” seçeneği 3 puan, “Nadiren böyledir” seçeneği 2 puan, “Hiçbir zaman böyle değildir” seçeneği 1 puan almaktadır. Böylece ölçeği yanıtlayan babaların, maddelerde yer verilen davranışı ne sıklıkta yaptıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır. Her boyut için ayrı puan elde edilmektedir. Ayrıca toplam puan da kullanılmaktadır. Babaların ölçekten yüksek puan alması, baba katılım düzeylerinin de yüksek olduğuna işaret etmektedir. Baba Katılım Ölçeği alt boyutlarının güvenilirliklerini belirlemek amacıyla iç tutarlık katsayıları incelenmiş, her bir alt boyutun Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Alt boyutların Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları, Keyfi Meşguliyet (KM) boyutu için .89; İlgi ve Yakınlık (İY) boyutu için .85; Temel Bakım (TB) boyutu için .83 ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanı için .92 olarak bulunmuştur (Simsıkı ve Şendil, 2014).

Baba Katılım Ölçeğinin yapı geçerliği kapsamında diğer bir ölçekle ilişkisini sınamak için Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilmiş olan Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)’nin alt boyutları kullanılmıştır. Baba Katılım Ölçeği alt boyut ve toplam puanları ile ETÖ alt boyutları arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değişmezlik katsayıları kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlara göre Keyfi Meşguliyet ile Demokratik ve Aşırı Koruyucu tutumlar arasında pozitif yönde ileri düzeyde, Keyfi Meşguliyet ile İzin Verici tutumlar arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunurken, Keyfi Meşguliyet ile Otoriter tutum arasında ise negatif yönde ileri düzeyde bir anlamlı ilişki bulunmuştur. İlgi ve Yakınlık ile Demokratik ve Aşırı Koruyucu tutumlar arasında pozitif yönde ileri düzeyde, İlgi ve Yakınlık ile Otoriter Tutum arasında ise negatif yönde ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Temel Bakım ile Demokratik ve Aşırı Koruyucu tutumlar arasında pozitif yönde ileri düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Baba Katılım Ölçeği toplam puanının da Demokratik ve Aşırı Koruyucu tutum ile pozitif yönde ileri düzeyde, Otoriter Tutum ile de negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır (Simsıkı ve Şendil, 2014).

Yapı geçerliğine yönelik olarak, hem Baba Katılım Ölçeği alt boyut puanları arasındaki, hem de Baba Katılım Ölçeği toplam puanı ve alt boyut puanları arasındaki ilişkiler de Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değişmezlik katsayıları ile incelenmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre, KM ve TB boyutları arasında, KM ve İY boyutları arasında, KM

ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanı arasında, TB ve İY boyutları arasında, TB ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanı arasında, İY ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde ileri düzeyde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Baba Katılım Ölçeğinin test-tekrar test güvenirliğini belirleyebilmek için 75 katılımcıya 10 gün ara ile test uygulanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre Baba Katılım Ölçeği iyi düzeyde test-tekrar test güvenirliği göstermektedir. Aralıklı olarak ölçülen Baba Katılım Ölçeği toplam puanları arasında .98, Keyfi Meşguliyet boyutu puanları arasında .92, Temel Bakım boyutu puanları arasında .94, İlgı ve Yakınlık boyutu puanları arasında .99 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (p<.001). Çalışma sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir ölçme yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Sımsıkı ve Şendil, 2014).

3.3.6. Baba Görüşme Formu (A-B)

Araştırmacı tarafından FAYAB Eğitim Programını katılan deney grubundaki babaların programı değerlendirmelerine yönelik görüşlerini ifade edebilecekleri yarı yapılandırılmış soruların yer aldığı “Baba Görüşme Formu” A ve B hazırlanmıştır. Baba Görüşme Formu-A eğitimin öncesinde ve Baba Görüşme Formu- B ise eğitimin sonrasında deney grubunda yer alan babalara uygulanmıştır. Eğitim öncesinde uygulanan görüşme formu A’da babaların FAYAB eğitim programına katılma amaçları, programının kendileri, çocukları ve eşleri açısından kazanımları ayrıca eğitim programının süresine ilişkin görüşleri hakkında bilgi edinmek amacıyla “*Bu eğitim programına katılmaktaki amacınız nedir?*”, “*Bu programın size neler kazandıracağını düşünüyorsunuz?*” gibi sorular yer almaktadır. Eğitim sonrasında uygulanan görüşme formu B’de ise, babaların FAYAB eğitim programının kendileri, çocukları ve eşleri açısından kazanımlarının neler olduğuna ayrıca programı değerlendirmelerine yönelik “*Bu programın size neler kazandırdığını düşünüyorsunuz?*”, “*Bu programın çocuğunuza neler kazandırdığını düşünüyorsunuz?*” gibi sorular bulunmaktadır. Babalarla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler 20-25 dakika sürmüştür.

3.3.7. Anne Görüşme Formu (A-B)

Araştırmacı tarafından FAYAB Eğitim Programını katılan deney grubundaki babaların eşlerine, programı değerlendirmelerine yönelik görüşlerini ifade edebilecekleri yarı

yapılandırılmış soruların yer aldığı “Anne Görüşme Formu” A ve B hazırlanmıştır. Anne Görüşme Formu-A eğitimin öncesinde ve Anne Görüşme Formu-B ise eğitimin sonrasında deney grubunda yer alan babaların eşlerine uygulanmıştır. Eğitim öncesinde uygulanan görüşme formu A’da FAYAB eğitim programının kendileri, çocukları ve eşleri açısından kazanımları ayrıca eğitim programının süresine ilişkin görüşleri hakkında bilgi edinmek amacıyla “*Bu programın eşinize neler kazandıracağını düşünüyorsunuz?*”, “*Bu programın çocuğunuza neler kazandıracağını düşünüyorsunuz?*” gibi sorular yer almaktadır. Eğitim sonrasında uygulanan görüşme formu B’de ise, annelerin FAYAB eğitim programının kendileri, çocukları ve eşleri açısından kazanımlarının neler olduğuna ayrıca programı değerlendirmelerine yönelik “*Bu programın eşinize neler kazandığını düşünüyorsunuz?*”, “*Bu programın çocuğunuza neler kazandığını düşünüyorsunuz?*” gibi sorular bulunmaktadır. Annelerle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler 20-25 dakika sürmüştür.

Anne ve Baba Görüşme Formlarına Yönelik Geçerlik Çalışması

En temelde, nitel araştırma yöntemleri analiz birimi olarak kelime ile ilişkili olma eğilimindedir ve niceliksel yöntemler gibi sayılarla bağlantılı olmadığı için, nitel çalışmalarda araştırmanın inandırıcılığına, gerçeğe yakınlığına ve özgünlüğüne katkı sağlayacak, diğer bir ifadeyle geçerlilik bakımından bir takım önlemlerin alınması çok önemlidir (Daymon & Holloway, 2003; Glesne, 2012; Miles & Huberman, 2015). Bu amaçla araştırmada kullanılan “Baba Görüşme Formu (A-B)” ve “Anne Görüşme Formu (A-B)” geçerliğini sağlamak için bazı yöntemler kullanılmıştır. Görüşme formlarının hazırlanmasında öncelikle aile eğitimi, aile katılımı ve baba katılımına yönelik alan yazın taraması yapılmıştır. Alan yazın incelenmesi sonucunda yarı yapılandırılmış maddeler oluşturulmuştur. Çalışmanın kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla anne ve baba formları için üç okul öncesi ve iki çocuk gelişimi olmak üzere toplam beş alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanlara “Sorular açık mı? Uygun mu? Başka ne gibi sorular sorulabilir?” gibi kriterler belirlenerek görüşleri alınmıştır. Uzmanların görüşü doğrultusunda görüşme formlarına son şekli verilmiştir.

3.4.Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB)

3.4.1. Fark Yaratan Babalar Eğitim Programının Hazırlanma Aşamaları

Birinci Aşama: Babalara yönelik bir eğitim programı hazırlama ya da uyarlama aşamasından önce yeni bir program geliştirmenin mi, yoksa var olan programları uygulama ya da diğer kültürlerden uyarlama çalışmalarının yapılmasının mı daha uygun olacağına ilişkin baba eğitim programlarına yönelik bir alan yazın çalışması yapılmıştır. Ülkemizde hâlihazırda uygulanan ya da uygulanmış olan “Baba Eğitim Programları” ve program içerikleri incelendiğinde programların baba eğitimini genellikle sadece bir yönü ile ele aldıkları görülmüştür: Baba çocuk ilişkisi (Özkan, 2014; Tezel Şahin, 1998; Uzun, 2016), baba katılımı (Aydın, 2003), babaların tutumları (Alibeyoğlu, 2009) ve babaların çocukları ile geçirdikleri zamanın niteliğini artırma (Ünüvar, 2008). Yurt dışında uygulanan eğitim programları incelendiğinde ise, Mark Perlman (1998) tarafından geliştirilen The Nurturing Father’s Program’a (*Destekleyici Babaların Programı*) ulaşılmıştır. “The Nurturing Father’s Program” incelendiğinde:

- “The Nurturing Father’s Program” 13 haftalık oturumlar ile babaların tutumlarını geliştirmek, ebeveynlik becerilerini arttırmak ve öncelikle kendilerine ve daha sonra çocuklarına daha fazla eğitici olabilmeleri için onları teşvik etmek için tasarlanmıştır.
- Her hafta düzenlenen oturumlar 2-2,5 saatlik eğitim sürecinde babalara sağlıklı aile ilişkileri ve çocuk gelişimi için etkili beceriler sağlamaktadır.
- Gruplar 8 ila 16 kişilik babalardan oluşturulmaktadır.
- NFP program materyallerinde eğitmen el kitabı, baba eğitim bülteni çalışma kitabı, posterler, gizlilik anlaşmaları, program değerlendirme formu ve başarı belgeleri yer almaktadır.
- Bu program okullarda, Head Start okullarında, birçok eyalette, kiliselerde, devlet kurumlarında, hapishanelerde, engelli merkezlerinde, çocuk istismarını önleme ve ebeveynlik ve danışma merkezlerinde, askeriyede, toplum eylem kurumlarında uygulamaya konmaktadır (Perlman, 1998; Center for Growth & Development, 2017).

Program incelendiğinde baba eğitimini; baba çocuk ilişkisi, baba tutumları, babalık becerileri gibi birçok yönden bütüncül bir şekilde ele aldığı görülmüştür. Programın baba eğitimini bütün yönleriyle ele alması ve babaları süreçte aktif kılması sebebiyle bu program temel alınarak “Fark Yaratan Babalar Eğitim Programının” hazırlanmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın etik ilkelere uygunluğu açısından gerekli izinlerin alınması için öncelikle programın yazarı Mark Perlman ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiştir. Yazara, kendisinin hazırlamış olduğu “The Nurturing Father’s Program” temel alınarak doktora tez çalışmasında uygulanmak üzere baba eğitim programı hazırlanmak istendiği, programın sadece eğitsel bir çalışma yapmak amacıyla kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Yazar araştırmacıdan referans mektubu ve öğrenci belgesi istemiştir. Gerekli belgeler araştırmacı tarafından yazara gönderilmiştir. Süreç sonunda yazar, gerekli izinleri vererek program ve program materyallerini paylaşmıştır (EK-1).

İkinci Aşama: “The Nurturing Father’s Programın” Türkçeye çevrilmesi aşamasında, çeviriyi gerçekleştirecek olan dil uzmanının, her iki dilde de akıcı konuşan, çalışma yapılan kültürlerle aşina, konu hakkında bilgiye sahip olması kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Program her iki dile de hakim İngilizce dil uzmanı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri aşaması tamamlanan “The Nurturing Father’s Programın” konusu ve hedefleri şu şekildedir;

1. Haftanın konusu “Babalığın Kökenleri”. Bu oturumun hedefleri;

- Katılımcılara baba eğitim programını tanıtmak
- Katılımcıların tanışmasını sağlamak
- Kendi babalık biçemimizle babamızın arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak.

2. Haftanın konusu “Kendi Kendine Bakım Becerileri İçinizdeki Erkek Çocuğuna Babalık Etmek” Bu oturumun hedefleri;

- “Olmayı Seçtiğim Baba” vizyonunu paylaşmak.
- Farklı kültürlerdeki babalık biçemlerini keşfetmek
- Her erkeğin içindeki erkek çocuğu keşfetmeyi öğrenmek.
- Bu çocukla doyurucu ilişki kurabilmek.

3. Haftanın konusu “Kendi Kendine Bakım Becerileri II: Kendi İhtiyaçlarını Karşılatabilme” Bu oturumun hedefleri;

- Kişinin ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayabilmesi için gerekli prensip ve uygulamaları belirlemek,
- Kişinin ihtiyaçlarını kendi kendine karşılaması için engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik strateji belirlemek
- Belli ihtiyaçların giderilebilmesi için cesaretlendirici mesajlar formüle etmek.

4. Haftanın konusu “Duyguların Dünyası ve Şefkatli Erkeklik” Bu oturumun hedefleri;

- Duyguları, insan doğasının olağan bir parçası olarak kabullenmek ve farklı duyguları deneyimleyip ifade edebilmek,
- Diğer insanların duyguları ile destekleyici bir bağ kurmaya yardımcı olacak ilkeleri belirlemek,
- Hem babalar/erkekler hem de anneler/kadınlar tarafından paylaşılan ortak destekleyici özellikleri tanımlamak
- Babanın/erkeğin çocuk yetiştirme tarzını ortaya koyacak destekleyici özellikleri belirlemek.

5. Haftanın konusu “Şefkatin Gücü: Korku ve Şiddet Barındırmayan Babalık” Bu oturumun hedefleri;

- Destekleyici ve destekleyici olmayan babalık davranışlarını ayırt etmek.
- Niyetleri ve gerçekte ortaya çıkan babalık davranışları tespit etmek.
- Korku ve şiddet barındırmayan belirgin destekleyici babalık davranışlarını benimsemek.
- “Gücü elinde bulundurmak” ile “Güçlü olmak” arasındaki farkı kavramak ve bunun erkeklerin hayatını nasıl etkilediğini bilmek.

6. Haftanın konusu “Şefkatli Babalığın Önündeki Engellerin Aşılması” Bu oturumun hedefleri;

- Öfke, stres, alkol ve diğer zararlı maddelerin şefkatli babalığın önündeki potansiyel engeller olarak tanımak.
- Öfkeyi ortaya çıkaran dinamiklerin analiz edilmesi, baş etme yollarının belirlemek.

- Aşırı öfke ile alkol ve diğer zararlı maddelerin kullanımı arasındaki ilişkinin anlaşılması ve katılımcıların alkol ve diğer zararlı maddelerin kullanım davranışlarına ilişkin farkındalığını artırmak.
- Stresi hafifletme tekniklerin uygulamak.

7. Haftanın konusu “Disiplini Sağlamak ve Eğlenceli Oyunlar” Bu oturumun hedefleri;

- Disiplini sağlamaya ve davranış yönetimine yönelik temel teknikleri takım sporlarıyla ilişkilendirerek öğrenmek.
- Tüm aile bireyleri için geçerli aile kurallarını koymak.
- Eğitici oyunlar için ilkeler oluşturmak ve çocuklar için bir “Oyun Atölyesi” hazırlamak.

8. Haftanın konusu “Babalar ve Çocukları için Eğlenceli Oyunlar” Bu oturumun hedefleri;

- Çocuklarla, Oyun Atölyesi deneyimini yaşamak.
- Oyun Atölyesi deneyimini değerlendirmek.

9. Haftanın konusu “İlişkileri Beslemek I: Erkek Babası/Kız Babası Olmak” Bu oturumun hedefleri;

- Oyun atölyesi etkinliğini diğer katılımcılarla tartışmak
- Etkin dinleme ve yansıtmaya yönelik iletişim becerilerini uygulamak.
- Kız babası olmak ve erkek babası olmak ilgili rolleri keşfetmek.
- Değerler öğretimine yönelik stratejileri öğrenmek.

10. Haftanın konusu “İlişkileri Beslemek II: Ebeveynler Arası Takım Çalışması” Bu oturumun hedefleri;

- Takım çalışmasını başarılı kılan unsurları belirlemek ve bunları eşimizle olan ilişkimizde uygulamak.
- Müzakere etme, uyuşmazlıkları çözme ve işbirliğine dayalı problem çözme becerilerini kazanmak ve pratiğe dökmek.
- Ev işleri ve ebeveynlik görev dağılımı için yöntem geliştirmek.
- Babalıkla ilgili özel durumlar (boşanma, üvey babalık, bekar babalık, dedelik vb.) tartışmak.

11. Haftanın konusu “Babalığın Yeri ve Zamanı” Bu oturumun hedefleri;

- Katılımcıların gelişimini değerlendirmek ve problem çözümüne ilişkin yöntemlerden faydalanmak
- Zaman, iş ve babalık arasındaki ilişkileri incelemek.
- Babalığa yönelik bir iş tanımı yaparak önemli babalık görev ve sorumluluklarını belirlemek ve zaman planlaması yapmak.

12. Haftanın konusu “Babalık Yarasının İyileşmesi” Bu oturumun hedefleri;

- Babalığın verdiği hazzı konuşmak.
- Babamızdan duymayı sevdiğimiz sözleri paylaşmak.
- Şefkatli baba olmaya yönelik mesajları almak/vermek
- Çocuğumuzun bizden duymasını istediğimiz mesajları seçmek

13. Haftanın konusu “Mezuniyet Töreni ve Kapanış” Bu oturumun hedefleri;

- Baba Eğitim Programının temel amaç ve hedeflerini gözden geçirmek.
- Her bir katılımcıya ailesine olan bağlılık metnini okutmak.
- Katılımcıların geri bildirimde bulunmasını sağlamak.

Başka bir kültürdeki babalar için hazırlanmış olan The Nurturing Father’s Programını Türk kültüründeki babalara bire bir uygulamanın avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurulmuş, ayrıca kültürümüze uygunluğu ve Türk kültüründeki babaların eğitim ihtiyaçlarına yönelik olup olmadığı incelenmiştir. Programda yer alan bazı konuların (Öfke, stres, alkol ve diğer zararlı maddelerin şefkatli babalığın önündeki potansiyel engeller olarak tanımak, aşırı öfke ile alkol ve diğer zararlı maddelerin kullanımı arasındaki ilişkinin anlaşılması ve katılımcıların alkol ve diğer zararlı maddelerin kullanım davranışlarına ilişkin farkındalığını artırmak, babalıkla ilgili özel durumlar (boşanma, üvey babalık, bekar babalık, dedelik vb.) tartışmak gibi) Türk kültüründeki babaların yaşantı ve deneyimleriyle çok fazla örtüşmediği görülmüştür. Bu doğrultuda farklı bir kültürdeki babalara yönelik olarak hazırlanmış bu programın bire bir uygulanması yerine, NFP’de yer alan konular temel alınarak babaların çocuk gelişimi ve eğitimine yönelik ihtiyaçlarının belirlenmesi ve babaların bu ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir program hazırlanmasına karar verilmiştir.

Üçüncü aşamada; 3-6 yaş arası babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konuları belirlemek amacıyla “İhtiyaç Belirleme Formu” oluşturulmuştur. Anne baba eğitiminin ilk basamağı ailelerin ihtiyaçlarını belirlemektir. Başarılı eğitim programlarının geneli, katılımcıların ifade ettiği ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek olan programlardır. Ulaşılması hedeflenen anne ya da babalara en iyi şekilde hitap edebilmek için onların merak ettikleri ve bilgi edinmeye gereksinim duydukları konulara yönelik değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. Aileler daha çok ihtiyaç ve ilgi duydukları konularda verilen eğitim programlarına katılmak istemektedir. Anne babaların ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla farklı yöntemler kullanılabilmektedir (Barlow vd., 2005; Samuelson, 2010; Tezel Şahin & Özyürek, 2010). Bu araştırmada kullanılmış olan “İhtiyaç Belirleme Formu” da bunlardan biridir.

“İhtiyaç Belirleme Formunda” “The Nurturing Father’s Program-NFP”de yer alan konuların içeriği dikkate alınarak konu başlıkları belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Program içeriği dikkate alınarak yeniden belirlenen konu başlıkları şu şekildedir: (1) kendi babanızla aranızdaki ilişkinin çocuğunuza yansımaları, (2) farklı kültürlerde babalık ve babaların içindeki erkek çocuğunu keşfetmek, (3) babanın çocuğun hayatındaki yeri ve önemi, (4) çocuğu dinlemek ve çocukla konuşmak, (5) baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri, (6) öfke kontrolü, stresle başa çıkma, rahatlatma egzersizleri, (7) olumlu disiplin yöntemleri, çocukta istenmeyen davranışları değiştirme, (8) çocuk için oyunun önemi, (9) çocuklar için değerler öğretimi ve değer temelli davranışların kazandırılması, (10) baba, eş ve çocuklar arasında iletişim, empati kurmak ve işbirlikçi problem çözümü, (11) zaman, iş ve babalık arasındaki ilişkiler-çocuklarla etkili zaman geçirme, (12) babalıkla ilgili özel durumlar (boşanma, üvey babalık, bekar babalık, dedelik vb.).

Bu konulara ek olarak babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgi sahibi olmak isteyebilecekleri (1) televizyon- internet ve çocuğa etkisi, (2) okul öncesi eğitim ve okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri, (3) çocuk ve kitap, kitap alırken dikkat edilmesi gereken noktalar, (4) çocuk ihmal ve istismarı, (5) çocuk ve kardeş kıskançlığı, (6) çocuk ve cinsellik ve (7) çocuk beslenmesi konuları da ihtiyaç belirleme formuna eklenmiştir. Formda babalardan en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konuları seçmeleri istenmiştir.

Babaların Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Evren ve Örneklem

Babaların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik araştırmanın evrenini, Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle’de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 3-6 yaş arası çocuğu olan babalar oluşturmuştur. Örneklemde yer alan babaların sayısının belirlenmesinde öncelikle Ankara İl Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik 2015-2016 eğitim ve öğretim yılına ait istatistiksel verilere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle %95 güven düzeyinde %5 duyarlılıkta yapılan hesaplama sonucunda 338 babaya ulaşılması gerektiği belirlenmiştir.

2015-2016 ÖĞRETİM YILI OKULÖNCESİ TOPLAMI (RESMİ)													
İLÇE ADI	BAĞIMSIZ OKUL SAYISI	ANASINIFI OLAN KURUM SAYISI	ŞUBE SAYISI	DERSLİK SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI (KADROLU)			Ağırlık	Örnek sayıları	
					ERKEK	KIZ	TOPLAM	ERKEK	BAYAN	TOPLAM			
ALTINDAĞ	13	72	205	145	1.956	1.602	3.558	7	249	256	0,091461236	31	
ÇANKAYA	17	127	379	292	3.196	3.033	6.229	3	527	530	0,18935334	64	
ETİMESGÜT	15	64	334	199	3.359	3.112	6.471	1	382	383	0,136834584	46	
GÖLBAŞI	3	30	96	70	828	728	1.556	2	112	114	0,040728832	14	
KEÇİÖREN	11	103	486	274	4.837	4.397	9.234	3	515	518	0,185066095	63	
MAMAK	7	97	300	175	2.904	2.715	5.619	2	316	318	0,113612004	38	
SİNCAN	9	68	299	171	3.004	2.603	5.607	3	304	307	0,109682029	37	
YENİMAHALLE	9	88	314	183	2.960	2.782	5.742	0	373	373	0,133261879	45	
TOPLAM	84	649	2.413	1.509	23.044	20.972	44.016	21	2.778	2.799	1	338	
n=338													

Şekil 1: 2015-2016 eğitim-öğretim yılına ait istatistiksel veriler ve örneklem analiz sonuçları

Ankara il merkezinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, 3-6 yaş arası çocukların babalarına İhtiyaç Belirleme Formunun uygulanabilmesi için Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır (EK-2). Her bir ilçeden rastgele okul seçilerek farklı okul öncesi eğitim kurumlarından 1280 babaya ihtiyaç belirleme formu ulaştırılmış ancak 422 baba formu doldurarak geri dönüş sağlamıştır. Bu veriler ışığında 422 baba araştırmanın örneklemi oluşturmuştur.

Araştırmada yer alan babalar ve çocuklarına ilişkin genel bilgilerin dağılımı Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5

İhtiyaç Belirleme Formunun Uygulandığı Babalar ve Çocuklarına İlişkin Genel Bilgilerin Dağılımı

Genel Bilgiler		n	%
Baba Yaş	20-25 yaş	3	0,71
	26-30 yaş	24	5,69
	31-35 yaş	124	29,38
	36-40 yaş	162	38,39
	41-45 yaş	77	18,25
	46 yaş ve üstü	32	7,58
	İlkokul	10	2,37
Baba Öğrenim Durumu	Ortaokul	20	4,74
	Lise	93	22,04
	Üniversite	221	52,37
	Yüksek lisans/Doktora	78	18,48
Çocuk Yaş	36- 48 Ay	161	38,15
	49-60 Ay	169	40,05
	61-72 Ay	92	21,80
Çocuk Cinsiyet	Kız	218	51,66
	Erkek	204	48,34
Toplam		422	100

Tablo 5 incelendiğinde örneklem grubundaki babaların % 0,71’i 20-25 yaş, % 5,69’u 26-30 yaş, % 29,38’i 31-35 yaş, % 38,39’u 36-40 yaş, % 18,25’i 41-45 yaş ve % 7,58’i 46 yaş ve üstüdür. Babaların % 2,37’si ilkokul, % 4,74’ü ortaokul, % 22,04’ü lise, % 52,37’si üniversite ve % 18,48’i yüksek lisans/ doktora mezunudur. Çocukların % 38,15’i 36-48 ay, % 40,05’i 49-60 ay ve % 21,80’i 61-72 ay aralığında ayrıca %51,66’sı kız ve % 48,34’ü erkektir.

Babaların Eğitim İhtiyaçlarının Analizi

Babaların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik araştırmanın örneklemi oluşturarak 422 babadan elde edilen veriler analiz edilmiş ve babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konular belirlenmiştir. Buna göre babaların

“İhtiyaç Belirleme Formunda” yer alan konulardan en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konulara ilişkin dağılımlar Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6

Babaların En Çok Bilgi Sahibi Olmak İstedikleri Konuların Dağılımı

Konular	n	%
1.Olumlu Disiplin Yöntemleri, Çocukta İstenmeyen Davranışları Değiştirme	315	74,64
2.Baba Tutumlarının Çocuk Üzerindeki Etkileri	258	61,13
3.Baba, Eş ve Çocuklar Arasında İletişim, Empati ve İşbirlikçi Problem Çözümü	253	59,95
4.Öfke Kontrolü, Stresle Başa Çıkma, Rahatlama Egzersizleri	242	57,34
5.Çocuğu Dinlemek ve Çocukla Konuşmak	239	56,63
6.Babanın Çocuğun Hayatındaki Yeri ve Önemi	234	55,45
7.Zaman, İş ve Babalık Arasındaki İlişkiler (Çocuklarla Etkili Zaman Geçirme)	228	54,02
8.Televizyon- İnternet ve Çocuğa Etkisi	225	53,31
9.Çocuklar İçin Değerler Öğretimi ve Değer Temelli Davranışların Kazandırılması	224	53,08
10.Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gelişim Özellikleri	159	37,67
11.Çocuk ve Kitap, Kitap Alırken Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	139	32,93
12.Çocuk İçin Oyun ve Oyunağın Önemi	136	32,22
13.Çocuk İhmal ve İstismarı	121	28,67
14.Kendi Babanızla Aranızdaki İlişkinin Çocuğunuza Yansıması	120	28,43
15.Çocuk ve Kardeş Kıskançlığı	116	27,48
16.Çocuk ve Cinsellik	108	25,59
17.Çocuk Beslenmesi	100	23,69
18.Farklı Kültürlerde Babalık ve Babaların İçindeki Erkek Çocuğunu Keşfetmek	86	20,37
19.Babalıkla İlgili Özel Durumlar (Boşanma, Üvey Babalık, Bekar Babalık, Dedelik vb.)	73	17,29

Tablo 6 incelendiğinde babaların en çok olumlu disiplin yöntemleri, çocukta istenmeyen davranışları değiştirme, baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri, baba, eş ve çocuklar arasında iletişim, empati ve işbirlikçi problem çözümü konularında bilgi sahibi olmak istedikleri görülmektedir. Ayrıca babaların en az bilgi almak istedikleri konular arasında çocuk beslenmesi, çocuk ve cinsellik, babalıkla ilgili boşanma, üvey babalık, bekar babalık gibi konular olduğu belirlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda FAYAB Eğitim Programının süresi de göz önünde bulundurularak programda yer alacak ilk 12 oturumun konusu belirlenmiştir. Babaların en çok bilgi sahibi olmak istediği ilk 12 konu eğitim programına alınmıştır. 13-19 arasında yer alan “*Kendi Babanızla Aranızdaki İlişkinin Çocuğunuza Yansıması*”, “*Farklı Kültürlerde Babalık ve Babaların İçindeki Erkek Çocuğunu*

Keşfetmek” ve “*Babalıkla İlgili Özel Durumlar (Boşanma, Üvey Babalık, Bekar Babalık, Dedelik vb.)*” ile “*Çocuk İhmal ve İstismarı*”, “*Çocuk ve Kardeş Kıskançlığı*”, “*Çocuk ve Cinsellik*” ve “*Çocuk Beslenmesi*” konuları FAYAB Eğitim Programına dahil edilmemiştir.

Dördüncü Aşama; Babaların ihtiyaçları doğrultusunda “FAYAB Eğitim Programındaki” her konunun bir oturumda, haftada bir gün olmak üzere toplam 13 oturumda uygulanması planlanmıştır. Bu bağlamda FAYAB Eğitim Programı şu kapsamda şekillendirilmiştir.

- **Amacı:** The Nurturing Father’s Programın genel olarak amacı babalık tutum ve becerilerini geliştirmektedir. Fark Yaratan Babalar Eğitim Programın genel amacı ise baba çocuk ilişkisini ve çocuklarının hayatlarına katılımlarını artırmak ayrıca çocuklarına karşı tutumlarını geliştirmektedir.
- **Hedef Kitle:** The Nurturing Father’s Programın hedef kitle her yaştan çocuğu olan babalardır. FAYAB Eğitim Programının hedef kitle ise 3-6 yaş arası çocuğu olan babalardır.
- **Programdaki Yöntem ve Teknikler:** The Nurturing Father’s Programda her bir oturum için kaset kullanarak ya da eğitmenin kendi yönergeleri doğrultusunda “Zihinde Canlandırma Yöntemi” kullanılmaktadır. Ancak FAYAB Eğitim Programında bu yöntem kullanılmamıştır. FAYAB Eğitim Programında:
 - Babaların aktif katılımını ve belirlenen konu üzerine etraflıca düşünmelerini sağlamak amacıyla “Beyin Fırtınası”;
 - Babaların birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak ve grup üyelerini aktif kılmak için “Rol Oynama”;
 - Babaların düşüncelerini ve o konu hakkındaki inançlarını ortaya çıkarmak için “Soru-Yanıt”;
 - Bir işin nasıl yapıldığını göstermek için “Demonstrasyon”;
 - Babaların küçük gruplar halinde belirlenen bir konu veya bir düşünce hakkında tartışabilmeleri için “Küçük Grup Tartışması” ya da
 - Büyük gruplar halinde tartışabilmeleri için “Büyük Grup Tartışması” gibi tekniklerin kullanılması planlanmıştır.
- **Sunumlar:** The Nurturing Father’s Programda içerik, yazı tahtası, tahta kalemleri gibi materyaller kullanılarak katılımcılara aktarılmaktadır. FAYAB Eğitim Programında ise, oturumlarda ele alınan içeriğe uygun olarak, uygulamaların

görselleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla sunumlar (powerpoint) hazırlanmıştır.

- **Çalışma Sayfaları:** The Nurturing Father's Programının hedeflerine ve içeriğine uygun olarak hazırlanmış çalışma sayfaları, FAYAB Eğitim Programının amaç ve içeriğiyle birebir örtüşmediği için NFP'da yer alan 3 çalışma sayfası haricindeki diğer çalışma sayfaları FAYAB eğitim programında kullanılmamıştır. İlgili oturumların konusu ve amaçlarına uygun olarak eğitim uygulamalarının zenginleştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla yeni "Çalışma Sayfaları" hazırlanmıştır. Babalara yönelik etkinlikleri içeren çalışma sayfaları uygulama aşamasında babalara verilmektedir. Bu yardımcı materyaller sayesinde eğitim sürecinde ele alınan konuların derinlemesine incelenmesi, tekrarlanması ve pekiştirilmesi hedeflenmiştir.
- **Örnek Olaylar:** The Nurturing Father's Programda örnek olay sayfaları yer almamaktadır. FAYAB eğitim programında ise, ilgili oturumların konusu ve amaçlarına uygun olarak, eğitim uygulamalarının zenginleştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla "Örnek Olay Sayfaları" oluşturulmuştur. Örnek Olay uygulaması babaların küçük gruplara ayrılması, grupların her birine farklı bir olayın anlatıldığı sayfaların verilmesi, gruplardan bu örnek olayı okuyarak öncelikle kendi aralarında bu olayı tartıştıktan sonra her bir grubun örnek olayını ve durumla ilgili düşüncelerini tüm grupla paylaşmasını, diğer babaların da eklemek istedikleri görüşler olursa paylaşmalarını içermektedir.
- **Videolar:** The Nurturing Father's Programda videolar yer almamaktadır. FAYAB eğitim programında ise, eğitim programının genel amacı doğrultusunda oturumda yer alan konuların içeriklerine uygun olarak seçilmiş videolarla, babaların konuyla ilgili bilgi ve deneyimlerini paylaşmaları ayrıca çocuklarına karşı tutumlarında farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır.
- **Evde Yap Etkinlikleri:** The Nurturing Father's Programda 8.Hafta çocukların katılımı ile "Oyun Atölyesi" etkinliği gerçekleştirilerek babaların çocuklarıyla oyun oynamaları teşvik edilmektedir. FAYAB eğitim programında ise, programın genel amaçları doğrultusunda babaların çocuklarıyla ilişkilerini geliştirmek ve çocuklarının hayatına katılımlarını artırma amacıyla, babaların her bir hafta için çocuklarıyla gerçekleştirebilecekleri oyunlar ve etkinlikleri içeren düzenlemeler

yapılmıştır. Bu bağlamda FAYAB Eğitim Programına, oturumların konusu ve amaçlarına uygun olarak, babaların evde çocuklarıyla gerçekleştirmeleri istenen çocukların gelişim seviyelerine uygun olarak belirlenmiş oyun, kitap okuma, deney vb. etkinlikleri içeren “Evde Yap Etkinlikleri-EYE” eklenmiştir. Babaların her bir oturumda, önce bu etkinlikleri kendilerinin gerçekleştirmeleri ve uygulama aşamalarını deneyimledikten sonra evde çocuklarıyla gerçekleştirmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca babaların evde çocuklarıyla gerçekleştirecekleri etkinliklerin içeriklerine göre babalara evde yap etkinlik materyalleri de hazırlanmıştır.

- **Değerlendirme Oyun Kartları:** The Nurturing Father’s Programda oturum sonunda, oturumun konusunun tekrarlanması amacıyla herhangi bir değerlendirme yöntem ve tekniği yer almamaktadır. FAYAB eğitim programında ise, oturumda ele alınan konuların babalar tarafından tekrarlanması, önemli noktaların vurgulanması ve konunun pekiştirilmesi amacıyla “Değerlendirme Oyun Kartları” hazırlanmıştır.
- **Hikaye Kitapları:** The Nurturing Father’s Programda hikaye kitapları yer almamaktadır. FAYAB eğitim programında ise, babaların eğitim programı süresince çocuklarına okumaları için kitaplar temin edilmiştir. Her babanın seçtiği kitabı çocuğuna okuduktan sonra geri getirmesi ve diğer babalarla aralarında kitap değişimi yaparak bu kitapları çocuklarına okumaları amaçlanmıştır. Ayrıca babalara birer kitap hediye edilerek, bu kitabı “Etkileşimli Kitap Okuma Teknikleri” kullanarak çocuklarına okumaları istenmiştir.
- **Telaflı Oturumları:** The Nurturing Father’s Programda babaların eğitimi tamamlayabilmeleri için 13 oturumdan 10 oturuma katılmış olmaları gerekmekte ve oturumlara katılamayan babalar için telaflı oturumları düzenlenmemektedir. FAYAB eğitim programında ise, babaların gelemedikleri oturumlar için, uygun oldukları gün ve saat belirlenerek eğitimci tarafından gelemedikleri oturumlar tekrar edilerek, babaların eğitim programında ele alınan konuları telaflı etmesi sağlanmaktadır.
- **Sertifikalar:** Hem NFP’da hem de FAYAB eğitim programında, eğitimi tamamlayan babalara “Katılımcı Sertifikası” verilmektedir.

Bu doğrultuda Fark Yaratan Babalar Eğitim Programının konular ve içeriği, program amaçları, programda kullanılacak materyaller, yöntem ve teknikleri belirlenerek programa son şekli verilmiştir.

Beşinci Aşamada; Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı uzmanların görüşüne sunulmaya hazır hale getirilmiştir. Bu doğrultuda “*Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB) Uzman Değerlendirme Formu*” hazırlanarak iki okul öncesi, bir çocuk gelişimi, bir psikolojik danışmanlık ve bir sosyal hizmet uzmanı olmak üzere farklı disiplin alanlarından 5 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan eğitim programında yer alan konuları, oturumların amaçlarını, yöntem ve tekniklerini, oturumlarda kullanılan materyalleri, çalışma sayfalarını, evde yap etkinliklerini, değerlendirme etkinliklerini araştırmanın amacına uygunluğu, ifadelerin açıklığı ve anlaşılabilirliği açısından incelemeleri ve gerekli gördükleri durumlarda program içeriğinin değiştirilmesi, düzenlenmesi ya da çıkartılması ile ilgili görüşlerini paylaşmaları istenmiştir. Uzman görüşlerine göre gerekli durumlarda programda değişiklikler ve düzenlemeler yapılarak program uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

3.5.Verilerin Toplanması

Bu bölümde ön testlerin uygulanması, FAYAB Eğitim Programının uygulanması, son testlerin ve kalıcılık testlerinin uygulanmasına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.5.1. Ön Testlerin Uygulanması

FAYAB Eğitim Programı hazırlandıktan sonra deney ve kontrol grubundaki babalarla ayrı ayrı grup toplantıları düzenlenerek babaların kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla “Genel Bilgi Formunu” doldurmaları istenmiştir. Ardından ön test olarak Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeğini doldurmaları sağlanmıştır. Ayrıca deney grubunda yer alan babalara, Baba Görüşme Formu-A ve eşlerine Anne Görüşme Formu-A uygulanmıştır. Ön test olarak uygulanan veri toplama araçları 12.01.2017-17.01.2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

3.5.2. FAYAB Eğitim Programının Uygulanması

Ön testler uygulandıktan sonra 26.01.2017-29.04.2017 tarihleri arasında deney grubunda yer alan babalara FAYAB Eğitim Programı uygulanmıştır. Bazı babaların eğitim uygulamalarına katılmak için uygun oldukları gün ve saat aralıkları farklı olduğu için deney grubundaki babalar iki gruba ayrılarak bir grupta 10 diğer grupta 8 baba olmak üzere uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubundaki babalara ise herhangi bir eğitim programı uygulanmamıştır.

Araştırmacı FAYAB Eğitim Programının her bir oturumu için katılımcılar gelmeden önce, babaların birbirlerini rahatça görebilecekleri bir şekilde ortamı düzenlemiş, ilgili oturumun içeriğine uygun olarak gerekli materyalleri hazırlamıştır. Her oturum başında bir önceki oturumun konusu hakkında kısaca tekrar yapılmış ayrıca bir önceki haftanın evde yap etkinliğini çocuklarıyla gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri, etkinlik sırasında neler yaşadıkları, zorlanıp zorlanmadıkları, çocuklarının bu duruma nasıl tepkiler verdiği gibi sorular sorularak oturuma başlanmıştır. Her bir oturum sırasında 10 dakikalık bir mola verilerek babalara ikramlar sunulmuş ve bu sırada babaların sosyalleşmesi ve birbirlerini daha yakından tanımalarına imkan sağlanmıştır. Her oturum sonunda babalara oturumun konusuyla ilgili hazırlanan değerlendirme oyun kartları dağıtılarak, babaların oyun oynayarak oturumun konusunu tekrar etmeleri sağlanmıştır. Değerlendirme çalışmaları tamamlandıktan sonra babaların o hafta çocuklarıyla gerçekleştirecekleri “Evde Yap Etkinlik Sayfaları” ve etkinlik materyalleri dağıtılmıştır. Babalardan başka bir babayla eşleşerek ikili gruplara ayrılmaları, oyunu oynarken baba ve çocuk olarak rol dağılımı yapmaları ve her bir oyun içinde rollerini değiştirmeleri istenmiştir. Araştırmacı süreçte grupların yanına gitmiş ve gerekli durumlarda babalara oyunu çocuklarıyla nasıl oynayacakları hakkında rehberlik etmiştir. Etkinlik sonunda babalara neler yaşadıkları, oyun oynarken zorlanıp zorlanmadıkları gibi sorular sorularak kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Her oturumun kapanışında ise, bir sonraki oturumun konusu ve içeriği belirtilmiş ve oturumun çalışma sayfaları hatırlatılmıştır. Ayrıca babaların kendi aralarında kitap değişimi yaparak çocukları için okuyacakları kitapları seçmeleri sağlanmıştır.

Toplam 13 oturumdan oluşan FAYAB Eğitim Programının oturum içerikleri ve uygulanan yöntem ve teknikler şu şekildedir:

- **Birinci Oturum:** Bu oturumun amacı, babaların genel hatlarıyla “FAYAB Eğitim Programını” tanımaları, eğitmen ve babaların birbirleriyle tanışmalarının sağlanmasıdır. Sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama yöntem ve teknikleri kullanılarak babalara babanın çocuğun hayatındaki yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir.
- **İkinci Oturum:** Oturumda beyin fırtınası, örnek olay, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak babalara çocukların motor, bilişsel, dil, sosyal ve duygusal gelişim özellikleri hakkında bilgi verilmiş ve çocukların gelişimlerdeki bireysel farklılıklar ile gelişimlerini destekleyici etkinliklerle ilgili çalışmalar yapılmıştır.
- **Üçüncü Oturum:** Bu oturumda farklı baba tutumları, olumlu baba tutumlarının önemi ve baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri konularında, babalara beyin fırtınası, örnek olay, cümle tamamlama, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması yöntem ve teknikleri kullanılarak uygulamalar gerçekleştirilmiştir.
- **Dördüncü Oturum:** İletişim becerileri ve değer temelli davranışların kazandırılması amacıyla beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak babalarla etkinlikler uygulanmıştır.
- **Beşinci Oturum:** Bu oturumda babalara baba eş ve çocuklar arasında iletişim, empati ve işbirlikçi problem çözümü, iletişimde etkin dinleme ve yansıtma, empati becerilerini geliştirme hakkında beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak bilgiler verilip etkinlikler gerçekleştirilmiştir.
- **Altıncı Oturum:** Babalara şefkatli, duyarlı ve sevgi dolu bir babalığın önündeki öfke ve stres gibi engeller, öfkeyi ortaya çıkaran dinamiklerin analiz edilmesi ve baş etme yollarının belirlenmesi, öfke kontrolü, stresle başa çıkma, rahatlama teknikleri konuları beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak verilmiştir.
- **Yedinci Oturum:** Oturumda olumlu babalık davranışları, “gücü elinde bulundurmak” ile “güçlü olmak” arasındaki fark ve bunun babaların hayatını nasıl

etkilediği, olumlu disiplin yöntemleri ve çocukta istenmeyen davranışları değiştirme konusunda beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak bilgi verilmiştir.

- **Sekizinci Oturum:** Babalara çocukların nasıl dinlenilmesi gerektiği, çocukları dinlemenin yararları ve çocuklarla nasıl konuşulması gerektiğine ilişkin bilgiler verilerek etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Oturumda beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.
- **Dokuzuncu Oturum:** Zaman, iş ve babalık arasındaki ilişkiler, önemli babalık görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, zaman planlamasının yapılması konusunda babalara bilgiler verilmiş ve konuyla ilgili etkinlikler beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.
- **Onuncu Oturum:** Bu oturumda çocuklar için oyun ve oyuncakların önemi, oyun ve oyuncakların çocuğun gelişimine katkısı ve oyuncak seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalara ilişkin bilgiler, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak verilmiştir.
- **On Birinci Oturum:** Çocukların gelişiminde çocuk kitaplarının önemi, çocuk kitaplarının özellikleri ve çocuk kitaplarının seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalara yönelik bilgiler verilerek beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama, demonstrasyon yöntem ve teknikleri kullanılarak etkinlikler gerçekleştirilmiştir.
- **On İkinci Oturum:** Oturumda babalara televizyon ve internetin çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, televizyon ve internetin çocuk gelişimine etkisi ve çocukların televizyon ve interneti faydalı kullanmalarına yönelik bilgi verilmiş ve oturumun konusuna ilişkin münazara, beyin fırtınası, sunuş yöntemi, soru- cevap, küçük grup tartışması, büyük grup tartışması, rol oynama yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.
- **On Üçüncü Oturum:** Bu oturumun amacı, FAYAB Eğitim Programının değerlendirilmesinin yapılarak kapanış kutlamasının gerçekleştirilmesidir. Oturuma

babalarla birlikte anneler ve çocukları da katılmışlardır. Oturumda FAYAB Eğitim Programının temel amaç ve hedeflerinin gözden geçirilmesi ve babaların programla ilgili geri bildirimde bulunmaları sağlanmıştır. Oturumun sonunda babalara katılımcı belgesi ve plaketler verilerek mezuniyet töreni gerçekleştirilmiştir.

Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB) uygulama resimleri EK-3'de yer almaktadır.

3.5.3. Son Testlerin Uygulanması

FAYAB Eğitim Programının uygulamaları tamamlandıktan sonra 29.04.2017-05.05.2017 tarihleri arasında deney ve kontrol grubunda yer alan babalara son test olarak Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeği, ayrıca deney grubunda yer alan babalara, Baba Görüşme Formu-B ve eşlerine Anne Görüşme Formu-B uygulanmıştır.

3.5.4. Kalıcılık Testlerinin Uygulanması

Son testlerin uygulanmasından 6 hafta sonra 14.06.2017-19.06.2017 tarihleri arasında deney grubunda yer alan babalara kalıcılık testi olarak Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeği tekrar uygulanmıştır.

3.6.Verilerin Analizi

Deneysel desen ile nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı karma yöntem ile yürütülen bu çalışmada, araştırmanın alt problemlerine yanıt bulabilmek için hem nicel hem de nitel veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırma kapsamında toplanan verilerin analiz süreçlerine yönelik açıklamaların yer aldığı bu bölüm, nicel verilerin analizi ve nitel verilerin analizi şeklinde iki ayrı başlık altında organize edilmiştir.

3.6.1. Nicel Verilerin Analizi

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri, Baba Katılım Ölçeği ve Genel Bilgi Formundan elde edilen verilerin analizi SPSS istatistik paket programı kullanılarak

gerçekleştirilmiştir. FAYAB Eğitim Programının babaların çocuklarıyla ilişkisi, çocuklarına karşı tutumları ve baba katılımı üzerindeki etkilerini saptamak amacıyla gruplar ve ölçümler arasında karşılaştırma yapmak için değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu analiz edilmiştir. Normal dağılım durumunun incelenmesinde grup büyüklüğünün 50'den küçük olması sebebiyle Shapiro Wilk's Testi kullanılmıştır. Puanların dağılımı normalden aşırı sapma göstermesi nedeniyle normallik varsayımını gerektiren parametrik istatistik tekniklerinin varsayımları karşılanmamış ve analizlerde parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarında, iki ilişkisiz örneklemden elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediği incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeniyle ilişkisiz t-testinin alternatifi olarak Mann Whitney U Testinden yararlanılmıştır. Deney ve kontrol grubundaki babaların ön test ve son test arasındaki farklılığa ilişkin, anlamlılığını test etmek için değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeniyle Wilcoxon Testi kullanılmıştır. İki bağımlı değişken arasındaki farklılık incelenirken ikiden çok bağımlı değişkenlerin analizlerinde normal dağılımdan gelmemeleri nedeniyle Friedman İki-Yönlü ANOVA kullanılmış; anlamlı farklılıkların çıkması durumunda çoklu karşılaştırma testlerinden yararlanılarak birbiriyle farklılık gösteren değişkenler tespit edilmiştir. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir farklılığın olduğu, $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmiştir. Babaların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik elde edilen verilerin çözümlemesinde frekans ve yüzdelikler hesaplanmıştır.

3.6.2. Nitel Verilerin Analizi

FAYAB Eğitim Programına katılan babaların ve eşlerinin görüşlerini incelemek amacıyla, toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizde daha önceden belirlenmiş bir kavramsal yapı olmadığı için, kodlama işlemi önceden belirlenmiş kavramlar yerine tümevarımcı bir analizle gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla deney grubundaki babalarla ve eşleriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgiler bilgisayar ortamına aktararak veri seti ortaya çıkartılmıştır. Ardından veri setine numaralar verilerek (1,2,3...) babalar için (B), anneler için (A) kodlaması yapılmıştır. Babalar ve eşlerine ilişkin bilgiler Tablo 7'de yer almaktadır. Veri setleri, birkaç defa okunup incelenerek kendi içinde anlamlı bölümlere ayrılmış ve daha sonra da kodlanmıştır.

İlk aşamada ortaya çıkan kodlardan yola çıkılarak bu kodların benzerlik ve farklılıklarına göre belirli kategoriler altında toplanması sağlanmıştır. Bu şekilde, toplanan veriler kodlar aracılığı ile kategorize edilmiştir. Ayrıştırılan veriler, gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bu alıntılar, italik yazıyla yazılmış ve alıntının yapıldığı veri numarası ile katılımcı kodları parantez içinde verilmiştir. Nitel verilere ilişkin kod ve kategoriler EK-4’de yer almaktadır.

Tablo 7

Deney Grubunda Yer Alan Babalar ve Eşlerine Yönelik Kodlama Bilgileri

Babalara Yönelik Bilgiler				Eşlerine Yönelik Bilgiler		
Kod	Öğrenim Durumu	Yaş	Çocuk Cinsiyet	Kod	Öğrenim Durumu	Yaş
B-1	Üniversite	36-40 yaş	Erkek	A-1	Üniversite	36-40 yaş
B-2	Yüksek lisans/Doktora	41-45 yaş	Erkek	A-2	Yüksek lisans/Doktora	36-40 yaş
B-3	Üniversite	31-35 yaş	Erkek	A-3	Üniversite	26-30 yaş
B-4	Üniversite	41-45 yaş	Erkek	A-4	Üniversite	31-35 yaş
B-5	Üniversite	36-40 yaş	Erkek	A-5	Üniversite	31-35 yaş
B-6	Üniversite	36-40 yaş	Kız	A-6	Üniversite	31-35 yaş
B-7	Yüksek lisans/Doktora	31-35 yaş	Kız	A-7	Üniversite	31-35 yaş
B-8	Üniversite	36-40 yaş	Kız	A-8	Üniversite	36-40 yaş
B-9	Üniversite	36-40 yaş	Erkek	A-9	Üniversite	36-40 yaş
B-10	Üniversite	41-45 yaş	Kız	A-10	Üniversite	36-40 yaş
B-11	Üniversite	41-45 yaş	Erkek	A-11	Lise	36-40 yaş
B-12	Üniversite	46 yaş ve üstü	Erkek	A-12	Üniversite	31-35 yaş
B-13	Üniversite	36-40 yaş	Erkek	A-13	Üniversite	36-40 yaş
B-14	Üniversite	36-40 yaş	Erkek	A-14	Üniversite	26-30 yaş
B-15	Yüksek lisans/Doktora	36-40 yaş	Erkek	A-15	Yüksek lisans/Doktora	36-40 yaş
B-16	Yüksek lisans/Doktora	31-35 yaş	Erkek	A-16	Yüksek lisans/Doktora	31-35 yaş
B-17	Üniversite	46 yaş ve üstü	Erkek	A-17	Üniversite	36-40 yaş
B-18	Üniversite	36-40 yaş	Kız	A-18	Üniversite	31-35 yaş

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi kapsamında, araştırmaya dahil edilen deney ve kontrol grubundaki babalardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular nicel ve nitel olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. İlk bölümde, “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği”, “BADEP Tutum Envanteri” ve “Baba Katılım Ölçeğine” ilişkin nicel bulgulara, ikinci bölümde ise, deney grubunda yer alan babalar ve eşlerinin “Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı” hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

4.1.Nicel Verilere İlişkin Bulgular

Nicel verilere ilişkin bulgular, “baba çocuk ilişkisi”, “baba tutumları” ve “baba katılımına” ilişkin deney ve kontrol grubu için ön-test puanlarının karşılaştırılması, son-test puanlarının karşılaştırılması, ön-test son-test puanlarının karşılaştırılması ve ön test- son test - kalıcılık testi puanlarının karşılaştırılması sırası ile verilmiştir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” ön test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Olumlu İlişki	Deney	18	5,09	15,69	-2,01	0,044
	Kontrol	20	4,33	22,93		
Çatışma	Deney	18	4,69	16,67	-1,5	0,134
	Kontrol	20	4,73	22,05		
Bağlanma	Deney	18	4,61	17,53	-1,044	0,296
	Kontrol	20	2,60	21,28		
Toplam	Deney	18	8,79	13,75	-3,032	0,002
	Kontrol	20	9,23	24,68		

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki ($p=0,044$, $p<0,05$) alt boyutu ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ($p=0,002$, $p<0,05$) ön test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunun Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki alt boyutu ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ön test puanları kontrol grubuna göre anlamlı derecede düşüktür. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği çatışma ($p=0,134$, $p>0,05$) ve bağlanma ($p=0,296$, $p>0,05$) alt boyutları ön test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna göre eğitim öncesinde kontrol grubunda yer alan babaların olumlu ilişkisinin ve baba çocuk ilişkisinin deney grubundaki babalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan çatışma ve bağlanma açısından eğitim öncesi deney ve kontrol grubundaki babaların benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 9’da yer almaktadır

Tablo 9

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Olumlu İlişki	Deney	18	2,67	23,00	-1,854	0,064
	Kontrol	20	3,74	16,35		
Çatışma	Deney	18	6,46	26,61	-3,749	0,001
	Kontrol	20	5,48	13,10		
Bağlanma	Deney	18	2,70	26,00	-3,439	0,001
	Kontrol	20	3,22	13,65		
Toplam	Deney	18	9,90	26,83	-3,863	0,001
	Kontrol	20	9,39	12,90		

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki ($p=0,064$, $p>0,05$) alt boyutu son test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte deney grubunun Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki alt boyutu son test puanı daha yüksektir. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği çatışma ($p=0,001$, $p<0,05$), bağlanma ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) son test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Kontrol grubunun Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği çatışma, bağlanma alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam son test puanı deney grubuna göre anlamlı derecede düşüktür. Buna göre uygulama sonrasında babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu, eğitim programının babaların çocuklarıyla ilişkilerinde, daha olumlu katkılar sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10

Gruplarda Çocuk Ebeveyn İlişki Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	z	p
Olumlu İlişki	Ön Test	Deney	18	5,09	0,00	-3,522	0,001
	Son Test	Deney	18	2,67	8,50		
	Ön Test	Kontrol	20	4,33	9,00	-0,344	0,731
	Son Test	Kontrol	20	3,74	7,33		
Çatışma	Ön Test	Deney	18	4,69	1,50	-3,662	0,001
	Son Test	Deney	18	6,46	9,97		
	Ön Test	Kontrol	20	4,73	8,50	-0,442	0,659
	Son Test	Kontrol	20	5,48	8,50		
Bağlanma	Ön Test	Deney	18	4,61	4,50	-3,202	0,001
	Son Test	Deney	18	2,70	9,60		
	Ön Test	Kontrol	20	2,60	11,81	-0,858	0,391
	Son Test	Kontrol	20	3,22	6,50		
Toplam	Ön Test	Deney	18	8,79	0,00	-3,725	0,001
	Son Test	Deney	18	9,90	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	9,23	9,00	-1,068	0,286
	Son Test	Kontrol	20	9,39	9,00		

Deney grubunda Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki ($p=0,001$, $p<0,05$), çatışma ($p=0,001$, $p<0,05$), bağlanma ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanı bakımından ön test-son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki, çatışma, bağlanma alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ön test puanları son test puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Kontrol grubunda Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki ($p=0,731$, $p>0,05$), çatışma ($p=0,659$, $p>0,05$), bağlanma ($p=0,391$, $p>0,05$) alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ($p=0,286$, $p>0,05$) puanları bakımından ön test- son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna göre Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği ön test-son test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu

durum, Fark Yaratan Babalar Eğitim Programına katılan deney grubundaki babaların, verilen eğitim sonunda çocuklarıyla olumlu ilişki, bağlanma ve genel olarak çocuklarıyla ilişkisinin önemli düzeyde artış gösterdiğini, çocuklarıyla çatışmaları açısından ise azalma gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Deney grubu babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” ön test-son test- kalıcılık testi puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11

Çocuk Ebeveyn İlişki Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	Ki Kare	p
Olumlu İlişki	Ön Test	Deney	18	5,09	1,17	23,414	0,001
	Son Test	Deney	18	2,67	2,47		
	Kalıcılık	Deney	18	2,14	2,36		
Çatışma	Ön Test	Deney	18	4,69	1,06	30,61	0,001
	Son Test	Deney	18	6,46	2,31		
	Kalıcılık	Deney	18	5,75	2,64		
Bağlanma	Ön Test	Deney	18	5,44	1,19	21,344	0,001
	Son Test	Deney	18	3,47	2,28		
	Kalıcılık	Deney	18	3,13	2,53		
Toplam	Ön Test	Deney	18	8,79	1,00	29,761	0,001
	Son Test	Deney	18	9,90	2,36		
	Kalıcılık	Deney	18	8,60	2,64		

Deney grubunda Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki ($p=0,001$, $p<0,05$), çatışma ($p=0,001$, $p<0,05$), bağlanma ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanları bakımından ön test-son test- kalıcılık testleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki, çatışma, bağlanma alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam ön test puanları, son test puanları ve kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Bu bulgular, deney grubundaki babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği olumlu ilişki, çatışma, bağlanma alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplamına ait son testte elde ettikleri puan ortalamalarını, 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde de koruduklarını göstermektedir. Buna göre, babalara uygulanan Fark

Yaratan Babalar Eğitim Programının babaların çocuklarıyla ilişkileri üzerinde etkisinin devam ettiği söylenebilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “BADEP Tutum Envanteri” ön test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12

BADEP Tutum Envanteri Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Geleneksel Olmayan Roller	Deney	18	0,42	19,97	-0,249	0,804
	Kontrol	20	0,41	19,08		
Yetkeci Olmayan Tutum	Deney	18	0,50	19,69	-0,102	0,918
	Kontrol	20	0,33	19,33		
Tavizkâr Olmayan Tutum	Deney	18	0,53	20,47	-0,514	0,608
	Kontrol	20	0,47	18,63		
İletişim Açıklığı	Deney	18	0,25	21,44	-1,028	0,304
	Kontrol	20	0,36	17,75		
Toplam	Deney	18	0,38	20,78	-0,673	0,501
	Kontrol	20	0,25	18,35		

BADEP Tutum Envanteri ön test puanları geleneksel olmayan roller ($p=0,804$, $p>0,05$), yetkeci olmayan tutum ($p=0,918$, $p>0,05$), tavizkâr olmayan tutum ($p=0,608$, $p>0,05$), iletişim açıklığı ($p=0,304$, $p>0,05$) alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam puanlar ($p=0,501$, $p>0,05$) bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna göre Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı uygulanmadan önce deney ve kontrol grubunda yer alan babaların çocuklarına tutumlarının aynı düzeyde olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu sonuçlar deney ve kontrol grubundaki babaların dağılımının homojen olduğunu göstermektedir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “BADEP Tutum Envanteri” son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13

BADEP Tutum Envanteri Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Geleneksel Olmayan Roller	Deney	18	0,50	26,92	-3,908	0,001
	Kontrol	20	0,50	12,83		
Yetkeci Olmayan Tutum	Deney	18	0,55	26,53	-3,705	0,001
	Kontrol	20	0,40	13,18		
Tavizkâr Olmayan Tutum	Deney	18	0,39	27,50	-4,22	0,001
	Kontrol	20	0,48	12,30		
İletişim Açıklığı	Deney	18	0,26	26,44	-3,672	0,001
	Kontrol	20	0,42	13,25		
Toplam	Deney	18	0,41	27,28	-4,095	0,001
	Kontrol	20	0,36	12,50		

Geleneksel olmayan roller ($p=0,001$, $p<0,05$), yetkeci olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), tavizkâr olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), iletişim açıklığı ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) son test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunun geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum, iletişim açıklığı alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam son test puanı kontrol grubuna göre anlamlı derecede yüksektir. Buna göre uygulama sonrasında babaların BADEP Tutum Envanteri test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu, eğitim programının babaların çocuklarıyla tutumlarına, daha olumlu katkılar sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “BADEP Tutum Envanteri” ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 14

Gruplarda BADEP Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	z	p
Geleneksel Olmayan Roller	Ön Test	Deney	18	0,42	1,00	-3,681	0,001
	Son Test	Deney	18	0,50	10,0		
	Ön Test	Kontrol	20	0,41	9,27	-0,283	0,777
	Son Test	Kontrol	20	0,50	11,00		
Yetkeci Olmayan Tutum	Ön Test	Deney	18	0,50	0,00	-3,73	0,001
	Son Test	Deney	18	0,55	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	0,33	10,15	-0,701	0,484
	Son Test	Kontrol	20	0,40	8,69		
Tavizkâr Olmayan Tutum	Ön Test	Deney	18	0,53	3,50	-3,46	0,001
	Son Test	Deney	18	0,39	9,34		
	Ön Test	Kontrol	20	0,47	7,75	-0,789	0,43
	Son Test	Kontrol	20	0,48	12,00		
İletişim Açıklığı	Ön Test	Deney	18	0,25	1,00	-3,582	0,001
	Son Test	Deney	18	0,26	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	0,36	9,50	-1,246	0,213
	Son Test	Kontrol	20	0,42	9,50		
Toplam	Ön Test	Deney	18	0,38	0,00	-3,724	0,001
	Son Test	Deney	18	0,41	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	0,25	10,17	-1,088	0,277
	Son Test	Kontrol	20	0,36	9,71		

Deney grubunda geleneksel olmayan roller ($p=0,001$, $p<0,05$), yetkeci olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), tavizkâr olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), iletişim açıklığı ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanları bakımından ön test-son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum, iletişim açıklığı alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ön test puanları son test puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Kontrol grubunda geleneksel olmayan

roller ($p=0,777$, $p>0,05$), yetkeci olmayan tutum ($p=0,484$, $p>0,05$), tavizkâr olmayan tutum ($p=0,43$, $p>0,05$), iletişim açıklığı ($p=0,213$, $p>0,05$) alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ($p=0,277$, $p>0,05$) puanları bakımından ön test- son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna göre BADEP Tutum Envanteri ön test-son test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu durum, Fark Yaratan Babalar Eğitim Programına katılan deney grubundaki babaların, verilen eğitim sonunda çocuklarıyla geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum, iletişim açıklığı ve genel olarak çocuklarına karşı tutumlarında önemli düzeyde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Deney grubu babaların “BADEP Tutum Envanteri” ön test-son test- kalıcılık testi puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 15’de yer almaktadır.

Tablo 15

BADEP Tutum Envanteri Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	Ki Kare	p
Geleneksel Olmayan Roller	Ön Test	Deney	18	0,42	1,06	29,2	0,001
	Son Test	Deney	18	0,49	2,39		
	Kalıcılık	Deney	18	0,43	2,56		
Yetkeci Olmayan Tutum	Ön Test	Deney	18	0,50	1,03	30,833	0,001
	Son Test	Deney	18	0,55	2,42		
	Kalıcılık	Deney	18	0,47	2,56		
Tavizkâr Olmayan Tutum	Ön Test	Deney	18	0,53	1,17	24,691	0,001
	Son Test	Deney	18	0,39	2,36		
	Kalıcılık	Deney	18	0,33	2,47		
İletişim Açıklığı	Ön Test	Deney	18	0,26	1,17	23,684	0,001
	Son Test	Deney	18	0,26	2,42		
	Kalıcılık	Deney	18	0,28	2,42		
Toplam	Ön Test	Deney	18	0,38	1,00	30,875	0,001
	Son Test	Deney	18	0,41	2,39		
	Kalıcılık	Deney	18	0,36	2,61		

Deney grubunda geleneksel olmayan roller ($p=0,001$, $p<0,05$), yetkeci olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), tavizkâr olmayan tutum ($p=0,001$, $p<0,05$), iletişim açıklığı ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanları

bakımından ön test-son test- kalıcılık testleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum, iletişim açıklığı alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplam ön test puanları, son test puanları ile kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Bu bulgular, deney grubundaki babaların geleneksel olmayan roller, yetkeci olmayan tutum, tavizkâr olmayan tutum, iletişim açıklığı alt boyutları ve BADEP Tutum Envanteri toplamına ait son testte elde ettikleri puan ortalamalarını, 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde de koruduklarını göstermektedir. Buna göre, babalara uygulanan Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programının babaların çocuklarına karşı tutumları üzerinde etkisinin devam ettiği söylenebilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Baba Katılım Ölçeği” ön test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 16’da yer almaktadır.

Tablo 16

Baba Katılım Ölçeği Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Keyfi Meşguliyet	Deney	18	7,75	16,25	-1,714	0,087
	Kontrol	20	8,91	22,43		
İlgi ve Yakınlık	Deney	18	5,33	16,14	-1,779	0,075
	Kontrol	20	4,22	22,53		
Temel Bakım	Deney	18	6,17	18,33	-0,615	0,538
	Kontrol	20	6,05	20,55		
Toplam	Deney	18	15,28	16,03	-1,829	0,067
	Kontrol	20	15,55	22,63		

Baba Katılım Ölçeği ön test puanları keyfi meşguliyet ($p=0,087$, $p>0,05$), ilgi ve yakınlık ($p=0,075$, $p>0,05$), temel bakım ($p=0,538$, $p>0,05$) alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanlar ($p=0,067$, $p>0,05$) bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna göre Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programı uygulanmadan önce deney ve kontrol grubunda yer alan babaların katılımlarının aynı düzeyde olduğu söylenebilmektedir. Aynı zamanda bu sonuçlar deney ve kontrol grubundaki babaların dağılımının homojen olduğunu göstermektedir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Baba Katılım Ölçeği” son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17

Baba Katılım Ölçeği Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Grup	N	ss	Sıra Ort.	U	p
Keyfi Meşguliyet	Deney	18	7,02	25,14	-2,973	0,003
	Kontrol	20	9,45	14,43		
İlgi ve Yakınlık	Deney	18	3,15	24,75	-2,796	0,005
	Kontrol	20	4,29	14,78		
Temel Bakım	Deney	18	5,69	24,08	-2,425	0,015
	Kontrol	20	6,92	15,38		
Toplam	Deney	18	13,91	25,14	-2,971	0,003
	Kontrol	20	18,05	14,43		

Baba Katılım Ölçeği keyfi meşguliyet ($p=0,003$, $p<0,05$), ilgi ve yakınlık ($p=0,005$, $p<0,05$), temel bakım ($p=0,015$, $p<0,05$) alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ($p=0,003$, $p<0,05$) son test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunun keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık, temel bakım alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam son test puanı kontrol grubuna göre anlamlı derecede yüksektir. Buna göre uygulama sonrasında babaların Baba Katılım Ölçeği test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu, eğitim programının babaların katılımlarına, daha olumlu katkılar sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların “Baba Katılım Ölçeği” ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18

Gruplarda Baba Katılım Ölçeği Puanları Bakımından Ön Test-Son Test Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	z	p
Keyfi Meşguliyet	Ön Test	Deney	18	7,75	0,00	-3,726	0,001
	Son Test	Deney	18	7,02	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	8,91	10,55	-0,849	0,396
	Son Test	Kontrol	20	9,45	9,25		
İlgi ve Yakınlık	Ön Test	Deney	18	5,33	1,50	-3,443	0,001
	Son Test	Deney	18	3,15	8,97		
	Ön Test	Kontrol	20	4,22	8,00	-2,24	0,025
	Son Test	Kontrol	20	4,29	5,67		
Temel Bakım	Ön Test	Deney	18	6,17	2,00	-3,534	0,001
	Son Test	Deney	18	5,69	9,44		
	Ön Test	Kontrol	20	6,05	8,32	-1,8	0,072
	Son Test	Kontrol	20	6,92	7,13		
Toplam	Ön Test	Deney	18	15,28	0,00	-3,724	0,001
	Son Test	Deney	18	13,91	9,50		
	Ön Test	Kontrol	20	15,55	10,86	-1,483	0,138
	Son Test	Kontrol	20	18,05	7,36		

Deney grubunda keyfi meşguliyet ($p=0,001$, $p<0,05$), ilgi ve yakınlık ($p=0,001$, $p<0,05$), temel bakım ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanları bakımından ön test-son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık, temel bakım alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ön test puanları, son test puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Kontrol grubunda keyfi meşguliyet ($p=0,396$, $p>0,05$), temel bakım ($p=0,072$, $p>0,05$) alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ($p=0,138$, $p>0,05$) puanları bakımından ön test- son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Kontrol grubunda ilgi ve yakınlık ($p=0,025$, $p<0,05$) alt boyut puanı bakımından ise ön test-son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Kontrol grubunda ilgi ve yakınlık alt boyutu son test puanı, ön test puanına göre anlamlı derecede düşüktür.

Buna göre genel olarak Baba Katılım Ölçeği ön test-son test sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmektedir. Bu durum, Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programına katılan deney grubundaki babaların, eğitim sonunda çocuklarıyla keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık, temel bakım ve genel olarak katılımlarında önemli düzeyde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Deney grubu babaların “Baba Katılım Ölçeği” ön test-son test- kalıcılık testi puanlarının karşılaştırılmasına yönelik bulgular Tablo 19’da yer almaktadır.

Tablo 19

Baba Katılım Ölçeği Puanları Bakımından Ön Test-Son Test- Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Friedman İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Ölçüm	Grup	N	ss	Sıra Ort.	Ki Kare	p
Keyfi Meşguliyet	Ön Test	Deney	18	7,75	1,00	32,4	0,001
	Son Test	Deney	18	7,02	2,25		
	Kalıcılık	Deney	18	6,51	2,75		
İlgi ve Yakınlık	Ön Test	Deney	18	5,33	1,22	22,615	0,001
	Son Test	Deney	18	3,15	2,39		
	Kalıcılık	Deney	18	3,14	2,39		
Temel Bakım	Ön Test	Deney	18	6,17	1,17	24,138	0,001
	Son Test	Deney	18	5,69	2,28		
	Kalıcılık	Deney	18	5,16	2,56		
Toplam	Ön Test	Deney	18	15,28	1,00	33,5	0,001
	Son Test	Deney	18	13,91	2,22		
	Kalıcılık	Deney	18	13,00	2,78		

Deney grubunda Baba Katılım Ölçeği keyfi meşguliyet ($p=0,001$, $p<0,05$), ilgi ve yakınlık ($p=0,001$, $p<0,05$), temel bakım ($p=0,001$, $p<0,05$) alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ($p=0,001$, $p<0,05$) puanları bakımından ön test-son test- kalıcılık testleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Deney grubunda Baba Katılım Ölçeği keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık, temel bakım alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam ön test puanları, son test puanları ve kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşüktür. Bu bulgular, deney grubundaki babaların Baba Katılım Ölçeği keyfi meşguliyet, ilgi ve yakınlık, temel bakım alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplamına ait son testte elde ettikleri puan ortalamalarını, 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde de

koruduklarını göstermektedir. Buna göre, babalara uygulanan Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programının babaların katılımları üzerinde etkisinin devam ettiği söylenebilir.

4.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

Araştırmada deney grubunda yer alan babalar ve eşlerine yönelik hem program öncesi hem de program sonrasında “Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programına” yönelik görüşlerini ifade edebilecekleri yarı yapılandırılmış açık uçlu soruların yer aldığı görüşme formları uygulanmıştır. Bu bölümde “Baba Görüşme Formları (A-B)” ve “Anne Görüşme Formlarından (A-B)” elde edilen nitel verilere ilişkin analizler yer almaktadır.

4.2.1. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına İlişkin Ön Görüşme Bulguları

Tablo 20

Babaların FAYAB Eğitim Programına Katılma Amaçlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları

<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>
Çocuklarla Uygun İletişim Yollarını Öğrenme	11
Çocuklarla Etkili Zaman Geçirme	6
Çocukların Gelişimine Katkıda Bulunma	6
Bilinçlenme ve Farkındalık	6
Çocukları Anlama	3
Çocukları Geleceğe Hazırlama	1
Çocuğun Gözünde Nasıl Bir Baba Olduklarını Öğrenme	1
Gelecekte Pişmanlık Duymama	1
Babalık Rolünü Güçlendirme	1

Babaların FAYAB eğitim programına en çok “Çocuklarla Uygun İletişim Yollarını Öğrenme” amacıyla katılmak istedikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“İki evladım var, çocuklarımla iletişimimi güçlendirmek istiyorum” (B-4).

“Ayrıca çocuğumla iletişimimizde daha nasıl iyi bir yol izleyebileceğimle ilgili bilgi edinmek” (B-5).

“Amacım çocuğumla iletişimimi sağlıklı ve ona faydalı olacak şekilde geliştirmek.....” (B-6).

“Çocuğumla daha iyi, mantıklı ve farklı iletişim yollarını öğrenmek” (B-10).

“Çocuğumla aramdaki iletişimde yanlış davranışlarım varsa onları tespit etmek. Daha sağlıklı iletişim kurmak için bazı ipuçları elde etmek” (B-12).

“.....,baba oğul arasındaki iletişimi en etkin düzeye çıkartmak.....,” (B-15).

Babaların FAYAB eğitim programına katılma amaçları arasında “Çocuklarla Etkili Zaman Geçirme” ve “Çocukların Gelişimine Katkıda Bulunma da” yer almaktadır. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“....., daha efektif zaman geçirmek” (B-2).

“Çocuğumla daha etkili nasıl zaman geçirebileceğimi öğrenmek istiyorum. Her ne kadar onunla zaman geçirsem de bunun çocuğumun gelişimine yeterli olmadığını düşünüyorum” (B-5).

“..... Çocuğumla kaliteli zaman geçirmek” (B-6).

“Çocuklarıma bilişsel ve duygusal olarak bir şeyler daha katmak, çocuğun gelişim süreçlerine katkıda bulunmak” (B-18).

Babaların belirtmiş oldukları diğer bir kategorinin “Bilinçlenme ve Farkındalık” olduğu görülmektedir. Bu kategoriye yönelik babalardan birinin ifadesi şu şekildedir:

“Yaptığım yanlışları görmek, çözüm önerileri bulmak, alternatif çözümler üretmek.....” (B-2).

“Çocuk eğitimi ile ilgili püf noktalardan faydalanmak” (B-10).

Babaların FAYAB eğitim programına katılma amaçlarına yönelik vurguladıkları diğer kategoriler sırasıyla “Çocukları Anlama”, “Çocukları Geleceğe Hazırlama”, “Çocuğun Gözünde Nasıl Bir Baba Olduklarını Öğrenme”, “Gelecekte Pişmanlık Duymama” ve “Babalık Rolünü Güçlendirme”. Belirtilen bu amaçlara yönelik ifadelerden bazıları şöyledir:

“Çocuğumu anlamak ve, onun gözünde nasıl babayım biraz olsun anlayabilmek” (B-14).

“....., onu daha iyi anlamak ve geleceğe iyi bir evlat hazırlamak” (B-13).

“Gelecekte pişmanlık duymamak, ..., üzerime düşen rolü eksiksiz yapmaya gayret etmek için” (B-15).

Bu bulgulara göre babaların FAYAB eğitim programına katılma amaçlarının başında çocuklarıyla uygun iletişim yollarını öğrenmeleri olduğu söylenebilir. Ayrıca babaların çocuklarıyla etkili zaman geçirme, gelişimlerini katkıda bulunma, çocuklarıyla ilgili konularda bilinçlenme ve farkındalıklarını artırma, çocuklarını tanıma amacıyla FAYAB eğitim programına katılmak istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 21

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Bilinçlenme ve Farkındalık	13	9
İletişime Katkı	10	6
Etkili Zaman Geçirme	6	6
Çocukları Tanıma	3	3
Sabır ve Öfke Kontrolü	2	5
Oyun Oynamayı Öğrenme	1	2
Anlayışlılık	--	4
Özgüven	--	1

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının babalar açısından “Bilinçlenme ve Farkındalık” konusunda kazanım sağlayacağına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Bu program sayesinde çocuğumla ilgili konularda farkındalığının artması, ..., bilimsel açıdan son gelişmelerin neler olduğunu fark edeceğimi düşünüyorum” (B-5).

“Bir baba olarak çocuğuma karşı sorumluluklarım hakkında farkındalık kazandıracağım” (B-9).

“Bilinen klişe iletişim yöntemlerinin yanında bilimsel olarak denenmiş ispat edilmiş yöntemlerde öğrenmek” (B-10).

“Eksik olan yönlerimi tespit etmek ve o yönümü gidermek” (B-11).

“..... Bunun yanı sıra davranışlarım çocuğum üzerindeki etkilerini bilecek ve ona göre hareket edeceğim” (B-16).

“Çocukların gelişimiyle ilgili teknik bilgileri öğrenmesini sağlayacağını ve de pratiğe geçirme konusunda tecrübesinin artacağını düşünüyorum” (A-4).

“Çocuğumuz ile yaptığı etkinliklerde daha farkında bir baba olup.....” (A-6).

FAYAB eğitim programının babalar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise *“İletişime Katkıdır”*. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“....., onunla doğru bir şekilde nasıl iletişim kurabileceğimi.....,” (B-5).

“.....ve daha etkili iletişim kurma konusunda kazanım olacağını düşünüyorum” (B-7).

“....., ve doğru iletişim kurmayı öğreneceğim” (B-9).

“Çocuğumla sağlıklı bir ilişki içerisinde olacağım.....” (B-16).

“....., birbirleriyle iletişimlerinin daha da güçleneceğini” (A-6).

“Çocuğumla daha iyi iletişim kurabileceğini düşünüyorum” (A-16).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının *“Etkili Zaman Geçirmeye”* ilişkin babalara katkısı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu kategoriye yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Efektif zaman kullanımı” (B-2).

“Çocuğumla daha kaliteli zaman geçirme yolları konusunda kazanım olacağını düşünüyorum” (B-7).

“Oğlumla daha verimli vakit geçireceğini, ...düşünüyorum” (A-3).

“.....çocuğu ile vakit geçiren bir baba olmasını” (A-14).

Anne ve babalardan bazıları ise, *“Çocukları Tanıma”* kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“Hepsinden önce bu kompleks varlığı daha iyi tanıma fırsatım olacağını değerlendiriyorum. Onun fiziksel ve psikolojik gelişim sürecini anlayabilirsem daha doğru tepkiler verip daha yapıcı katkıda bulunacağımı düşünüyorum” (B-18).

“Bu programa eşimin özellikle katılmasını ben istedim. Eşimin, onları daha iyi tanıyıp anlayarak bazen gereksiz yere öfkelenmelerine hakim olması gerektiğini düşünüyorum. Çocuklarımızı yetiştirirken bazen fikir ayrılıkları yaşayabiliyoruz ve ortak bir noktada çocuklarımızın iyiliği için buluşmamız gerekiyor” (A-5).

Babalar ve eşlerine göre FAYAB eğitim programının babalar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise *“Sabır ve Öfke Kontrolü”* ve *“Oyun Oynamayı Öğrenmedir”*. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“Sabır, ..., kaliteli oyun oynama eğitimini öğreneceğim” (B-14).

“....., TV izlemek, bilgisayar oyunları oynamak yerine kitap okumak ya da oyunlar oynayacağını, öfke kontrolünü sağlayabileceğini ve gereksiz oyuncak israfından kaçınacağını düşünüyorum” (A-3).

“Daha sabırlı bir baba olmasını çabuk sinirlenmeden ve sıkılmadan” (A-14).

Annelerin bir kısmı ise FAYAB eğitim programının babalar açısından *“Anlayışlılık”* ve *“Özgüven”* açısından kazanımlarının olacağını belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“Çocuklarla empati kurarak daha iyi anlaşacağını daha iyi dinleyip daha iyi cevaplayacağını ve, inanıyorum” (A-1).

“Çocuklarımızla ilgilenirken daha bilinçli, ne yapacağını bildiği için kendinden daha emin olacağını” (A-7).

“Babalar anneler kadar araştırmacı olmadığı için biz annelerin önemseydiği ve dikkat ettiği konulara daha anlayışlılık, daha destekçilik ve özenlilik katacağını düşünüyorum” (A-8).

“Çocuklara karşı daha anlayışlı olacağını” (A-10).

“Eşimin çocuğumu daha iyi anlayacağını düşünüyorum. Çocuğumuza karşı davranışlarını olumlu ve olumsuz yönde tartarak uygulayacağını düşünüyorum” (A-12).

Bu bulgular ışığında babalar ve eşlerine göre FAYAB eğitim programının babalar için bilinçlenme ve farkındalığa, iletişim becerilerine, çocuklarıyla etkili zaman geçirmelerine ve çocuklarını tanımlarına ilişkin kazanımlarının olabileceğini düşündükleri söylenebilir.

Tablo 22

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları

	Babalara Göre	Annelere Göre
Kategoriler	f	f
İlişki ve İletişime Katkı	13	9
Çocukların Gelişimlerine Katkı	6	4
Sosyal Becerilerine Katkı	4	2
Özgüvenlerine Katkı	4	5
Etkili Zaman Geçirmeye Katkı	4	4
Sağlıklı Tutum ve Davranışlarına Katkı	4	--
Oyun Kurma Becerilerine Katkı	3	--
Çocuğun Mutlu Olmasına	3	4
Çocuğun Yaratıcılığına Katkı	2	--

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının çocuklar açısından “İlişki ve İletişime Katkı” konusunda kazanım sağlayacağına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Baba ve çocuk bağının güçleneceğine, sıcak ilişki kurmayı sağlayacağına” (B-4).

“Benimle daha çok beraber olmak isteyecek ve öğrendiklerimle daha çok yardımcı olacağım” (B-6).

“İletişimimiz ve onun ihtiyaçlarını bilerek zaman ayıracağım için ve aramızda ki bağları kuvvetlendirecektir” (B-7).

“İlişkilerimizde benden kaynaklı çatışmaların azalacağını umuyorum. Bu da birlikte daha mutlu, öğretici, yaratıcı ilişkiyi getirecektir” (B-18).

“Baba oğul ilişkisine fayda sağlayacağını düşünüyorum” (A-1).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının “Çocukların Gelişimlerine”, “Sosyal Becerilerine” ve “Özgüvenlerine Katkısı” olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“....., sosyalleşmesine katkı sağlayacağını umut ediyorum” (B-5).

“.....,özgüvenimin artacağını, işitsel duygusal ve davranışsal alanda kazanımları olacağını düşünüyorum” (B-15).

“Eşim öğrendiklerini uygulayabilirse çocuğumun gelişimine katkı sağlayacağını düşünüyorum” (A-2).

“Çocukların kişisel gelişim ve özgüvenlerinin artacağını düşünüyorum” (A-10).

“Bir çocuğun hayatında baba çok önemli bir yere sahip. Çocuğumuzun kişiliğinin gelişimine olumlu yönde bir yere sahip. Çocuğumuzun kişiliğinin gelişimine olumlu yönde etkiler bırakacağını ve kendilerine güvenlerinin artacağını düşünüyorum” (A-18).

FAYAB eğitim programının çocuklar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise “Etkili Zaman Geçirmeye Katkıdır”. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Kaliteli zaman geçirip bir birimizi daha iyi anlamayı öğreneceğiz” (B-13).

“Verimli zaman değerlendirme, doğru sandığımız ama yanlış olan şeylerin farkına varabilme, eğitimde verimlilik” (B-14).

“Babamızla daha etkili, verimli ve güzel vakitler geçireceği için” (A-7).

“Çocuğumuz babası ile daha fazla vakit geçirecektir” (A-12).

“Gelişimi sırasında sadece rol model olarak değil, aktif olarak da babasının yanında olduğunu fark edeceğini düşünüyorum” (A-15).

Anne ve babalardan bazıları ise, “Çocuğun Mutlu Olması” kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“Daha eğlenceli vakit geçireceğimizi, daha etkin aktiviteler yapacağımızı düşündüğümde onunda hayattan daha çok zevk alacağını ve mutlu olacağını düşünüyorum” (B-2).

“Babam benimle ilgileniyor!” hissine kapılıp mutlu olacağını, düşünüyorum” (B-15).

“Babası ile daha kaliteli vakit geçireceği için mutlu olacaktır” (A-3).

“..... Çocukların babanın oyuna dahil olmasından mutluluk duyacağını düşünüyorum” (A-4).

Babaların FAYAB eğitim programının çocuklar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise “Sağlıklı Tutum ve Davranışlardır”. Babaların eğitim programının çocuklar açısından kazanımlarına yönelik ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“..... Bu şekilde bize güveni artacak ve koyduğumuz yasaklara, kurallara anlayış gösterecektir” (B-2).

“Yaşına uygun yaklaşımlar kazanacağım için kendisi de yaşına uygun davranışlara muhatap olmuş olacak” (B-12).

Babaların bir kısmı ise FAYAB eğitim programının çocuklar açısından “Oyun Kurma Becerileri” ve “Çocuğun Yaratıcılığı” açısından kazanımlarının olacağını belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....paylaşım, oyun kurma kapasitesinin gelişmesi” (B-4).

“.....ve yaratıcılığına katkı sağlayacağını umut ediyorum” (B-5).

Bu bulgulara göre, babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının çocuklar açısından en önemli kazanımının ilişki ve iletişimlerine katkı sağlayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 23

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Ön Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Bilmiyorum	4	3
Mutluluk	4	2
Eşler Arası İlişkilerin Gelişmesi	3	3
Eşin İş Yükünün Azalması ve Rahatlama	3	3
Bilinçlenme ve Farkındalık	2	6
Empati	2	1
Eşe Etkin Destek	2	--
Toleransın Artması	1	--
Çocuklara Ayrılan Zamanın Artması	1	2
Tutarlı Davranışlar Sergileme	1	2
Anne Çocuk İletişimine Katkı	--	5
Annelere Ait Zaman Diliminin Artması	--	3
Oyun Kurma Becerilerine Katkı	--	1

Babalar ve eşlerinin bir kısmının FAYAB eğitim programının genel olarak eşleriyle ilişkileri açısından kazanımlarının ne olabileceğini bilmediklerine yönelik görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu doğrultudaki ifadelerden bazıları şöyledir:

“Bu programın eşimle ilişkiye neler kazandırabilir şu an için bunu söyleyemem. Sanırım bunu zaman gösterecektir” (B-1).

“Zamanla göreceğiz” (A-10).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından “Mutluluk” konusunda kazanım sağlayacağına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Çocuklarımla zaman geçirdiğimde onu da mutlu etmiş olacağım” (B-7).

“Eşim mutlu olacaktır gelişimi gördüğünde” (B-9).

“... .. Güzel yetişen çocukları görmek eminim onu da mutlu edecektir” (B-18).

“Çocuğuyla kaliteli zaman geçiren, onu anlayan, onu dinleyen bir baba; daha ılımlı, sevecen, bir aile ortamı, daha sakin ve mutlu bir anne” (A-18).

Diğer taraftan babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının *“Eşler Arası İlişkilerin Gelişmesi”* ve *“Eşin İş Yükünün Azalması ve Rahatlamaya”* katkısı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Çocuğumla daha çok vakit geçirince onunda daha rahatlayacağını düşünüyorum. Üzerindeki baskının azalması daha rahat olacağını inandırıyor bana” (B-2).

“Çocuğumla oluşan iyi ilişkilerin, ailedeki bütün ilişkilere aynı oranda yansıtacağını düşünüyorum” (B-16).

“Öğreneceğim doğru uygulamalarla, eşimin de yükünün azalacağına inanıyorum.....” (B-18).

“Üzerimden büyük bir yük alacaktır.....” (A-3).

“..... Çocuk yetiştirme yükünün daha etkili paylaşılmasını sağlanabilir” (A-15).

“Daha bilinçli ebeveynler olarak, daha güzel ve uyumlu bir aile ortamı sağlayabilir” (A-16).

FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise *“Bilinçlenme ve Farkındalıktır”*. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Aldığım eğitimi eşime anlatıp onunda öğreneceklerini uygulamasını istiyorum” (B-11).

“Farkındalığımızın artacağına” (B-15).

“.....Göreceli olarak anlatıldığı için eşimin de çocuğumuza nasıl davranması gerektiği konusunda ki eksiklikleri giderecektir ve öğrendiklerini benimle paylaştığı için benimde yanlış ve eksikliklerim düzelecektir” (A-3).

“Çocuklarımızla daha etkili iletişim kurmamız ve kaliteli zaman geçirmemiz için farklı bakış açıları kazandıracağını ve farklı yöntem teknikler öğreteceğini düşünüyorum” (A-7).

“Daha bilinçli ve eğitimli aile bireyleri olacağımızı, ...değerlendiriyorum”
(A-14).

Babalar ve eşlerinden bazıları ise, “Empati” kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“Birbirimizi daha iyi anlayacağız” (B-14).

“....., çocuğumuzla daha iyi empati yapacağımızı değerlendiriyorum” (A-14).

Babalar ve eşlerinin bir kısmının ise FAYAB eğitim programının “Çocuklara Ayrılan Zamanın Artması” ve “Tutarlı Davranışlar Sergileme” konusunda eşleriyle ilişkileri açısından kazanım sağlayacağına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....çocuklara ayrılan vaktin artacağı” (B-15).

“Çocuk ile ilgili kararlarda daha net ortak kararlılık, ...” (A-8).

“Çocuğumla daha etkin vakit geçirmek için bana zaman kazandırabilir. Diğer sorumlulukları paylaşma gibi.....” (A-15).

Babaların FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından kazanımları arasında yer alan kategorilerden biri “Eşe Etkin Destek”, diğeri ise “Toleransın Artmasıdır”. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“Eşime etkin destek olabilmek” (B-8).

“.....karşılıklı gösterilen toleransın artacağını” (B-15).

Annelerin bir kısmı ise FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından “Anne Çocuk İletişimi”, “Annelere Ait Zaman Diliminin Artması” ve “Oyun Kurma Becerileri” açısından kazanımlarının olacağını belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“....., bana ait bir zaman dilimi” (A-8).

“Eşimden alacağım destekle çocuğuma karşı biraz daha olgunlaşmak” (A-11).

“Verilen eğitim baba yolu ile aslında aileye verilmektedir. Bu açıdan babası aracılığıyla çocuğumla iletişim kurma tekniklerini ve birçok şeyi öğreneceğim”
(A-12).

Bu bulgulara göre babalar ve eşlerinin bir kısmının genel olarak programın eşleriyle ilişkileri açısından kazanımlarının ne olabileceğini bilmedikleri söylenebilir. Diğer taraftan babalar ve eşlerinin bir kısmı FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından mutlulukları, eşleriyle aralarındaki ilişkinin gelişmesi, iş yüklerinin azalması konularında kazanım sağlayacağını düşündükleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 24

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Ön Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Yeterli	7	7
Bilmiyorum	5	5
Çok Uzun	4	6
6 Hafta Uygun	2	--

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının süresinin “Yeterli” olduğunu düşündükleri görülmektedir. Babalar ve eşlerinin eğitim programının süresini yeterli görmeleri açısından ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Makul buluyorum” (B-4).

“Tabi ki eğitimin sonu yok ancak biz babalarda bu sürenin iyi bir farkındalık oluşturacağına inanıyorum” (B-18).

“Evet, yeterli buluyorum” (A-1).

“Süre açısından güzel. Eşime, bana ve oğullarıma büyük bir destek olacak. Ailemizde ki bireylerin hepsinin eksikleri giderilecektir” (A-3).

“Eğitim için ideal bir süre. Daha kısa olsaydı yetersiz kalabilirdi” (A-4).

“13 hafta boyunca her hafta yeni bilgiler her hafta yeni uygulamalarla bu eğitim eve taşınacağı için günlük hayatımıza daha kolay uyarlanacaktır. Bir de bakacağız bu uyguladıklarımız normal yaşantımız haline gelmiş. Tüm amaçlanan konuların birkaç hafta gibi kısa bir süre yerine 13 hafta gibi daha uzun zamana yayılması öğrenilecek olan bilgilerin yavaş yavaş, sindire sindire

daha etkili olacağını düşünüyorum. Bu güzel eğitim için teşekkür ediyorum. Keşke böyle bir eğitimi annelere verseniz” (A-7).

Babalar ve eşlerinin bir kısmının FAYAB eğitim programının süresine ilişkin “*Bilmiyorum*” yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu doğrultudaki ifadelerden bazıları şöyledir:

“Program sonunda değerlendirmek isterim” (B-2).

“Babalık bir ömür boyu öğrenmeyle oluyor. Bunu 13 hafta sonra düşünmek lazım” (B-10).

“Şu anda süre için herhangi bir şey söylemem mümkün değil, eşimde ve çocuğumdaki değişikliklere göre eğitim sonunda süre ile ilgili düşüncelerimi paylaşabilirim” (A-5).

“Bunu zamanla anlayacağım” (A-11).

Babalar ve eşlerinin eğitim programının süresi açısından diğer görüşleri “*Çok Uzun*” olduğuna yöneliktir. Bu doğrultuda ifadeleri incelendiğinde:

“Çok uzun” (B-1).

“Fazla olduğunu düşünüyorum” (A-2).

“Uzun olduğunu düşünüyorum” (A-6).

Babalardan bazıları ise FAYAB eğitim programının süresi için “*6 Hafta Uygun*” olduğunu belirtmektedirler. Buna yönelik ifadeleri şöyledir:

“6 hafta uygun” (B-15).

FAYAB eğitim programının süresi açısından elde edilen bulgular ışığında bazı babalar ve eşlerinin sürenin yeterli olduğunu öngördükleri söylenebilir. Diğer taraftan daha önceden herhangi bir eğitim programına katılmayan ve ilk kez FAYAB eğitim programına katılacak olan babalar ve eşlerinin toplam 13 haftalık eğitimin süresi açısından herhangi bir deneyimlerinin olmaması nedeniyle program sonunda görüş bildirmek istedikleri düşünülmektedir.

4.2.2. Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına İlişkin Son Görüşme Bulguları

Tablo 25

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	Babalara Göre	Annelere Göre
Kategoriler	f	f
Bilinçlenme ve Farkındalık	17	11
Tutumlarda Değişim	11	13
Çocuklarla İlişki ve İletişime Katkı	8	9
Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye Katkı	5	6
Kaliteli Oyunlar/Etkinlikler Öğrenme	5	4
Sabır ve Toleransın Artması	5	8
Çocuk Yetiştirmenin Kolaylığı	2	--
Sevginin İfade Edilmesine Katkı	2	--
Problem Çözme Becerilerine Katkı	1	--
Sakinlik ve Öfke Kontrolü	--	4

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının babalar açısından “*Bilinçlenme ve Farkındalık*” konusunda kazanım sağladığına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“*Bir baba olarak çok şey. Aslında görünmeyi görmek gibi bir şey. Günlük hayatta ne kadar çok yanlışlıklar yapıyordum lakin farkında değilmişim*” (B-1).

“*.....Daha bilinçli olduğumu düşünüyorum.....*” (B-2).

“*.....Gerçekten farkındalık yaratarak, doğru bildiğim yanlışları, yanlış bildiğim doğruları görmemi sağladı*” (B-8).

“*Programın adından anlaşılacağı üzere farkındalığımız arttı.....*” (B-15).

“*Babalığın otomatik bir süreç olmadığını gördüm. Ek olarak, bana göre önemsiz görünen olayların çocuğumun gelişiminde büyük etkileri olduğunun farkına varmamı sağladı*” (B-16).

“.....Endişelerim, kaygılarım kayboldu. Çocuğun gözünden bakmayı öğrendim. Gelenekten gelen yanlış bilgilerimden arındım. Artık biliyorum, ne yapmam gerektiğini biliyorum” (B-18).

“Çocuk yetiştirmede babalık rolünün çok önemli olduğunun farkına vardı” (A-9).

“Farkındalık kazandırdı.....” (A-13).

FAYAB eğitim programının babalar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise *“Tutumlarda Değişimdir”*. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“..... Sözlerimde, duruşumda, hareketlerim de birçok değişiklik yapmam gerektiğini anladım” (B-1).

“Çocuğuma yaklaşımım daha farklı olmaya başladı.....” (B-2).

“Çocuğum ile olan tutum ve davranışlarıma bilimsel açıdan bakabilmeyi, sorgulayarak tekrardan gözden geçirmemi sağladı.....” (B-8).

“Bir nevi davranışlarımızda taktik değiştirmemize sebep oldu” (B-11).

“Eşimin daha duyarlı ve daha ilgili olduğunu düşünüyorum.....” (A-5).

“Şu an birbirlerini daha iyi anladıklarını düşünüyorum. Eşim olaylara ve durumlara oğlumuzun gözünden daha çok bakabiliyor” (A-6).

“.....Benim söyleyip inandıramadığım çocuklarla ilgili paylaşımlarıma bu program sayesinde benim bir şey söylememe gerek kalmadan düzelmeler olduğunu gördüm” (A-13).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının *“Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye”*, *“Çocuklarla İlişki ve İletişime”* ve *“Kaliteli Oyunlar/Etkinlikler Öğrenmeye”* katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Yeni oyunlar ve yaklaşım metotları öğrendim” (B-4).

“Baba olmanın ne kadar zor olmasının yanında çok zevkli bir görev olduğunu anladım. Evdeki ufak tefek basit eşyalarla bile güzel vakit geçirilebileceğini öğrendim. Çocuğuma nasıl davranacağımı ve kitap okumanın aslında nasıl zevkli olacağını öğrendim” (B-7).

“.....ayrıca çocuğumla daha nitelikli zaman geçirmeyi kazandırdı” (B-9).

“Çocuğuma daha fazla zaman ayırıyorum.” (B-11).

“Çocuğum ile ilişkisi oyun ve verilen ödevlerden dolayı daha iyi oldu. Babasını daha sık sevdiğini dile getiriyor” (A-1).

“.....Çocuklarla daha etkili zaman geçirdi” (A-3).

“Öncelikle onunla birlikte benim de çocuklara kitap okuma şeklimiz değişti. Düz okumadan ziyade anlayarak, inceleyerek, irdeleyerek okumayı öğrendik. Her şeyden bir oyun çıkarmayı öğrendi. İçinde bulunulan her türlü durumu oyunlaştırarak daha etkili hale getirdiğini gözlemledim” (A-7).

“Çocuğumuza daha fazla ilgi gösteriyor” (A-11).

“Çocuklarla daha fazla ilgilendiğini görüyorum. Oyun oynamaya bakış açısının değiştiğini düşünüyorum. Eskiden oyunu boş bir uğraş olarak görürken şimdi çocuğun gelişimi için oyun oynamanın ne kadar önemli olduğunu, her şeyi oyunla kazandırabileceğimizin farkına vardı. Normalde de duyarlı bir babadır. Çocuklarımızın psikolojik, sosyal ve duygusal gelişimlerine her zaman önem veriyor” (A-12).

Anne ve babalardan bazıları ise, “Sabır ve Toleransın Artması” kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“Benimle aynı durumda olan babalarla zaman geçirdik, aynı durumda olduğumuzu gördük, çok şey bilmediğimizi biliyorduk, babalık sonradan kazanılıyor. Çocuğumu daha iyi anlıyorum artık” (B-13).

“..... Çocuğumu daha fazla anlamaya çalışıyorum. Tahammül sınırim arttı.” (B-15).

“Program sayesinde öncelikle kendimi tanıdım. Hatayı kendimde aramayı öğrendim. Çocuklara duyduğum gereksiz öfkelerimden kurtuldum.....” (B-18).

“Çocuklarımla tartışmalarına kesin çözümler bulmayı başardı.....” (A-3).

Babaların bir kısmı ise FAYAB eğitim programının kendileri açısından “Çocuk Yetiştirmenin Kolaylığı”, “Sevginin İfade Edilmesi” ve “Problem Çözme Becerileri”

açısından kazanımlarının olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....Her zaman bir doğrunun olmadığını, alternatif çözümler üretebileceğimi gördüm” (B-2).

“Elimdeki sevgiyi verme yolunu öğrendim. Her hafta birbirinden güzeldi, her hafta yeni, faydalı bilgi öğrendim” (B-3).

“Babalığın” aslında çok kolay olmadığını ve nitelikli, özgüveni yüksek bireyler yetiştirmenin zorluğunu ama mümkün olunabilecek durumda olduğunu.....” (B-9).

Annelerin bir kısmı ise FAYAB eğitim programının babalar açısından *“Sakinlik ve Öfke Kontrolü”* açısından kazanımlarının olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....Çocuklarıyla iletişimi eskiye nazaran daha yumuşak oldu” (A-5).

“Çok fazla katkısı oldu. Daha uyumlu, sakin, anlayışlı ve iyi bir dinleyici oldu” (A-10).

“Eskiye göre daha sakin ve anlayışlı davranıyor, daha çok oyunlar oynuyor” (A-14).

Babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının babalar açısından kazanımlarının neler olduğuna yönelik son görüşmelerden elde edilen bulguların ön görüşmedeki bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Buna göre eğitim öncesinde babalar ve eşleri, babalar için bilinçlenme ve farkındalığa, iletişim becerilerine, çocuklarıyla etkili zaman geçirmelerine ilişkin kazanımlarının olabileceğini belirtirken, eğitim sonunda da bu kazanımların tekrar vurgulandığı görülmüştür. Bununla birlikte babalar ve eşleri ayrıca eğitim sonunda babaların tutumlarının da değiştiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgular ışığında FAYAB eğitim programının gerek babalar gerekse de eşlerine göre babalar açısından eğitim öncesindeki beklentilerini karşıladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 26

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Çocuklarla İlişki ve İletişime Katkı	16	11
Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye Katkı	9	12
Sağlıklı Tutum ve Davranışlarına Katkı	6	3
Mutluluk	4	5
Çocuğun Gelişimine Katkı	4	3
Daha Kolay Ulaşılabılır Olma	4	--
Özgüven	3	--
Çocukları Tanıma	2	--

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının çocuklar açısından “Çocuklarla İlişki ve İletişime Katkı” konusunda kazanım sağladığına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Tek bir cümleyle çocuğumla aramızdaki bağı kuvvetlendirdi. Ayrıca duygusal olarak daha çok bağlanma ve düşüncelerimizi rahatlıkla söyleyebilme.....” (B-1).

“Çocuğumla ilişkiye olumlu katkıları oldu” (B-2).

“.....yeni oyunlar ile çocuğumla etkileşimlerimizi artırma becerisi” (B-4).

“Çocuğum ona olan ilgimin ve sevgimin doğru yöntemler sayesinde benimle daha kolay iletişime geçti” (B-5).

“..... Arazımızdaki muhabbet ve sevgi daha da arttı. Daha eğlenceli bir baba oldum.....” (B-7).

“Bu program sonunda ilişkinin karşılıklı geliştiğini düşünüyorum. Ancak bu gelişimin sürekli olabilmesi için babanın sadece eğitim sürecinde değil devamlı olarak ilişkileri geliştirilmelidir” (B-16).

“.....Benimle olan gereksiz çatışmalardan kurtuldular. Aslında onlar zaten doğru yollarında ilerliyorlardı yine de ilerliyorlar ancak biz ebeveynlerden kaynaklanan negatif etkilerden kurtuldular. Daha çatışmasız, daha uzlaşmacı, daha yapıcı bir ilişkiye kavuştuk İlişkimiz daha dengeli.....” (B-18).

“Babası ile ilişkisi daha iyi oldu” (A-1).

“.....ve ona daha çok bağlandı” (A-6).

“Babalarıyla daha iyi konuşup paylaşımda bulunuyorlar” (A-17).

FAYAB eğitim programının çocuklar açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise *“Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye Katkıdır”*. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“.....Artık daha fazla oyun oynuyoruz” (B-2).

“Oyunları oynarken etkili ve verimli zaman geçirmeyi başarma.....” (B-4).

“Çocuğumun annesinden çok benimle vakit geçirmekten çok daha zevk almaya başladı.....” (B-7).

“Daha kaliteli zaman geçirmeyi, ...daha çok oyun oynamayı, daha çok vakit geçirmeyi, ...” (B-8).

“Bire bir kontrollü daha çok vakit geçirdik. Kızıma göre haftalık ödevlerimizi yaptık.....” (B-10).

“Çocuğuma daha fazla vakit ayırıyorum. Onun düşüncelerine önem vermeye başladım” (B-11).

“.....Birlikte güzel zaman geçirmemiz için çok büyük şeylere ihtiyaç duymuyoruz” (B-14).

“..... Sanki beraberken daha fazla şey öğrenmeye başladılar. Daha güzel zaman geçirir olduk.....” (B-18).

“Yeni ve alternatif oyunları oynama şansı arttı.....” (A-4).

“Babasıyla daha çok vakit geçirmeye başladı” (A-6).

“Babasıyla hiç iletişimi olmayan kızımın, şu anda beraber oyunlar oynayıp zevk aldıklarını gördüm” (A-13).

Anne ve babalardan bazıları ise çocuklar açısından, “Sağlıklı Tutum ve Davranışlarına Katkı” kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“.....Ona karşı yaklaşımım değişti.....” (B-2).

“.....kurallarımızı, paylaşımlarımızı daha net hale getirdi” (B-8).

“Kuralların önemini daha iyi anlıyor” (B-9).

“Bunu iki yönlü olduğunu düşünüyorum, ben ona karşı değiştikçe onunda bana yaklaşımı değişti, artık eskisi gibi her şeyin için ısrar etmiyor” (B-14).

“Çocuğum en başta bilinçli bir baba kazandı. Uzun vade de düşünürsek hata yapmak, başarısız olmak onların da hakkı ve ben bunları şimdiden kabullenmiş durumdayım, olgunlaştırdı bu eğitim beni” (B-18).

“....., TV, tablet yerine hep birlikte oyun oynamanın daha zevkli ve eğlenceli olduğu için sürekli oyun oynamak istediğini gözlemledim” (A-7).

“Evin içerisinde bazı kurallar olduğunu ve bunlara uyması gerektiğini öğrendi” (A-9).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının “Mutluluk” ve “Çocuğun Gelişimine” katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Babasıyla daha fazla zaman geçirdiği için mutlu olduğunu düşünüyorum. Onun yanında olduğumu ve onu anladığımı biliyor.....” (B-13).

“Çocuğumun daha mutlu olduğunu düşünüyorum” (B-15).

“.....Babayla paylaşımın çoğalmasından dolayı tatmin ve mutluluklarında artış oldu” (A-4).

“Öncelikle babası ile vakit geçirdiği için inanılmaz mutlu oldu.....” (A-10).

“..... Bu eğitimle birlikte kazanımlarım onu daha başarılı yapacaktır” (B-7).

“.....Aile içi iletişim ve günümüz standart oyunları (çizgi film, tablet vb.) dışındaki oyun ve sosyal faaliyetleriyle beceri, bilgi ve farklılıkları olduğuna inanıyorum” (B-10).

“.....Onların hayatları da renklendi. Daha özgürleştiler.....” (B-18).

“..... Dikkat dağınıklığı azaldı, odaklanmayı öğrendi” (A-10).

Babaların bir kısmı ise FAYAB eğitim programının *“Daha Kolay Ulaşılabilir Olma”* açısından çocuklara yönelik kazanımlarının olduğunu belirttikleri görülmektedir. Babaların ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“.....Ve en önemlisi onlara daha iyi ulaşabilme kabiliyetini temin etmem” (B-4).

“.....babasına daha rahat ulaşabilmeyi, isteklerini sadece anne ile değil baba ile de yapabileceğini öğrendi.....” (B-8).

FAYAB eğitim programının çocuklar açısından kazanımlarına yönelik olarak babaların bir kısmının *“Özgüven”* ve *“Çocukları Tanımaya”* ilişkin vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“....., özgüveni gelişti” (B-1).

“Çocuğumun özgüveninin daha yüksek olduğunu düşünüyorum” (B-15).

“.....ve çocuklarımla ilgili farkındalığının artması. Onların yeteneklerini keşfetme fırsatı.....” (B-4).

“.....Birbirimizi daha iyi anlayabilmeyi.....” (B-8).

Bulgulara göre babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının çocuklar açısından en önemli kazanımının ilişki ve iletişimlerine katkı sağlamasının, eğitim öncesinde ve sonrasındaki bulgularla örtüştüğü görülmektedir. Bu bulgular, FAYAB eğitim programının çocukların ilişki ve iletişimlerini geliştirmelerine katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 27

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Eşler Arası İlişkilerin ve İletişimin Gelişmesi	12	7
Bilinçlenme ve Farkındalık	7	10
Mutluluk	7	3
Eşin İş Yükünün Azalması	4	1
Tutarlı Davranışlar Sergileme	3	2
Tutumlarda Değişim	--	8
Annelere Ait Zaman Dilimi	--	2

Babalar ve eşlerinin bazıları FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından “Eşler Arası İlişkilerin ve İletişimin Gelişmesi” konusunda kazanım sağladığına ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Daha anlayışlıyız, sorunları daha kolay çözüyoruz” (B-3).

“Eşimle de aldığım eğitim bilgilerini paylaştığım için paylaşımımız arttı” (B-5).

“Babalık kadar anne de çok önemli bir faktör. Eşimle ilişkimize de olumlu yansıyor” (B-9).

“Oyunlara ben de iştirak ettiğim için, TV karşısında çocuklarla vakit geçirmektense oyun oynayarak vaktimizi değerlendiriyoruz” (A-12).

“Çocuklar için eşimle daha az tartışıyorum” (A-13).

FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından kazanımları arasında yer alan bir diğer kategori ise “Bilinçlenme ve Farkındalıktır”. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Beni çocuk ile ilgili konularda artık daha fazla dinliyor” (B-6).

“Onu daha iyi anlıyorum şimdi.....” (B-14).

“Çocuklarımız için daha fazla iletişim halinde olmamız gerektiğini fark ettik” (B-15).

“Kızmak yerine daha çok soru cevap şeklinde konuşmayı, daha doğrusu çocuğumuzu daha iyi dinleyip anlamayı öğrendik. Farkında olmadığımız şeyleri fark etmemizi sağladı. Çocuklarımıza nasıl davranmamız gerektiğini tabi doğru bir şekilde veya doğru bildiğimiz yanlışların farkına vardık” (A-1).

“Eğitim programında anlatılan bilgileri eşim sayesinde ben de öğrendim. Doğru ya da yanlış uyguladığımız konular hakkında fikir alış veriğinde bulunduk” (A-6).

“Benim de ufukum genişledi. Belki öncesinde bildiğim ama unuttuğum şeyleri yeniden bana hatırlattınız. Sınıf öğretmeni olduğum için daha küçük yaştaki çocuklara nasıl kitap okunması gerektiğini bilmiyordum. Sayenizde onu da öğrendim. Evin içindeki her türlü durumu oyunlaştırarak çocuklarımla hem daha kaliteli zaman geçirmeyi, hem de evin içinde onlara bu şekilde görevler vererek sorumluluk almalarını sağladım” (A-7).

Anne ve babalardan bazıları ise eşleriyle ilişkileri açısından, “Mutluluk” kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“Aslında en çok eşim memnun. O kadar mutlu oldu ki şimdi kıskançlık bile yapıyor” (B-1).

“Çocuklarla verimli vakit geçirmemiz onu çok mutlu ediyor. Onun mutlu olması demek hepimizin mutlu olması demek” (B-7).

“.....sonucunda eşimin mutlu olduğunu düşünüyorum. Eğitime beni devamlı teşvik eden odur” (B-16).

“.....Ayrıca eğitimde ki konuları benimle paylaşarak bu yaştaki çocuklarda benzer durumları birçok ailenin yaşıyor olduğunu bilmek, anneliğim kısmında kendimi sorgularken beni daha sakinleştirip mutlu ediyor” (A-8).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programının “Eşin İş Yükünün Azalması” açısından eşleriyle ilişkilerine katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Kızımız ile olan görev ve sorumluluklarımızda daha fazla rol üstlenerek ev içerisinde eşimin kendine ve bizlere zaman ayırabilmesi ve denge gerçekleşti” (B-8).

“Çocuğun gelişiminde eşime daha fazla destek olmamın” (B-16).

“Üzerimdeki yükün hafıflediğini, babası çocuklarla ilgilendiğinde ev işlerini daha hızlı yapabildiğimi düşünüyorum” (A-3).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı ise FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından *“Tutarlı Davranışlar Sergileme”* açısından kazanımlarının olduğunu belirttikleri görölmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“Artık daha ortak bir yaklaşım içindeyiz. Çocukla ilgili konularda birbirimizin söylediklerini destekliyoruz” (B-17).

“Çocuğumuz konusunda ortak karar alıyoruz” (A-11).

Annelerin bir kısmı ise FAYAB eğitim programının *“Tutumlarda Değişim”* ve *“Annelere Ait Zaman Dilimi”* açısından kazanımlarının olduğunu belirttikleri görölmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“Eşimin paylaştığı bilgilerde aslında doğru bildiğim şeylerin yanlış olduğunu öğrenince, davranışlarımı değiştirmeye çalıştım” (A-5).

“Yanlışlarımla yüzleştim. Daha sakin ve anlayışlı olmam gerektiğini, ona daha saygılı olmayı ve sevgimi net göstermemi sağladı” (A-10).

“Eşim kızım ile vakit geçirmeyi seviyordu ama bu program sayesinde daha fazla vakit geçirdiler ve bana kendim için zaman kaldı.....” (A-8).

“Bu program bana zaman kazandırdı” (A-18).

Babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından kazanımlarının neler olduğuna yönelik son görüşmelerden elde edilen bulguların ön görüşmedeki bulgularla örtüştüğü görölmektedir. Buna göre eğitim öncesinde babalar ve eşleri, mutluluklarına, eşleriyle ilişkilerinin gelişmelerine, eşin iş yükünün azalması, bilinçlenme ve farkındalığa ilişkin kazanımlarının olabileceğini belirtirken, eğitim sonunda da bu kazanımların elde edildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda FAYAB eğitim programının gerek babalar gerekse de eşlerine göre eşleriyle ilişkileri açısından eğitim öncesindeki beklentilerini karşıladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 28

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programıyla İlgili Görüş ve Önerilerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	Babalara Göre	Annelere Göre
Kategoriler	f	f
Yaygınlaştırılmalı	11	5
Anneler ve Çocuklar da Katılmalı	8	6
Faydalı Bir Program	5	12
Zorunlu Olmalı	3	3
Farklı Merkezlerde Düzenlenebilir	1	--
İlkokul ve Sonrası Çocuğu Olan Babalar İçin Geliştirilebilir	--	1

Babaların büyük çoğunluğunun ve eşlerinin bir kısmının FAYAB eğitim programıyla ilgili “Yaygınlaştırılmalı” önerisinde bulundukları görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Keşke her baba bu eğitimi alabilse. Yarınlarımız, geleceğimiz bilinçli anne baba olmak çok önemli. Emegi geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ediyorum” (B-1).

“Daha geniş bir platforma katılmasını çok arzuldım. Bizim ülkece bilinçli ve algısı geniş nesiller yetiştirmemiz gerekiyor. Bu küçük adım daha geniş kitlelere ulaşmalı. Teşekkürler” (B-9).

“Programa gönüllü katıldım. Hedeflerimi aşan bir değişim meydana getirdi bende. Bu programı topluma yaymamız gerekir. Çünkü yanlış yetiştirilmiş çocuklar toplumun da rayından çıkması demek. Bu tarz eğitimi bütün babalara ulaştırabilseydik eminim çok şey değişirdi” (B-18).

“Daha fazla kitleye ulaştırılmasını dilerim” (A-3).

“Emegi geçen herkese çok teşekkür ederim. Diğer babaların da faydalanmasını dilerim” (A-18).

Babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programıyla ilgili görüş ve önerileri arasında yer alan bir diğer kategori ise “*Anneler ve Çocuklar da Katılmalıdır*”. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Babalarla beraber annelere de verilebilir” (B-3).

“Özellikle babalar, her şeyi bildiğini ve her şeyi doğru yaptığına inanır, mesela ben. Ama anladım ki “işletme körlüğü” sanırım bende de varmış. Keşke şartlar uygun olsa da fark yaratan aileler eğitimi olsa. Anne baba katılımı ile. Ama her şeye rağmen çok faydalı, eğlenceli, güzel bir eğitimdi” (B-10).

“Eğitimi tek taraflı düşünmemek lazım, çocuklar ya da eşler de eğitime katılabilir” (B-14).

“.....Aynı şekilde anneler için de yapılmasını isterim. Bir kere programa katılma şansım olmuştu benim, inanılmaz hoşuma gitti. Sunum ve ortam çok güzeldi” (A-5).

“.....Keşke yalnız babalara değil de Fark Oluşturan Aileler olarak anne babalara yönelik olsaydı.” (A-6).

“Bizler de katılsaydık daha iyi olurdu diye düşünüyorum” (A-14).

Babaların bir kısmı ve eşlerinin büyük çoğunluğu FAYAB eğitim programının “*Faydalı Bir Program*” olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kategoriye yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Bakış açımı değiştirdi. Çözüm yollarının çokluğunu gördüm. Faydası çok fazla” (B-2).

“Babalık eğitimi açısından her babanın alması farkındalık oluşturmasını sağlayacak içerik olarak yeterli bir program” (B-8).

“Bu program gerçekten benim üzerimde çok etkili oldu. Bildiğimi sandığım çok şeyin yanlış olduğunu gördüm. Bunları düzeltince çocuğuma karşı daha sabırlı ve anlayışlı bir tavır sergiledim. Böyle eğitimlerin az da olsa devam etmesini istiyorum” (B-11).

“Bu programdan çok memnun kaldık, çok fayda sağladı” (A-1).

“Bu programın gerçekten çok yararlı olduğunu düşünüyorum.....” (A-5).

“Her açıdan bizim için çok eğitici, öğretici bir programdı. Gerek babalarla, gerek annelerle böyle programlarda yeniden buluşmak isteriz” (A-7).

Bazı babalar ve eşlerinin ise, FAYAB eğitim programına yönelik *“Zorunlu Olmalı”* kategorisine vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Tüm ebeveynlerin alması gerekir diye düşünüyorum” (B-5).

“Bu programda emeği geçen herkese çok teşekkür ederiz ailecek. Bu eğitim keşke ülkemizde her babanın alması gereken zorunlu bir eğitim olsa birçok problem çözülecektir” (B-7).

“Keşke zorunlu eğitim sadece çocuklara değil anne- babaya da uygulansa. 1-15 yaş arası çocuğu olan anne babaya ayda 1 saat zorunlu olsa daha eğitimli bir nesil yetişir.” (B-12).

“Babaların katılması gerekmektedir” (A-2).

“Gerekirse kreşe çocuğunu götüren bütün anne babalar için bu eğitimler zorunlu tutulursa toplum olarak bunun yararını görürüz diye düşünüyorum. Çocuklarımız hepimizin geleceği, onları sağlıklı ve mutlu beyinlerle büyütmeliyiz” (A-8).

Bir baba ise FAYAB eğitim programının *“Farklı Merkezlerde Düzenlenebilmesi”* açısından öneride bulunduğu görülmektedir. Bu babanın ifadesi şöyledir:

“Ben, geçmiş birikimlerim üzerine bir şeyler kattığımı belirtebilirim. Belki imkanlar, yer ve zaman müsait olur ise ailenin (çocuklar da dahil) içinde bulunduğu, adeta bir yaşam alanı tasavvuru içinde, bu faydalı program geliştirilebilir. Bizim çocuklarımızın kreşinde yeterli alan olduğu için mekan problemimiz çok olmadı. Ancak, belki farklı bir merkezde de bu program düzenlenebilir” (B-4).

Annelerin biri ise FAYAB eğitim programının *“İlkokul ve Sonrası Çocuğu Olan Babalar İçin Geliştirilebilmesi”* açısından öneride bulunduğu görülmektedir. Bu annenin ifadesi şöyledir:

“.....ancak bu program okul öncesi çocuğu olan babalara yönelik bir çalışmaydı. Keşke ilkokul, ortaokul, lise döneminde çocukları olan babalar için de böyle eğitici, öğretici çalışmalar olsa. Çünkü eşim evde yap etkinliklerini

kızım ile oynarken 2. Sınıfa giden oğlum kıskandığı için sık sık oyunlara da müdahale etti. Biz oyunun içine her zaman onu da kattık. Veya eşim onunla oyun oynarken ben de oğlumla farklı etkinlikler yapmaya çalışarak onların oyunlarını etkili şekilde oynamalarını sağladım. Her şey için çok ama çok teşekkür ederim. Emeginize sağlık” (A-7).

Eğitim programı sonrasında babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programıyla ilgili görüş ve önerilerine ilişkin bulgular ışığında hem babaların hem de annelerin eğitim programının yaygınlaştırılması, programa sadece babaların değil aynı zamanda anne ve çocukların da dahil edilmesi, FAYAB eğitim programının faydalı bir program olduğu ve anne babaların katılımlarının zorunlu olmasına yönelik görüş birliği içerisinde oldukları söylenebilir.

Tablo 29

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına Yönelik Eleştirilerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Eleştirim Yok	12	12
Daha Fazla Oturum Olmalı	3	3
Grup İçi Etkileşim Fazlalaştırılmalı	2	--
Bireysel Çocuk Danışmanlığı Yapılmalı	1	1
Eğitimci Maddi Olarak Desteklenmeli	1	--

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programına yönelik eleştirilerinin olmadığını belirttikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Eğitimle ilgili herhangi bir eleştirim bulunmamaktadır” (B-1).

“Program süresi açısından ilk etapta eleştirim olmuştu ama şu an eleştirecek bir konu görmüyorum” (B-8).

“İlk defa böyle bir programa katıldığım için ve eğlenceli bulduğum için eleştirecek bir şey bulamadım. Eleştirilmesi gereken her şeyi bildiğimizi sandığımız kendimiz” (B-11).

“Olumsuz eleştirimiz yok tabi ki. Farkına vardığımız çok şey oldu, teşekkürler” (A-1).

“Her şey için çok teşekkür ediyorum. Eleştiri yerine devamının gelmesini dilerim” (A-10).

“Eleştirecek bir durum hissetmedim” (A-12).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programında *“Daha Fazla Oturum Olmalı”* kategorisine yönelik görüş bildirmişlerdir. Babalar ve eşleri tarafından belirtilen bu eleştirilere ilişkin ifadeler şöyledir:

“Eğitim programını ilk gördüğümde zaman olarak çok uzun gelmişti fakat sonra kısa olduğunu fark ettim, arttırılabilir” (B-13).

“Biraz daha geniş kapsamlı olabilirdi ama yine de çok başarılıydınız. Emeğiniz için çok teşekkürler” (A-8).

Bir baba ve bir anne ise FAYAB eğitim programında *“Bireysel Çocuk Danışmanlığı Yapılması”* açısından eleştiride bulundukları görülmektedir. Bu ifadeler şu şekildedir:

“Eğitim programında bireysel çocuk danışmanlığı olmalıdır. Eğitimde çocukların gelişimi takip edilmelidir” (B-16).

“Program genele hitap ediyor. Her çocuk kendine özeldir, farklılıkları vardır. Burada her çocuk için de ayrı bir program uygulanabilirdi” (A-13).

Babalardan bazıları ise, *“Grup İçi Etkileşim Fazlalaştırılmalı”* kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir. Bu yanıtlardan biri incelediğinde:

“Süre çok kısıtlıydı. Ders süreleri içerisinde yeteri kadar tartışamıyorduk” (B-2).

Bir baba ise *“Eğitimci Maddi Olarak Desteklenmeli”* şeklinde görüşünü belirtmiştir. Bu kategoriye yönelik ifade incelendiğinde:

“Eğitimciyi maddi olarak desteklemenin önemini hatırlatmak isterim. Zira eğitim esnasında bir ikram yapma ihtiyacı doğuyor. Ve bunun maddi külfetinin eğitimciye bir sorumluluk olarak yüklenmemesi gerekir” (B-4).

Babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programına yönelik eleştirilerine ilişkin bulgulara, çoğunlukla eleştirilerinin olmadığını belirttikleri görülmüştür. Bu açıdan eğitim programının gerek babalar gerekse de anneler açısından onların beklentilerini karşıladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 30

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Yeterli	13	15
Süre Artırılmalı	5	3

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının süresinin “Yeterli” olduğunu düşündükleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadeler incelendiğinde:

“Eğitim süresinin uygun olduğunu düşünüyorum. Bize iletmek istenen mesajlar toplam süre içerisinde başarılı bir şekilde iletildiği için uygun” (B-1).

“Anlatılan konular düşünüldüğünde uygun süre” (B-2).

“Süre uzun gibi gelse de bir çırpıda biti sanki. Ders saatleri de makul idi. Sıkılmadığımı belirtebilirim” (B-4).

“Süre açısından kendimi geliştirebilmem için yeterliydi” (B-5).

“İlk başladığımda uzun gelmişti ama içeriklere baktığımda interaktif bir eğitim olması nedeniyle bence yeterli” (B-8).

“Daha kısa da sürebilir ancak çalıştığımız için mesai saati arasında olmasından kaynaklı bu süreyi uygun buldum” (B-9).

“Uzun gibi gelmişti ama hızlı geçti” (B-10).

“Programın süreci bir babayı değiştirmeye yeterli” (B-18).

“Uygun bir süre” (A-1).

“İdeal olduğunu düşünüyorum” (A-12).

Babalar ve eşlerinin eğitim programının süresi açısından diğer görüşlerinin ise “Süre Artırılmalı” olduğu görülmektedir. Eğitim programının süresi açısından ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Biraz daha zaman arttırılabilir” (B-3).

“Süre azdı. Eğitim kaliteli idi” (B-6).

“Çocuklarla birlikte çalışma ve eğitimde birlikte yapılarak eğitim biraz daha uzatılabilir” (B-11).

“Kapsamı genişletilerek süre uzatılabilir” (A-8).

FAYAB eğitim programının süresi açısından elde edilen bulgular incelendiğinde, eğitim öncesinde ve sonrasında babalar ve eşlerinin çoğunlukla sürenin yeterli olduğunu düşündükleri saptanmıştır. Bu bağlamda beklentilerini karşılama açısından babaların ve eşlerinin programın süresini yeterli gördükleri söylenebilir.

Tablo 31

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Evde Yap Etkinliklerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>Babalara Göre</i>	<i>Annelere Göre</i>
<i>Kategoriler</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Eğlenceli	10	10
Faydalı	10	7
Geliştirici ve Öğretici (el becerisi, mantık vb.)	8	3
Gerçekleştirilmesi Kolay	5	3
Aile İçi Etkileşimi Geliştirici	5	6
Merak Uyandırıcı	4	4
Çocukların Gelişimine Uygun	3	--
Farklı Yaşlara Uygun	3	1
Uyarlanabilir	2	1

Babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programında yer alan evde yap etkinliklerinin “Eğlenceli” ve “Faydalı” olduğu konusunda görüş bildirdikleri görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Çok başarılı güzel seçilmiş oyunlardı. Biz çok eğlendik ve oynadık. Çocuklar hala aynı oyunlardan oynamak istiyor” (B-1).

“Özellikle bu etkinlikler çok başarılı. Küçük şeylerle günlerce eğlendik ve oynadık” (B-5).

“Bu programın verimli olmasının en büyük faktörlerinden biri bu etkinliklerdir.....” (B-7).

“.....hem de eğlenceliydi” (B-11).

“Birlikte çok eğlendik.....” (B-14).

“Evde bizlerin çocuklarımızla birlikte oyunlar oynamamız hem bizi hem de onları mutlu ediyor. Ne oynayacağım ben onlarla? Sorusuna iyi birer cevap oldular. Gerçekten eğlenceliydi” (A-5).

“Hepsi çok güzel, eğlendirici” (A-7).

“.....ve ilgi çekici oyunlardı, çok faydalı buldum” (A-15).

“Oyunlar faydalı ve ilgi çekiciydi” (A-11).

Babaların çoğunluğu ve eşlerinin bir kısmı, FAYAB eğitim programında yer alan evde yap etkinliklerinin “Geliştirici ve Öğretici (el becerisi, mantık vb.)” olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....ve el becerisi, mantık vb. geliştirebileceğini gözlemledik” (B-9).

“Hem eğitici” (B-11).

“.....geliştirici etkinlikler yapabiliyoruz artık” (B-18).

“.....ve eğitici. Keşke yapılan etkinlikler ve oyunlar kitaplaştırılrsa. Yapılan etkinlikler yapılabilir ve her anne baba tarafından basit ve uygulanabilir şekilde” (A-7).

FAYAB eğitim programında yer alan evde yap etkinliklerine ilişkin bir diğer kategori ise “Gerçekleştirilmesi Kolay” olmasına yöneliktir. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Basit materyaller ile de oldukça başarılı faaliyetler ve oyunlar kurulabildiğini ” (B-9).

“Güzel, yapması kolay ve zevkli ” (B-13).

“.....Ayrıca materyal temin etmenin önemini anladım. Ucuz ufak malzemelerle ” (B-18).

“Genellikle evde yapmadığımız etkinliklerdi. Bu etkinlikler ile vaktimizi nasıl pratik oyunlar ve oyuncaklarla değerlendireceğimizi öğrenmiş olduk” (A-12).

“Bu etkinliklerin bir kısmı bizim çocukluğumuzda yaptığımız, zevk aldığımız etkinliklerdi. Basit birkaç malzeme ile çocukların güzel vakit geçirdiğini düşünüyorum ” (A-18).

Anne ve babalardan bazıları ise, *“Aile İçi Etkileşimi Geliştirici”* kategorisine vurgu yapan yanıtlar vermişlerdir:

“.....Her hafta ailecek bu etkinlikleri yapıyor ” (B-7).

“Etkinlikler birlikte geçirdiğimiz zamanlara biraz daha anlam kattı. Baba olarak evde çocuklara yapacak şeyler bulmakta zorlanıyorduk, imdadımıza bu etkinlikler yetişti..... ” (B-18).

“Haftada bir, yarım veya bir saat çok eğlenceli vakit geçirdik..... ” (A-1).

“Onları seyrederken ve ben oğlum ile oynarken büyük keyif aldım ” (A-6).

Babalar ve eşlerinin bir kısmı da, evde yap etkinliklerinin *“Merak Uyandırıcı”, “Farklı Yaşlara Uygun”* ve *“Uyarlanabilir”* olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilere yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Çok güzeldi, çocuğum eve gelince elime bakıyordu ne getirdin diye” (B-3).

“.....ve bir sonrakini iple çekiyorduk” (B-7).

“.....hep sormaya başladı başka ne yapacağız diye” (B-14).

“.....Oğlum her hafta verilen oyunları merakla bekledi” (A-1).

“Güzeldi. 11 yaşındaki kızım ve 4 yaşındaki oğlum tamamına zevkle ilgi gösterdik, çeşitlendirerek zevkle oynadık” (B-12).

“Yaş gruplarına uygun hazırlanmış ” (A-15).

“Çok başarılı, aklımıza geldikçe beğendiğimiz oyunları oynamaya devam ediyoruz. Oyunları değiştiriyorum” (B-8).

“Evde çocuklarla aynı şeylerle farklı neler oynanabileceği hakkında fikir sahibi olmamızı sağladı” (A-13).

Babaların bir kısmı ise evde yap etkinliklerinin “Çocukların Gelişimine Uygun” olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bu ifadelerden biri şöyledir:

“.....Ek olarak çocukların gelişimi geniş bir çerçevede düşünülmüş oyunlar” (B-16).

Programda yer alan evde yap etkinliklerine ilişkin bulgular ışığında, babalar ve eşlerinin etkinliklerin eğlenceli, faydalı, çocukları geliştirici ve öğretici (el becerisi, mantık vb.), gerçekleştirilmesi kolay, aile içi etkileşimi geliştirici ve merak uyandırıcı olduğu konusunda aynı görüşleri paylaştıkları söylenebilir.

Tablo 32

Babaların FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Konuların İçeriğine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>f</i>
Yeterli	13
Kapsamlı	5
Yararlı	5
Konular Önemli ve Güncel	4
Kardeşler Arası İlişkiler Eklenebilir	1

Babaların büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programında yer alan konuların içeriğine ilişkin “Yeterli” olduğu görüşünü paylaştıkları görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“.....Keşke şu konu da yer alsaydı diyebileceğim bir konu bulunmamakta” (B-1).

“Çok yeterli ve başarılı” (B-2).

“Öğrenmemiz gereken temel bilgiler yeterli” (B-11).

“İçeriği güzel ve yeterliydi” (B-12).

Babaların programdaki konuların içeriğine yönelik vurguladıkları diğer bir görüş de “Kapsamlı” olduğudur. Babalar tarafından vurgulanan içeriğe ilişkin ifadeler incelendiğinde:

“Konular ve içerik gayet güzel planlanmıştı. Aklımdaki birçok sorunun yanıtını keşfetmiş oldum, hatta aklımda olmayan farkına varmadığım birçok konunun da ne kadar önemli olduğunu gördüm. Her hafta bir sonraki konunun ne olduğunun belirtilmesinin de önemli olduğunu düşünüyorum” (B-5).

“İçeriği çok iyiydi. Hem pedagojik eğitim hem de baba eğitimi vardı” (B-7).

FAYAB eğitim programında yer alan konuların içeriğine ilişkin babaların bir kısmının belirttikleri görüş “Yararlı” olmasıdır. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Nokta atışı gibi yararlı konular” (B-6).

“Güzel ve faydalı konular vardı” (B-13).

FAYAB eğitim programında yer alan konuların içeriğine ilişkin babalar tarafından belirtilen bir diğer kategori ise “Konuların Önemli ve Güncel” olmasıdır. Bu kategoriye yönelik ifadeler incelendiğinde:

“Konular ve içerik çocuğu olan her baba için dikkat çekiciydi. Özellikle son zamanlarda yapılan araştırmaların bizlerle paylaşılması, gelişen bilginin net bir şekilde ortaya konması çok güzeldi.....” (B-1).

“Önemli konulara temas edildi. Birçok ebeveynin onlarca kitap okumasına gerek kalmadan özet olarak bilgilenmesine yetecek nitelikte, önemli konuları vurgulayan bir programdı” (B-4).

Diğer taraftan bir baba ise programda yer alan konuların içeriğine “Kardeşler Arası İlişkiler Eklenebilir” önerisinde bulunduğu belirlenmiştir. Bu babanın verdiği yanıt şu şekildedir:

“Birden fazla çocuğa sahip babalara da tüyolar eklenebilir” (B-18).

Babaların FAYAB eğitim programında yer alan konuların içeriğine ilişkin görüşleri incelendiğinde, babaların program içeriğine yönelik olarak yeterli, kapsamlı, yararlı gibi özellikleri vurguladıkları ve olumsuz görüşlerinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 33

Babaların FAYAB Eğitim Programında Kullanılan Yöntem ve Tekniklere İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>f</i>
Yeterli	6
Başarılı	5
Grup İçi İletişim ve Aktif Katılımı Destekleyici	5
Yaparak Yaşayarak Öğretici	4
Değerlendirme Oyunları Eğlendirici ve Öğretici	2
Sürükleyici	2
Slaytlar ve Videolar Dikkat Çekici	2

Babaların büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programında kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin “Yeterli” olduğu görüşünde oldukları görülmektedir. Buna ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir:

“Yöntem ve teknikler iyi. Verimli bir çalışma gerçekleşti” (B-2).

“Yöntem ve teknik çok yönlüydü.....” (B-7).

Babaların ayrıca yöntem ve tekniklere ilişkin belirttikleri bir diğer kategori “Başarılı” olduğudur. Babalar tarafından vurgulanan ifadeler incelendiğinde:

“Başarılı ve sürükleyiciydi” (B-11).

“Hocamız gayet anlayışlı, sabırlı, fedakâr bir eğitmen olduğundan dolayı kullandığı yöntem ve teknikler de gayet iyi idi” (B-15).

FAYAB eğitim programında kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin babaların bir kısmının belirttikleri görüş “Grup İçi İletişim ve Aktif Katılımı Destekleyici” olmasıdır. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Birbirimizle sürekli farklı olayları tartışmak, başka arkadaşların deneyimlerini ve görüşlerini öğrenmemiz bizler açısından oldukça verimliydi.....” (B-1).

“Eğitimin tekniği bakımından, slaytlar ile sunum yapılmakta, birlikte katılımı, diyalogu sağlayan bir süreç yaşadık” (B-4).

“Her konuda önce bizim görüşlerimizin alınması ve sonrasında konuyu tartışmamız bilgilerimin daha kalıcı olmasını sağladı.....” (B-5).

“Etkileşimli olması gayet güzel” (B-16).

FAYAB eğitim programında yer alan yöntem ve tekniklere ilişkin babalar tarafından belirtilen bir diğer kategorinin ise *“Yaparak Yaşayarak Öğretici”* olduğu görülmektedir. Bu kategoriye yönelik ifadeler incelendiğinde:

“.....Bu sayede olayın içerisinde yer alarak birebir tartışarak edindik bilgilerimizi.....” (B-1).

“.....Yaparak yaşayarak öğrendik. Teorikte kalmadı” (B-7).

Diğer taraftan babaların bir kısmının ise eğitim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin *“Değerlendirme Oyunları Eğlendirici ve Öğretici”*, *“Sürükleyici”* ve *“Slaytlar ve Videolar Dikkat Çekici”* olduğunu belirttikleri görülmektedir. Babaların eğitim programında kullanılan yöntem ve teknikler açısından ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“.....Eğitim sonunda yaptığımız değerlendirmeler çok eğlence ve öğreticiydi” (B-5).

“.....Hep bir sonrasında ne yapacağımızı bekledik, benim için farklı bir deneyimdi” (B-1).

“Video örnekleri oldukça çarpıcı gerçekleri masaya yatırmamızı sağladı” (B-18).

Babaların FAYAB eğitim programında kullanılan yöntem ve teknikler için yeterli, başarılı, grup içi iletişim ve aktif katılımı destekleyici, yaparak yaşayarak öğretici gibi olumlu özellikleri vurguladıkları, bu açıdan da programın babaların beklentilerini karşılamış olduğu söylenebilir.

Tablo 34

Babaların FAYAB Eğitim Programına Tekrar Katılmak İstemelerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>f</i>
Evet	17
Hayır	1

Tablo 34’de babaların büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programına tekrar katılmak istemelerine ilişkin “*Evet*” yanıtını verdikleri görülmektedir. Sadece babalardan bir tanesi ise “*Hayır*” yanıtını vererek katılmak istemediğini belirtmektedir. Bu babanın verdiği yanıt şu şekildedir: “*Zira mesleğim gereği çok yoğunum. Farklı bir çalışmaya evet derim, programın zamanı uyuyor ise*” (B-4).

Tablo 35

Babaların FAYAB Eğitim Programını Başkalarına Tavsiye Etmelerine İlişkin Son Görüşme Sonuçları

	<i>f</i>
Evet	18

Tablo 35’de babaların hepsinin FAYAB eğitim programını başkalarına tavsiye etmelerine yönelik “*Evet*” yanıtını verdikleri görülmektedir.

Eğitim sonunda elde edilen bulgularda babaların tamamının FAYAB eğitim programını başkalarına tavsiye edeceklerini ve bir baba dışında programa katılan tüm babaların eğitim programına tekrar katılmak isteyebileceklerini belirttikleri görülmüştür. Bu bağlamda babaların eğitim programına ilişkin kazanımlarının olumlu yönde olduğu ve babaların programı başka babalara da tavsiye etmelerinin FAYAB eğitim programının etkililiğini ortaya koyduğu şeklinde yorumlanabilir.

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi olduğu ayrıca bu etkinin son testten 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde korunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim sonunda deney grubunda yer alan babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının babalar açısından bilinçlenme ve farkındalığa, tutumlarda değişime, ilişki ve iletişime, etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, kaliteli oyunlar/etkinlikler öğrenmeye, sabır ve toleransın artmasına yönelik kazanımlarının olduğu belirlenmiştir. Bu açıdan FAYAB eğitim programının babalar üzerinde etkili olduğu hem nicel hem de anne ve babalardan elde edilen nitel verilerle desteklendiği söylenebilir.

Okul öncesi dönemdeki çocukların babalarıyla gerçekleştirilen farklı araştırmalarda da, babalara verilen eğitimin olumlu etkileri olduğu ortaya konmuştur. Tezel Şahin (1998) tarafından yapılan çalışmada destekleyici eğitim programlarının 5-6 yaş grubunda çocuğu olan babalar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda babalara verilen eğitimin, baba çocuk ilişkisi, çocuğun gelişim özellikleri, çocuğu tanıma, çocukla oyun oynama ve kitap okuma konusunda yararlı olduğu görülmüştür. Fagan ve Iglesias (1999) gerçekleştirdikleri baba katılım programının sonucunda, baba katılımında artış olduğunu, çocukların matematik hazır bulunuşluklarının arttığını, davranış problemlerinde ise azalma olduğunu belirtmişlerdir. Babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiği, daha ulaşılabilir oldukları ve çocuklarının öğrenmelerini daha fazla destekledikleri görülmüştür (Fagan & Iglesias, 1999). Babaların çocuklarının bakım sürecine aktif ve etkili olarak katılmaları için uygulanan bir başka eğitim programı sonucunda, programın baba çocuk

arasındaki iletişime bazı olumlu etkileri olduğu görülmüştür (Aydın, 2003). Babaların 3-6 yaş grubu çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliğini geliştirmeyi amaçlayan Baba Eğitimi Programı'nın sonucunda, programın babaların çocukları ile geçirdikleri zamanın niteliğini olumlu düzeyde artırdığı ortaya konmuştur (Ünüvar, 2008). Head Start temelli baba katılımlı eğitim programı sonucunda, Dads Tuning In to Kids baba eğitim programı sonucunda eğitime katılan babaların, empati becerilerinin ve ebeveynlik etkinliğinin arttığı, düşmanca ebeveynlik tepkileri ve çocukların olumsuz duygularına yanıt vermeyen tepkimelerde azalma olduğu görülmüştür. Ayrıca babalar çocuklarının davranışlarının geliştiğini belirtmişlerdir (Wilson vd., 2016). Nurturing Fathers Program eğitimi sonucunda babaların olumlu ebeveynlik tutum ve davranışlarında önemli düzeyde bir artış olduğu, babaların empati, çocuktan uygun beklentiler, çocuğa özgürlük sunma gibi davranışlarında artma, cezalandırma davranışlarında ise azalma olduğu görülmüştür (Daire, Greenidge & Johnson, 2006a). Ayrıca babaların Nurturing Fathers Program sonucunda elde ettikleri kazanımların farklı kültürlerdeki İspanyol, Afrika- Amerikalı ve Kafkas babalar için de geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Daire, Greenidge & Johnson, 2006b). Babalar için geliştirilen aile eğitimi/oyun grup programı sonucunda, programın ebeveynlik becerilerinde babanın yetkinlik hissini, çocuklarının yaşamına katılımlarını ve çocuk yetiştirmeyle ilgili ebeveynlik becerilerini artırdığı ortaya çıkmıştır. Araştırma ayrıca baba katılımıyla ebeveynlik yeterliği arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (McBride, 1990). “DADS Family Project” baba eğitim programı sonunda yapılan değerlendirmelerde programa katılan babaların, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı farkındalıklarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Cornille vd., 2006). Babalara verilen eğitimin, çocuklarıyla ilgilenme düzeylerine olan etkisini incelemek amacıyla yapılan başka bir araştırmada ise eğitimin; babaların çocuklarının oyunlarına katılma, çocuklarıyla birlikte dışarı çıkma, sözel etkileşime girme, çocuklarına yeni bir şeyler öğretme, günlük bakımlarıyla ilgilenme ve çocuklarına özel zamanlarda bakma sıklığını artırdığını ortaya koymuştur (Taşkın & Erkan 2009). Sonuç olarak yapılan araştırmalar, bu araştırmadan elde edilen “Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi olduğu” sonucunu destekler niteliktedir. Diğer taraftan gerçekleştirilen tüm eğitim programlarının babalar, eşleri ya da çocuklar üzerinde etkili olduğu söylenememektedir. Hapishanedeki babalara yönelik ebeveyn eğitim

programı sonunda eğitimin babaların ve çocuklarının kendilik algılarını önemli ölçüde değiştirmedeği sonucuna ulaşılmıştır (Harrison, 1997).

Bu araştırmada eğitim programının babaların çocuklarıyla ilişkileri, tutumları ve çocuklarının hayatına katılımlarında etkili olmasında, program sonrasında da babalar ve eşlerinin, programın babalar açısından bilinçlenme ve farkındalığa, tutumlarda değişime, ilişki ve iletişime, etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, kaliteli oyunlar/etkinlikler öğrenmeye, sabır ve toleransın artmasına yönelik kazanımlarında FAYAB eğitim programının önemli bir etken olduğu söylenebilir. Thomas vd. (2004) aile eğitim programları sayesinde ailelerin çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili yeni bilgiler edinme, olumlu disiplin yöntemleri hakkında farkındalıklarını artırma gibi olumlu kazanımlar elde ettiklerini belirtmektedir. Layzer vd. (2001) ise birçok aile eğitim programlarının sonuçlarını incelediklerinde, anne babalar ve çocuklar ayrıca çocukların bilişsel ve akademik gelişimleri, sosyal ve duygusal gelişimleri, sağlıkları ve güvenlikleri (yaralanma, ihmal ve istismar) üzerinde eğitim programlarının olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Tüm bu bilgiler ışığında erken dönemlerden itibaren babaların çocuklarıyla ilişkilerini geliştirme ve artırmaları, çocuklarının hayatlarına daha fazla katılım göstermeleri açısından desteklenmelerinin hem anne babalar hem de çocuklar açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada FAYAB eğitim programının babaların çocuklarıyla ilişkilerine de olumlu katkılar getirdiği belirlenmiştir. Babalar etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, kaliteli oyunlar/etkinlikler öğrenmeye, çocuklarıyla eğlenceli zaman geçirmelerine, eşleri de çocuklarla ilişkisini güçlendirmeye katkısının olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalar; babalarıyla daha fazla baş başa zaman geçiren çocukların, genel olarak öz saygılarının daha yüksek olduğu ve babalarıyla birlikte zaman geçirme durumlarıyla çocukların sosyal yetkinlikleri arasında ilişki olduğunu (Lam, 2012; Lam vd., 2012), babaların çocuklarıyla yakın ilişki kurmalarının, çocukların mutluluklarına ve yaşamdan memnuniyetlerine katkı sağladığını (Amato, 1994) ve çocukların babaları ile ilişkilerini olumlu yönde algılamalarının, çocuğun benlik algısını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Albukrek, 2002). Diğer taraftan babaların çocuklarıyla ilişkilerinin zayıf olmasının, çocukların hem çocukluk, hem ergenlik hem de yetişkinlik döneminde, bu zayıf ilişkiden olumsuz yönde etkileneceği belirtilmektedir (Morgan vd., 2012). FAYAB eğitim programının baba çocuk ilişkisine katkı sağlamasında “iletişim becerileri, baba eş ve

çocuklar arasında iletişim, empati ve işbirlikçi problem çözümü, zaman, iş ve babalık arasındaki ilişkiler, çocuk ve oyun gibi konuların ayrıca baba çocuk ilişkisini geliştirmesi açısından babaların her hafta evde çocuklarıyla birlikte gerçekleştirmeleri istenen evde yap etkinliklerinin programda yer almasının önemli unsurlar olduğu düşünülmektedir. Eğitim programlarının babaların çocuklarıyla ilişkileri üzerinde etkili olup olmadığını araştıran araştırmalar incelendiğinde; bir çalışmada 6- 12 yaşları arasındaki çocukların babalarıyla olan iletişim becerilerini geliştirmek üzere hazırlanan eğitim programı haftalık 3 saat süren 8 oturum süresince babalara uygulanmıştır. Araştırma sonucunda babaların çocuklarıyla iletişim becerilerinin ve çocuklarına karşı duyarlılıklarının arttığı, istenmeyen yanıtları kullanma oranlarının ise önemli düzeyde azaldığı görülmüştür (Levant & Doyle, 1983). Dads in the Mix baba eğitim programı sonucunda babaların çocuklarının hayatına daha fazla katılım gösterdikleri, babaların çocuklarıyla ilişkilerinin ve iletişimlerinin arttığı saptanmıştır (Wakabayashi vd., 2011). Özkan (2014) tarafından yapılan araştırmada, babalara uygulanan Baba Katılım Programı'nın baba-çocuk ilişkisi üzerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda Baba Katılım Programı'nın babalar ile çocukları arasındaki ilişkiyi olumlu yönde etkilediği görülmüştür. "Better Parenting Programme-BPP" eğitim programının etkililiğinin incelendiği bir araştırmaya 337 anne ve baba dahil edilmiştir. Araştırma sonucunda anne babaların ebeveynlik bilgilerinin, çocuklarıyla kitap okuma ve oyun oynamaya ayırdıkları sürenin arttığı görülmüştür (Al-Hassan & Lansford, 2011). BADEP eğitimi sonrasında ise, babalar ve eşleri, programın hem baba-çocuk, hem de anne-çocuk ilişkisi üstünde etkisi olduğunu belirtmişlerdir (Atmaca Koçak, 2004). Bu bağlamda çocukların okul öncesi dönemden itibaren babalarıyla ilişkilerini geliştirmeye yönelik gereken desteğin sağlanması, anne babaların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ailelerin bilinçlenme ve farkındalıklarının artma konusunda ise eğitim programlarına katılmalarının önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

FAYAB eğitim programının babaların çocuklarıyla ilişkilerine olumlu katkılar getirdiği sonucuna ulaşılan bu araştırmada, babaların sosyo ekonomik düzeylerinin, baba çocuk ilişkisini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Araştırmadaki babaların aylık toplam gelirlerinin 6000 TL ve üstünde olduğu belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar sosyo ekonomik düzeyi (SED) yüksek babaların, sosyo ekonomik düzeyi düşük babalardan daha fazla çocuklarının yaşamına katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır (Cabrera vd., 2000; Lawson & Mace, 2009; Nettle, 2008). Ayrıca yüksek

SED sahip babaların, düşük SED sahip babalara göre çocukların ortamlarını zenginleştirmek ve geliştirmek açısından daha fazla beceriye sahip oldukları (Nettle, 2008), çocuklarıyla daha fazla etkileşim kurdukları (Castillo vd., 2013) baba çocuk çatışmasının azaldığı (Zhang, 2012) ve babaların okul öncesi dönemdeki çocuklarına karşı daha ilgili oldukları belirtilmektedir (Ahmeduzzaman & Roopnarine, 1992). Yapılan araştırmalar, bu araştırmada hem deney hem de kontrol grubundaki babaların sosyo ekonomik düzeylerinin yüksek olmasının onların çocuklarıyla ilişkilerine olumlu katkılar getireceği sonucuyla örtüşmektedir. Ancak FAYAB eğitim programı sonrasında bu etkinin programa katılan babalar yönünde olduğu görülmektedir. Bu durum FAYAB eğitim programının, babaların çocuklarıyla ilişkileri üzerinde olumlu etkilerinin olmasına katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada deney ve kontrol grubunda yer alan babaların BADEP Tutum Envanterine ilişkin eğitim öncesinde ön test puanları karşılaştırıldığında aralarında anlamlı düzeyde fark bulunmazken, eğitim sonrasında gerçekleştirilen son test puanları açısından deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Deney grubunda yer alan babalara 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testlerinde de son testte elde ettikleri puanları korudukları ve babalara uygulanan Fark Yaratıcı Babalar Eğitim Programının babaların çocuklarına karşı tutumları üzerinde etkisinin devam ettiği görülmüştür. Buna göre, FAYAB eğitim programının babaların çocuklarına karşı tutumları açısından etkili olduğu belirlenmiştir. Nitel sonuçlarda da babalar, eğitim sonunda çocuklarına karşı tutumlarında değişiklik olduğunu, daha bilinçli olduklarını ve farkındalıklarının arttığını ifade etmişlerdir. Alibeyoğlu (2009) tarafından Baba Destek Programı (BADEP)'in etkilerini, babaların çocuklarına yönelik tutumlarını, çocuklarıyla olan ilişkilerine katkılarını değerlendirmek amacıyla yapılan araştırma sonucunda BADEP' e katılan babaların toplam son test puanlarına bakıldığında uygulanan BADEP' in etkili olduğu; programın etkililiğinin BADEP Tutum Envanteri alt boyutları sonuçlarına da yansıdığı görülmüştür. Kontrol grubuna katılan babaların BADEP Tutum Envanteri ön test son test puanlarında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Çalışma sonunda babaların çocuklarıyla ilişkilerinde, çocuklarına karşı kullandıkları tutumları geliştirmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmanın FAYAB eğitim programının babaların çocuklarına karşı tutumları açısından etkili olduğu sonucuyla örtüşmektedir.

FAYAB eğitim programının babaların çocuklarına karşı tutumları açısından etkili olmasının, “baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri, olumlu disiplin yöntemleri, çocukta istenmeyen davranışları değiştirme ve çocuğu dinlemek ve çocukla konuşmak gibi konuların, ayrıca tutumlarla ilgili farklı yöntem ve tekniklerin eğitim programında yer almasından kaynaklandığı düşünülebilir. Kaminski vd. (2008) 0-7 yaş arasındaki çocukların, anne babalarına yönelik aile eğitim programlarının, anne babaların tutumlarını değiştirmede, erken çocuk davranış problemlerinin önlenmesinde veya iyileştirilmesinde çok önemli etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde başka bir çalışmada aile eğitim programlarının, anne babaların tutum ve davranışlarını ayrıca çocukların davranışlarını geliştirdiği belirtilmektedir (NICE, 2006). Aile eğitim programlarında, ailelere, çocuklarına belirli sınırlar koymaları, çocuklarını daha az eleştirmeleri ve övgüleri daha sık kullanmalarını sağlayacak şekilde rehberlik edildiğinde, eğitim programlarının anne babaların tutumlarını değiştirmelerinde onlara yardımcı olabilmektedir. Ayrıca aile eğitim programları stresin azaltılması, iletişimin geliştirilmesi ve uyuşmazlıkların daha iyi çözülmesi konusunda anne babalara destek sağlayabilmektedir (Matthew, Wang, Bellamy & Copeland, 2005). Bushfield (2004) tarafından ceza evindeki babalara uygulanan aile eğitim programının etkililiğinin araştırıldığı çalışma sonucunda babaların, bedensel ceza ile ilgili bilgi ve tutumlarının önemli ölçüde değiştiği, nitel sonuçlarda da babalık algısıyla ilgili olumlu değişimler yaşadıkları belirlenmiştir. Özellikle okul öncesi dönemde çocukların davranış problemlerinin altında anne babaların çocuklarına sert, cezalandırıcı ve olumsuz tutumlar sergilemelerinin yer aldığı (Deater Deckard vd., 1998) göz önünde bulundurulduğunda, babaların çocuklarına karşı olumlu ve uygun tutumlar benimsemeleri konusunda bilinçlendirilmelerinin ve konuyla ilgili eğitim programlarına katılmalarının, babalara önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Bu araştırmada baba katılımı açısından FAYAB eğitim programının babalar üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Hem babaların hem de eşlerinin görüşleri de bu sonucu destekler niteliktedir. Babalar, çocuklarına karşı daha iyi ulaşılabilir olmalarına ve çocuklarıyla eğlenceli zaman geçirmelerine katkı sağladığını belirtirken, annelerde eşlerinin çocuklarıyla eğlenceli zaman geçirmelerine katkı sağladığını ifade etmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde babalar çocuklarının hayatında çok güçlü bir rol oynamakta, babaların ebeveynlik konusundaki olumlu ve aktif katılımları, çocuklarıyla yeterli ve nitelikli zaman geçirmeleri, çocukların gelişimine benzersiz katkılar sağlamakta,

çocukların bebeklikten yetişkinlik yaşamına kadar sosyal, bilişsel, duygusal ve bedensel gelişimlerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Babanın erken dönemlerde çocuğuna karşı davranışlarıyla, çocukların gelecekteki davranışları arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır (Dinh, 2016; Downer vd., 2008; Lamb Parker vd., 2001; McWayne vd., 2013; Tutkun & Tezel Sahin, 2016; Wilson vd., 2016; Wood & Lambin, 2013). Baba katılımı, çocuğun davranışları ve akademik başarısı için de önemlidir. Babalar katılım gösterdiklerinde çocukların okuldaki başarısı daha iyi olmaktadır (Nord vd., 1997). Bu araştırmada babaların çocuklarının hayatına katılımlarına, evde yap etkinlikleriyle çocuklarıyla oyun oynamalarının, etkinlikler yapmalarının ve etkileşimli kitap okumalarının önemli katkılar getirdiği söylenebilir. Lundahl vd. (2008) tarafından aile eğitim programlarına babaların katılım durumlarını inceleyen çalışmada, eğitim programına katılan babaların, istenilen ebeveynlik uygulamalarında ve çocuklarının davranışlarında önemli ölçüde olumlu gelişmeler olduğunu ortaya koymuştur. Özkan (2014) çocuğu okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden babalara uygulanan “baba katılım programının, babaların aile katılım çalışmalarına katılım düzeylerini ve baba çocuk ilişkisini olumlu yönde etkilediğini saptamıştır. Pruett, Pruett, Cowan ve Cowan (2017) “Baba Katılımını Destekleme” müdahale programına katılan babaların, 16 haftalık eğitim sonrasında baba çocuk ilişkisinin ve çocukların sosyal becerilerinin önemli düzeyde artış gösterdiğini belirlemişlerdir. Başka bir araştırmada ise, babaların çocuklarının hayatına katılımının çocukların psikolojik uyumlarını önemli ölçüde etkilemediği ancak çocukların babalarının katılımıyla ilgili algılarının, çocukların uyum davranışlarında önemli bir etken olduğu bulunmuştur. Çocukların baba katılımıyla ilgili algılarını etkileyen faktörlerin, babalarından aldıkları sevgi ve kabul duyguları olduğu görülmüştür. Babaların çocuklarına karşı kabul edici ve sıcak davranışlar sergilemedikleri durumda, baba katılımının artırılmasını desteklemenin çok faydalı olmadığı belirtilmektedir. Bu açıdan hazırlanacak olan müdahale programlarında babaların çocuklarına karşı sıcak ve sevecen olma becerilerini arttıracak stratejilere yer verilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Veneziano & Rohner, 1998). Tüm bu bilgiler ışığında, FAYAB eğitim programının baba katılımı açısından babalar üzerinde etkili olduğu, yapılan çalışmalarında bu sonuçla örtüştüğü söylenebilir.

Diğer taraftan FAYAB eğitim programının baba katılımı açısından olumlu etkilerinin olmasının babaların öğrenim durumlarıyla da ilişkili olabileceğini akıllara getirmektedir.

Newland vd. (2013)'de babaların katılımlarının az olması ve katılım için daha az istek duymalarıyla babaların eğitim seviyeleri arasında ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Amato & Rivera'ya (1999) göre daha eğitilmiş babalar, çocuklarının hayatlarına daha aktif katılım göstermektedirler. Şahin (2012) ise, babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe babalık rolü algısı ve katılımlarının arttığını ifade etmektedir. Babaların öğrenim durumları ayrıca babaların öz yeterliklerini de etkilemektedir. Seçer, Çeliköz ve Yaşa (2007) tarafından yapılan araştırmada babaların eğitim düzeyi arttıkça kendilerini babalık işinde daha yeterli gördükleri ve üniversite mezunu babaların ilköğretim mezunu babalara göre babalığa yönelik ilgisinin ve genel tutumunun olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan araştırmaya katılan hem deney hem de kontrol grubundaki babaların öğrenim durumlarının yüksek olmasının onların katılımlarını olumlu etkileyebileceği ancak FAYAB eğitim programı sonrasında bu etkinin programa katılan babalar yönünde olmasının, programın baba katılımı açısından önemli etkilerinin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Eğitim öncesinde babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğu FAYAB eğitim programının genel olarak çocukların ilişki ve iletişimlerine, gelişimlerine, sosyal becerilerine, özgüvenlerine ve etkili zaman geçirmeye katkı sağlayacağını düşündükleri saptanmıştır. Eğitim sonunda babalar ve eşlerine göre FAYAB eğitim programının çocukların ilişki ve iletişimlerine, etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, sağlıklı tutum ve davranışlarına, mutluluklarına ve gelişimlerine katkı sağladığını belirttikleri görülmüştür. Babalar ayrıca annelerden farklı olarak eğitim programının çocuklarına karşı daha iyi ulaşılabilir olmalarına, çocukların özgüvenlerine ve çocuklarını daha iyi tanımalarına da katkı sağladığını belirttikleri saptanmıştır. Bu sonuç Atmaca Koçak (2004) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. BADEP programına katılan babaların birçoğu eğitim sonrasında bir sorun olduğunda bunu çocuklarına anlattıkları ve bunun çocuk üstündeki olumlu yansımaları olduğu, babaların çoğunluğunun çocuklarını dinlemeye ve onlarla konuşmaya başladıkları, çocuklarına daha fazla sevgi gösterdikleri ve onlara karşı daha hoşgörülü oldukları, çocuklarının daha sorumlu, daha sosyal olduğu, onlara daha çok özgürlük vermeye başladıkları, ayrıca çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeye başladıklarını belirttikleri görülmüştür. Annelerin eğitim sonundaki görüşleri ise, babaların çocuklarla alakalı konulara daha fazla ilgi göstermeye, buna bağlı olarak onlarla daha fazla zaman geçirmeye başlamaları, babaların daha hoşgörülü olduğu, olumsuz disiplin yöntemlerini kullanmaktan vazgeçtikleri ayrıca babaların gelişim aşamaları hakkında daha bilinçli, çocuk gelişimi

konusunda daha bilgili hale geldikleri yönündedir (Atmaca Koçak, 2004). Buna göre babalara verilen eğitimin babaların çocuklarıyla ilişkileri, çocukların davranış ve becerileri açısından önemli bir etken olduğu söylenebilir. Ayrıca FAYAB eğitim programının babaları olumlu yönde etkilediği ve bu gelişimin dolaylı olarak çocuklarına da yansıdığı düşünülebilir.

Diğer taraftan FAYAB eğitim programına babalar dahil edilmiş ve çocuklar bu eğitim sürecinde doğrudan yer almamışlardır. Ancak hem annelerden hem de babalardan elde edilen nitel sonuçlarda eğitimin çocuklar üzerinde de olumlu etkilerinin olduğu vurgulanmıştır. Genel olarak aile eğitim programlarının birçoğunda çocukların gelişim düzeylerine ve programın hedeflerine bağlı olarak da öncelikli olarak anne babalar yer almakta ve doğrudan çocuklara herhangi bir müdahale yapılmamaktadır (NICE, 2006; Tully, 2008). Eğitim programlarındaki temel amaç da anne babalara verilen eğitim sayesinde çocuklara yönelik riskleri azaltmaktır (Thomas vd., 2004). Kaminski vd. (2008) tarafından yapılan araştırma sonucunda anne babaların eğitim programından kazanımlarının, çocukların kazanımlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan 1990-97 yılları arasında 3-10 yaş arası çocukların davranışlarının geliştirilmesini hedefleyen aile eğitim programlarının incelendiği bir çalışmada, tüm aile eğitim programlarının, çocukların davranışlarında olumlu gelişmeler sağlamada etkili olduğu görülmüştür (Barlow, 1999). Bywater vd. (2011) tarafından yapılan çocukların anne babalarına yönelik gerçekleştirilen “The Incredible Years” eğitim programının sonucunda, eğitim programına katılan anne babaların çocuklarının davranış problemlerinin azaldığı ve buna bağlı olarak sosyal yetkinliklerinin arttığı görülmüştür. Dads Make A Difference babalık eğitim programında da, ilgili ve eğitilmiş babaların, yetkin, sorumlu ve sağlıklı çocuklar yetiştirmede anahtar bileşen oldukları belirtilmektedir (Curran & Abrams, 2000). Magill Evans vd. (2006) ise babaların eğitim programı sayesinde, çocuklarının davranışlarını gözlemleme ve yorumlama yöntemlerini öğrenme, çocuklarını daha olumlu algılama ya da babalık konusunda kendilerine güven duymalarına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan çocukların olumlu bir şekilde sonuç elde etmeleri için de, katılımın aktif ve düzenli bir şekilde gerçekleşmesi gerektiği önemli bir noktadır (Sarkadi vd., 2008). Bu bilgiler göz önünde bulundurularak, eğitim programı uygulaması sonucunda babaların çocuklarıyla etkili vakit geçirmesinin, hayatına katılımının artmasının,

tutumlarındaki olumlu değişimlerin dolaylı olarak çocukları etkilediği ve bu etkinin babalara verilen eğitimle açıklanabileceği görölmektedir.

FAYAB eğitim programı öncesinde babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından eşlerin mutlu olması, eşler arası ilişkilerin gelişmesi, eşin iş yükünün azalması ve rahatlaması, bilinçlenme ve farkındalık, empati, çocuklara ayrılan zamanın artması ve tutarlı davranışlar sergilemeye yönelik etkilerinin olabileceğini belirttikleri görölmüştür. Eğitim sonunda ise eşleriyle ilişkileri açısından FAYAB eğitim programının eşler arası ilişkilerin ve iletişimin gelişmesi, bilinçlenme ve farkındalık, eşlerin mutlu olması, eşin iş yükünün azalması ve tutarlı davranışlar sergilenmesi açısından kazanımlarının olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca anneler, babalardan farklı olarak eğitim programı sonunda babaların tutumlarında değişim olduğunu ve artık kendilerine zaman ayırabildiklerini belirttikleri görölmüştür. Konuyla ilgili BADEP eğitim programına yönelik babaların görüşlerinin incelendiği bir araştırmada, eğitim sayesinde babaların eşleriyle olan ilişkilerinde değişimler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Babalar programın bir sonucu olarak annelerle daha fazla konuştuklarını, onlara daha fazla şey anlattıklarını ve gereken durumlarda çocuklar söz konusu olduğunda anneleri uyardıklarını, eşlerine karşı daha hoşgörölü hale geldiklerini ve eşler arası ilişkinin geliştiğini belirtmişlerdir (Atmaca Koçak, 2004). Bu sonuç, bu araştırmadan elde edilen “FAYAB eğitim programının babaların eşleriyle ilişkilerinde farklı kazanımlarının olduğu sonucu ile örtüşmektedir. Diğer taraftan aile eğitim programlarının hem anne babalar ve hem de çocuklar üzerinde olumlu etkilerinin olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır (Bunting, 2004; Layzer vd., 2001). Özellikle eğitim programlarına babaların dahil edilmesi eş ve çocuklar için başarılı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle uygulayıcıların babaların eğitim programına katılımlarını sağlamak için her türlü çabayı göstermeleri gerektiği belirtilmektedir (Tully, 2008).

Eğitim öncesinde ve sonrasında annelerin ve babaların büyük çoğunluğunun FAYAB eğitim programının süresinin yeterli olduğunu düşündükleri saptanmıştır. Eğitim süresi önemli bir unsurdur. Eğitimin ne anne babaların zamanlarının büyük çoğunluğunu alacak şekilde uzun dönemlerde düzenlenmesi, ne de kısa sürelerde gerçekleştirilmesi önerilmemektedir. Aile eğitim programları, hedef kitle ve eğitim programına bağlı olarak 6-12 hafta boyunca haftada 1 kez düzenlenen oturumlardan oluşabileceği gibi, daha yoğun bir şekilde bir yıla kadar haftada bir kez de düzenlenebilmektedir (Thomas vd., 2004).

Eğitimin süresinin çok kısa olması durumunda Barlow vd. (2005) ailelerle kısa süreler içinde nadir kurulan temasın büyük değişiklikler sağlamada yetersiz olabileceğini belirtmektedir. Uzmanlar aile eğitim programlarının, katılımcılar için olası faydalarını en üst düzeye çıkarmak için en uygun sayıda, 8-12 oturumdan oluşmasını önermektedirler (NICE, 2006). Fagan ve Iglesias (1999) çalışmalarında müdahale süresi uzadıkça, babaların kazanımları ve olumlu davranış değişikliklerinin arttığını vurgulamaktadırlar. Babalara yönelik hazırlanan eğitim programlarının süresi incelendiğinde Dads Make A Difference babalık eğitim programı ve McBride aile eğitimi/oyun grup programının 10 hafta süresince 2 saatlik oturumlardan, DADS Family Project eğitim programının iki buçuk saatlik sekiz oturumdan, hapishane temelli Fathers and Children Together baba eğitim programının, Nurturing Fathers' Programın ve Baba Destek Programının (BADEP) 13 oturumdan oluştuğu görülmektedir (Alibeyoğlu, 2009; Cornille vd., 2006; Curran & Abrams, 2000; McBride, 1990; Perlman, 1998; Thomas vd., 2004). 13 oturumdan oluşan FAYAB eğitim programının süresi ile yapılan araştırmalardaki baba eğitim programlarının süresi örtüşmektedir. Diğer taraftan 13 haftalık FAYAB eğitim programının süresinin, babaların çocuklarıyla ilişkileri, tutumları ve çocuklarının hayatına katılımlarında etkili olmasında uygun ve yeterli bir süre olduğu düşünülmektedir.

FAYAB eğitim programına katılan babaların eğitim sonunda programla ilgili en önemli önerilerinin programın ülke genelinde yaygınlaştırılması ile programa anneler ve çocukların da katılması olduğu saptanmıştır. Babaların programın faydalı bir program olduğu, tüm baba adaylarına ve ebeveynlere zorunlu olması gerektiği ve farklı merkezlerde düzenlenebileceğine ilişkin görüş ve önerilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca babaların tamamının FAYAB eğitim programını başkalarına tavsiye edeceklerini ve sadece bir babanın eğer zaman açısından uygun olabilirse katılmak isteyeceğini, diğer babaların tamamının eğitim programına tekrar katılmak isteyebileceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Annelerin eğitim sonunda programla ilgili en önemli görüşlerinin FAYAB eğitim programının faydalı bir program olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin programa yönelik önerilerinin ise, anne babalar birlikte katılmalı, ülke genelinde yaygınlaştırılmalı, tüm babaların katılması gerekli ve tüm ebeveynlere zorunlu olmalı şeklinde olduğu görülmüştür. BADEP eğitim programına yönelik babaların görüşlerinin incelendiği bir çalışmada babaların benzer şekilde programa annelerin de katılım göstermesine yönelik önerilerde bulundukları, ayrıca programa eşleri katılan annelerin de bazı konuların

programa dahil edilmesi ve anneler için de bir program olması önerilerinde bulundukları saptanmıştır (Atmaca Koçak, 2004). Baba eğitimine yönelik hem FAYAB hem de BADEP eğitim programları için anne babaların görüşlerinin ortak olduğu, annelerin de programlara dahil edilmesini belirttikleri görülmektedir. Cornille vd. (2006), bazı programlarda sadece anne ya da baba olarak bir tarafın yer almasının, katılımcıların eğitim programına daha kolay ve aktif bir şekilde katılım göstermelerini sağlayacağını belirtmektedir. Belsky (1985) tarafından düzenlenen bir eğitim programında hem anne ve babaların hem de sadece annelerin dahil olduğu iki farklı grup oluşturulmuş ve her iki grupta da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak diğer çalışmalarda sadece anne ya da sadece babalara yönelik bir müdahale programının yerine hem anne hem de babaların birlikte katılacakları programların düzenlenmesi önerilmektedir (Magill Evans vd., 2006). Lengua vd. (1992) ise eğitim programlarına anne babaların birlikte katılmalarının yanı sıra çocuğun da eğitime katılımının, daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan ülkemiz de hem annelerin hem de babaların aynı anda eğitim alabilecekleri bir programın olmasının büyük bir gereklilik olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan babaların ve annelerin büyük çoğunluğunun programa yönelik herhangi bir eleştirilerinin olmadığını belirttikleri görülmüştür. Bazı babaların ise oturum sayısının ve grup içi etkileşimin artırılmasına yönelik görüş bildirdikleri saptanmıştır. Atmaca Koçak (2004) tarafından BADEP eğitim programına yönelik bir çalışmada babalar benzer şekilde daha fazla konunun eklenmesi ve konuların daha ayrıntılı işlenip, programın daha uzun sürmesine yönelik görüş bildirdikleri görülmüştür. Grup içi etkileşimin artırılmasına yönelik olarak Lindsay vd. (2011) grup temelli aile programlarının bireysel müdahale programlarından daha etkili olduğunu ve anne babalara benzer durumdaki diğer anne babalarla karşılıklı fikir alış verişinde bulunma fırsatı sağladığını belirtmektedir. Su vd. (2016) de ailelerin istedikleri eğitim programının en önemli özelliklerinden birinin oturumların grup içi etkileşime olanak sağlayacak şekilde olmasını vurgulamaktadır. Barlow (1999) ise, Lindsay vd. (2011) ile paralel bir şekilde grup temelli aile programlarının ailelerle bireysel olarak çalışmayı içeren yöntemlerden daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada FAYAB eğitim programı da grup temelli 13 oturumdan oluşan, haftalık 2-2,5 saat süren bir eğitim programıdır. Ayrıca eğitim sonrasında babaların büyük çoğunluğunun eğitim programında yer alan konuların içeriğini, programda kullanılan yöntem ve teknikleri yeterli buldukları görülmüştür. Uzmanlar da

aile eğitim programlarının oturumlar arasında üstlenilecek ev ödevleriyle yeni öğrenilen davranışların ev ortamında da uygulanmasının sağlamasını ve oturumlar sırasında rol oynama gibi farklı tekniklerin kullanılmasını önermektedirler (NICE, 2006). Eğitim programının içeriğinde uygulama, rol oynama, aile-çocuk etkileşimini geliştirmeye yönelik danışmanlık gibi belirli davranışları göstermek ve uygulamak için etkin stratejiler olduğunda eğitimin etkilerinin daha fazla olduğu da belirtilmektedir (Engle vd., 2011).

Bu araştırmada eğitim programı içerisinde kullanılan Evde Yap Etkinlikleri, FAYAB eğitim programında oturumların konusu ve amaçlarına uygun olarak, babaların evde çocuklarıyla gerçekleştirmeleri istenen çocukların gelişim seviyelerine uygun olarak belirlenmiş oyun, etkinlik, kitap okuma ve deneyleri içermektedir. Babalardan her bir oturumda, önce bu etkinlikleri kendilerinin gerçekleştirmeleri ve uygulama aşamalarını deneyimledikten sonra evde çocuklarıyla gerçekleştirmeleri istenmiştir. Araştırmada FAYAB eğitim programı sonrasında programda yer alan evde yap etkinliklerine yönelik olarak annelerin ve babaların büyük çoğunluğunun eğlenceli, faydalı, öğretici (el becerisi, mantık vb.) ve aile içi etkileşimi geliştirici olduğuna ilişkin görüş bildirdikleri saptanmıştır. Palm ve Fagan (2008) babaların, oyun oynamayı ön plana çıkartan ve çok fazla yapılandırılmamış ortamlarda kendilerini daha rahat hissettiklerini ve eğitimlere daha fazla katılım gösterdiklerini belirtmektedir. Bu açıdan programların babaların da ilgi alanına girebilecek ortamlarda küçük çocuklarıyla yapabilecekleri etkinliklere yönlendirmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Palm & Fagan, 2008). Babalarla gerçekleştirilen eğitim programları sonucunda da bu araştırma sonucunu destekler nitelikte babaların çocuklarının yaşamına daha fazla katılım gösterdikleri (McBride, 1990) ve çocuklarıyla ilişkilerinde oyuna daha fazla yer verdikleri (Atmaca Koçak, 2004) sonucuna ulaşılmıştır. Babalar ve çocukları arasında benzersiz bir ilişki bulunmakta (Sell, 2011) ve babaların çocuklarıyla kurdukları bu ilişkinin merkezinde ise oyun yer almaktadır (Grossmann vd., 2002). Yapılan araştırmalar, babaların çocuklarıyla kendilerine özgü oyun oynayıp biçiminin, çocukların merak duygularını ve öğrenme kabiliyetlerini daha fazla geliştirdiğini ortaya koymuştur. Annelere göre babaların çocuklarıyla oyun oynama şeklinin daha fiziksel ve eğlenceli olduğu görülmüştür. Araştırmacılar, babayla oynanan oyunların daha yaratıcı ve sürpriz dolu olduğunu dolayısıyla da çocukları daha fazla teşvik edici olduğunu belirtmişlerdir (Brizendine, 2014; Lawson & Mace, 2009). Küçük çocukların bu tür oyunlardan elde ettikleri deneyimlerin, onların duygularını yönetmelerine, saldırgan

davranışlarını azaltmalarına, sosyal yetkinlikleri ve akran kabulüne önemli etkileri bulunmaktadır (Wilson & Prior, 2011). Ayrıca babaların çocuklarına kitap okumalarının, oyun oynamalarının, çocukların bilişsel gelişimlerini olumlu yönde etkilediği (Sethna vd., 2017) hem kız hem de erkek çocukların davranış problemlerini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Kroll, Carson, Redshaw & Quigley, 2016). Oyun genç beyinlerin esnek kalmasını ve çok çeşitli uyaranlara hızlı bir şekilde tepki vermesini sağlamaktadır. Oyun oynamadaki artış, beyindeki bağlantıların da artmasını yardımcı olmaktadır (MacDonald, 1993). Piaget çocukların durağan ve pasif bir tutumla çevresinden bilgi edinemeyeceğini belirtmektedir. Çocukların sürekli olarak yeni, değişik, çözülmedik şeyleri keşfetmeye, bunları kendi bilgi dağarcıklarına aktarmaya gereksinimleri bulunmaktadır (San Bayhan & Artan, 2011). Bunun temel nedeni özellikle erken yaştaki çocukların, hareket ederek, oyun oynayarak, keşfederek, merak ederek yeni bilgiler edinmeleridir (Çift & Canan, 2017). Çocukların oyun oynamaları, merak duygusunun tetiklenmesi ve çevredeki uyaran sayısının artırılması gibi etmenler, beyindeki sinir hücreleri arasında bir bağ oluşturmaktadır. Bu bağ sinaptik bağdır ve iki nöron arasında kurulan bu sinaptik bağlar yeni öğrenmeleri temsil etmektedir. Çocukların yaşadıkları somut deneyimler ve bu deneyimlerin tekrarı, uyaran sayısındaki çeşitlilik ve merak duygusu sinapsların sayısını arttırmakta, bu durum da kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Çift & Canan, 2017; Basu & Pandey, 2017; Keleş & Çepni, 2006; Baştuğ & Korkmaz, 2010; Terry, 2011; Serin, 2012). 16 yıllık boylamsal bir araştırma sonucunda babaların çocuklarına yönelik duygusal destekleri ve çocuklarıyla oyun oynamalarının, çocuklarının gelecekteki bağlanmaları açısından güçlü bir etkisinin olduğu bulunmuştur (Grossmann vd., 2002). Tutkun ve Tezel Şahin (2016) babaların çocuklarıyla yeterli ve nitelikli zaman geçirmelerinin çok önemli olduğunu ve çocukların gelişimlerine katkı sağlayacağını belirtilmektedir. Bu bağlamda FAYAB eğitim programı süresince her hafta babaların çocuklarıyla gerçekleştirmelerinin istendiği evde yap etkinliklerinin, babaların çocuklarıyla ilişkilerini geliştirmede, çocuklar açısından onların gelişimlerini destekleyecek nitelikte önemli bir unsur olabileceği düşünülmektedir. Babalara yönelik eğitim programlarında da babaların çocuklarıyla oyun oynamalarının desteklenmesinin büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Bu araştırmada, babaların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili en çok bilgi sahibi olmak istedikleri konular da çalışma

kapsamında belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda babaların en çok olumlu disiplin yöntemleri, çocukta istenmeyen davranışları değiştirme, baba tutumlarının çocuk üzerindeki etkileri, baba, eş ve çocuklar arasında iletişim, empati ve işbirlikçi problem çözümü konularında bilgi sahibi olmak istedikleri saptanmıştır. Ayrıca babaların en az bilgi almak istedikleri konular arasında çocuk beslenmesi, çocuk ve cinsellik, babalıkla ilgili boşanma, üvey babalık, bekar babalık gibi konular olduğu belirlenmiştir. Uzmanlar anne baba eğitiminin ilk basamağının ailelerin ihtiyaçlarını belirlemek olduğunu ifade etmektedirler. En başarılı eğitim programlarının çoğunun katılımcıların ifade ettiği ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek olduğu belirtilmektedir. Ulaşılması hedeflenen anne ya da babalara en iyi şekilde hitap edebilmek için onların merak ettikleri ve bilgi edinmeye gereksinim duydukları konulara yönelik değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirmelerin en temel sebeplerinden biri de ailelerin daha çok ihtiyaç ve ilgi duydukları konularda verilen eğitim programlarına katılmak istemeleridir (Barlow vd., 2005; Samuelson, 2010; Tezel Şahin & Özyürek, 2010). Fletcher vd. (2008) babalar için ebeveynlik bilgileri söz konusu olduğunda, ebeveyn başlığı altında, babaların bakış açıları, değerleri, yetenekleri ve babalıkla ilgili geçmiş bilgileri dikkate alınmaksızın babalara bilgi sunulduğuna değinmektedir. Bu durumda ebeveynlik başlığı altında babalar için uyarlanan bu bilgilerin, babaların ilgisini çekmek için yeterli olup olmayacağı ve bu bilgileri kullanışlı bulup bulmayacakları dikkate alınmamaktadır (Fletcher vd., 2008). Bu açıdan özellikle babaları hedef alan eğitim programlarının, babaların ihtiyaç duydukları ve istedikleri konularda, onların becerilerini ve kendilerine güvenlerini artıracak şekilde geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Wilson & Prior, 2011). Babaların ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde babaların en çok eğitim almak istediği konuların çocuklarını tanıma ve iletişim kurma ile ilgili konular olduğu, en az eğitim almak istediği konuların ise çocuğun cinsel gelişimi ve beslenmesi ile ilgili konular olduğu görülmüştür (Tezel Şahin 1998). Özkan (2014) tarafından yapılan çalışmada babaların en çok anne baba çocuk iletişimi, çocukta istenmeyen davranışları değiştirme ve okul öncesi eğitimin önemi, en az ise çocuk ve oyun, çocuğun hayatında televizyonun yeri ve çocuk ve cinsellik konularını seçtikleri belirlenmiştir. Uzun (2016) baba eğitim programlarına katılmak isteyen babaların en çok bilgi edinmek istedikleri konuların, gelişimle ilgili temel bilgiler, 3-6 yaş dönemindeki çocukların motor, dil, bilişsel ve sosyal duygusal gelişimsel özellikleri ile aile içi ilişkilerin önemi; en az tercih ettiklerinin ise

çocuğun kişiler arası sosyal becerileri, çocuk oyun ve oyuncakları ile okul öncesi dönemde çocuk kitaplarının olduğunu saptamıştır. 6-10 yaşındaki çocukların ailelerinin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik yapılan başka bir araştırmada, anne babaların en çok akademik gelişim, aile çocuk iletişimi ve disiplin, en az ise zor aile ilişkileri ve kültür ve çocuk yetiştirme konularını belirttikleri saptanmıştır (Cho, 2012). 4-6 yaş arası çocukların annelerinin ihtiyaçlarının incelendiği çalışmada ise annelerin en çok davranış yönlendirme, genel kişilik gelişimi ve aile içi iletişim konularında eğitim ihtiyaçlarının olduğu görülmüştür (Güzel, 2006). Anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimine yönelik ihtiyaçlarını sosyo ekonomik düzeylerine göre inceleyen bir araştırmada alt sosyo ekonomik düzeyde bulunan anne babaların en çok bilişsel gelişim, ebeveyn çocuk iletişimi ve dil gelişimi, en az ise kazalar ile oyuncak ve kitap konularını tercih ettikleri belirlenmiştir. Orta sosyo ekonomik düzeydeki anne babaların en çok ebeveyn çocuk iletişimi, bilişsel ve kişisel gelişimi en az ise oyun ile oyuncak ve kitap konularını istedikleri görülmüştür. Son olarak üst sosyo ekonomik düzeydeki anne babaların en çok bilişsel, sosyal ve dil gelişimini, en az ise kazalar, cinsel gelişim ve eğitim konularını tercih ettikleri saptanmıştır (Aral vd., 2012). Tüm bu araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda gerek anneler gerek se babalar için hazırlanacak eğitim programlarında anne baba çocuk iletişimi, çocuk ve disiplin gibi konuların öncelikle yer almasının önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Su vd. (2016) de anne babaların aile eğitim programları sayesinde, çocuklar için uygun disiplin yöntemlerini öğrenme, sabrı artırma ve çocukların bilmek istediklerini çocuklara öğretilme fırsatlarından yararlanabileceklerini belirtmektedir. Diğer taraftan çocuğun hayatında ve gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan oyun konusunun bazı araştırmalarda babalar tarafından çok fazla tercih edilmediği görülmüştür (Aral vd., 2012; Uzun, 2016; Özkan; 2014). Bu bağlamda babaların, çocuğun hayatında oyunun yeri ve önemi konusunda bilinçlendirilmeleri ve konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması gerektiği düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu bölümde Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları, nicel ve nitel verilere yönelik iki ayrı başlık altında sunulmuştur.

6.1.1. Nicel Verilere Yönelik Sonuçlar

Babaların Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğine ilişkin eğitim öncesinde ön test puanları karşılaştırıldığında kontrol grubunda yer alan babaların olumlu ilişki alt boyutu ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam puanlarının deney grubundaki babalara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan çatışma ve bağlanma alt boyutları ön test puanları bakımından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı'nın uygulanmasından sonra Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği son test puanları bakımından olumlu ilişki alt boyutunda deney ve kontrol grubunda yer alan babalar açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken, çatışma, bağlanma alt boyutları ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği toplam puanları açısından deney grubunda yer alan babaların puanlarının kontrol grubundakilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ön test-son test puanlarının karşılaştırılması sonucunda anlamlı farklılığın deney grubu lehine olduğu görülmüştür. Deney grubunda yer alan babalara son testten 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde, ön test, son test ve kalıcılık testi

puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüş ve ön test puanlarının, son test ve kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan babaların BADEP Tutum Envanterine ilişkin eğitim öncesinde ön test puanları karşılaştırıldığında aralarında anlamlı düzeyde fark bulunmazken, eğitim sonrasında gerçekleştirilen deney ve kontrol grubu son test puanları açısından deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubu ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasında, deney grubunda yer alan babaların ön test-son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve ön test puanlarının son test puanlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir. Kontrol grubundaki babaların ise ön test- son test puanları açısından anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deney grubunda yer alan babalara son testten 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde, ön test, son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüş ve ön test puanlarının, son test ve kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir.

Deney grubu ile kontrol grubu babaların Baba Katılım Ölçeğine yönelik eğitim öncesinde ön test puanları karşılaştırıldığında aralarında anlamlı düzeyde fark bulunmazken, eğitim sonrasında gerçekleştirilen deney ve kontrol grubu son test puanları açısından deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Deney ve kontrol grubu ön test-son test puanlarının karşılaştırılmasında, deney grubunda yer alan babaların ön test-son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve ön test puanlarının son test puanlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir. Kontrol grubundaki babaların ise keyfi meşguliyet, temel bakım alt boyutları ve Baba Katılım Ölçeği toplam puanları bakımından ön test- son test arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı, ilgi ve yakınlık alt boyutu puanı bakımından ise ön test-son test arasında anlamlı farklılık bulunduğu; ilgi ve yakınlık alt boyutu son test puanının ön test puanına göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Deney grubunda yer alan babalara son testten 6 hafta sonra gerçekleştirilen kalıcılık testinde, ön test, son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüş ve ön test puanlarının, son test ve kalıcılık testi puanlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir.

6.1.2. Nitel Verilere Yönelik Sonuçlar

Eğitim öncesinde babaların FAYAB eğitim programına en çok çocuklarla uygun iletişim yollarını öğrenme, çocuklarla etkili zaman geçirme, çocukların gelişimine katkıda bulunma ve bilinçlenme ve farkındalık amacıyla katılmak istedikleri saptanmıştır. Ayrıca eğitim öncesinde babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının babalar açısından bilinçlenme ve farkındalık, iletişim ve etkili zaman geçirme konusunda babalara kazanım sağlayacağına ilişkin görüş bildirdikleri görülmüştür. Eğitim sonunda babalar ve eşlerinin görüşlerine göre FAYAB eğitim programının babalar açısından bilinçlenme ve farkındalığa, tutumlarda değişime, ilişki ve iletişime, etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, kaliteli oyunlar/etkinlikler öğrenmeye, sabır ve toleransın artmasına yönelik kazanımlarının olduğu belirlenmiştir.

Eğitim öncesinde babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğu FAYAB eğitim programının genel olarak çocuklarının ilişki ve iletişimlerine, gelişimlerine, sosyal becerilerine, özgüvenlerine ve etkili zaman geçirmeye katkı sağlayacağını düşündükleri saptanmıştır. Eğitim sonunda babalar ve eşlerine göre FAYAB eğitim programının çocuklarının ilişki ve iletişimlerine, etkili ve nitelikli zaman geçirmeye, sağlıklı tutum ve davranışlarına, mutluluklarına ve gelişimlerine katkı sağladığını belirttikleri görülmüştür. Babalar ayrıca annelerden farklı olarak eğitim programının baba çocuk arasında daha kolay ulaşılabilir olmalarına, çocukların özgüvenlerine ve çocuklarını daha iyi tanımalarına da katkı sağladığını belirttikleri saptanmıştır.

Ön görüşmede babalar ve eşlerinin FAYAB eğitim programının eşleriyle ilişkileri açısından eşlerin mutlu olması, eşler arası ilişkilerin gelişmesi, eşin iş yükünün azalması ve rahatlaması, bilinçlenme ve farkındalık, empati, çocuklara ayrılan zamanın artması ve tutarlı davranışlar sergilemeye yönelik etkilerinin olabileceğini belirttikleri görülmüştür. Eğitim sonunda ise eşleriyle ilişkileri açısından FAYAB eğitim programının eşler arası ilişkilerin ve iletişimin gelişmesi, bilinçlenme ve farkındalık, eşlerin mutlu olması, eşin iş yükünün azalması ve tutarlı davranışlar sergilenmesi açısından kazanımlarının olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca anneler, babalardan farklı olarak eğitim programı sonunda babaların tutumlarında değişim olduğunu ve artık kendilerine zaman ayırabildiklerini belirttikleri görülmüştür.

FAYAB eğitim programına katılan babaların büyük çoğunluğunun ve eşlerinin bir kısmının eğitim sonunda programla ilgili en önemli önerilerinin programın ülke genelinde yaygınlaştırılması ile programa anneler ve çocukların da katılması olduğu saptanmıştır. Ayrıca babalar ve eşlerinin programın faydalı bir program olduğu, zorunlu olması gerektiğine ilişkin görüş ve önerilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğunun programa yönelik herhangi bir eleştirilerinin olmadığını belirttikleri, bazı babalar ve annelerin oturum sayısının artırılması ve bireysel çocuk danışmanlığı yapılmasına yönelik görüş bildirdikleri saptanmıştır. FAYAB eğitim programının süresi açısından, eğitim öncesinde ve sonrasında babalar ve eşlerinin yoğunlukla sürenin yeterli olduğunu düşündükleri saptanmıştır. FAYAB eğitim programında yer alan evde yap etkinlikleri açısından ise, babalar ve eşlerinin büyük çoğunluğu etkinliklerin eğlenceli, faydalı, çocukları geliştirici ve öğretici (el becerisi, mantık vb.), gerçekleştirilmesi kolay, aile içi etkileşimi geliştirici ve merak uyandırıcı olduğuna ilişkin görüş bildirdikleri görülmüştür.

Ayrıca eğitim sonrasında babaların büyük çoğunluğunun eğitim programında yer alan konuların içeriğini, programda kullanılan yöntem ve teknikleri yeterli bulduklarını, babaların tamamının FAYAB eğitim programını başkalarına tavsiye edeceklerini ve eğitim programına tekrar katılmak isteyebileceklerini ifade ettikleri saptanmıştır.

Tüm bu nitel ve nicel sonuçlar ışığında Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı'nın babaların çocuklarıyla ilişkilerine, tutumlarına ve baba katılımına etkisi olduğu ayrıca, eğitime katılan babalar ve eşlerinin görüşleri doğrultusunda babaların çocuklarıyla ilişkileri, çocuklarına karşı tutumları ve çocuklarıyla etkili zaman geçirerek onların hayatlarına katılımlarında olumlu yönde değişimler yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.2.Öneriler

- Bu araştırmada FAYAB eğitim programının etkililiğinin araştırılması amacıyla deney grubuna 18, kontrol grubuna 20 baba dahil edilmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda deney ve kontrol gruplarına daha fazla baba dahil edilerek çalışma gruplarının genişletilmesi, daha büyük çalışma gruplarının eğitimden faydalanması ve programın etkililiğinin test edilmesi sağlanabilir.

- Çalışma grubunun belirlenmesinde çocukların anne ve babası ile birlikte yaşaması koşulu aranmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda boşanmış ya da çocuğundan ayrı yaşayan babaların da dahil olduğu farklı çalışma grupları oluşturularak, gruplar arasında eğitim programının etkililiği araştırılabilir.
- Araştırma, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-72 ay arası çocukların babaları ile sınırlı tutulmuştur. FAYAB Eğitim Programı, çocuğu okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen 3-6 yaş arası çocukların babalarına uygulanarak, elde edilen sonuçlar incelenebilir.
- Çalışmada yer alan babaların öğrenim durumlarının ve aylık toplam gelirlerinin yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda daha sonraki araştırmalarda farklı sosyo ekonomik ve sosyo kültürel düzeydeki ayrıca farklı şehirlerde, farklı yaş gruplarındaki babalar için FAYAB Eğitim Programı uygulanarak, programın etkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir.
- Bu araştırmada Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, BADEP Tutum Envanteri ve Baba Katılım Ölçeği kullanılarak sadece babalardan veri toplanmış, anne ya da öğretmenlerden nicel veriler toplanmamıştır. Bu bağlamda daha sonra yapılacak araştırmalarda, farklı ölçme araçları kullanılarak anne ve öğretmenlerin de değerlendirmelerine başvurulup, hem programın etkililiği farklı bakış açılarıyla değerlendirilebilir hem de değerlendiriciler arasında karşılaştırma yapılmasına imkan sağlanabilir.
- Bu araştırmada, verilen eğitimin dolaylı olarak çocukların gelişimini nasıl etkilediğine ilişkin ölçme araçları kullanılarak herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu açıdan babalara verilecek olan eğitimin farklı ölçme araçları kullanılarak çocukların sosyal becerilerine, öz düzenleme becerilerine, akademik ve bilişsel gelişimlerine yönelik etkililiğinin sınanması önerilmektedir.
- FAYAB Eğitim Programının uzun süreli kalıcılığının ölçülmesi amacıyla boylamsal çalışmalar yapıp, eğitimden 1 yıl sonrası için izleme çalışmalarıyla etkililiği sınanabilir.
- FAYAB Eğitim Programında gerekli uyarılama çalışmaları yapılarak farklı yaş gruplarındaki çocuklar ve anne babalarına yönelik eğitimler düzenlenebilir.

- Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri, çeşitli vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak protokoller düzenlenerek FAYAB Eğitim Programının uygulama sahası genişletilip, yaygınlaştırılması sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Ahmeduzzaman, M. & Roopnarine, J.L. (1992). Sociodemographic factors, functioning style, social support, and fathers' involvement with preschoolers in African-American families. *Journal of Marriage and Family*, 54(3), 699-707.
- Aktaş, Y. (1993). Baba yoksunluğunun 0-6 yaş çocuğu üzerindeki etkileri. 9. *Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, 308-311.
- Albukrek, İ. (2002). *Anne, baba ve çocuk tarafından algılanan babanın çocuğuna karşı tutumu ile çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Al-Hassan, S. M., & Lansford, J. E. (2011). Evaluation of the better parenting programme in Jordan. *Early Child Development and Care*, 181(5), 587-598.
- Alibeyoğlu, T. (2009). *Baba destek programının (BADEP) babaların çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Allen, S., & Daly, K. (2007). *The effects of father involvement: An updated research summary of evidence*. Guelph, Canada: Centre for Families, Work & Well-being. University of Guelph.
- Allgood, S. M., Beckert, T. E., & Peterson, C. (2012). The role of father involvement in the perceived psychological well-being of young adult daughters: A retrospective study. *North American Journal of Psychology*, 14(1), 95-110.
- Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 1031-1042.

- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 557-573.
- Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 375-384.
- Anlıak, Ş. (2004). Okulöncesi dönemde çocuğun yaşamında baba ve erkek öğretmenin rolü ve önemi. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(1), 25-33.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal Aksoy, A., Bütün Ayhan, A., Yıldız Bıçakçı, M. & Erdoğan, S. (2012). Okul öncesi dönemde çocuğu olan anne babaların aile eğitimine yönelik gereksinimlerinin belirlenmesi. N. Aral (Ed.), *Aile ve çocuk içinde* (s. 69-86). Ankara, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi.
- Argys, L. M., Peters, H. E., Brooks-Gunn, J., & Smith, J. R. (1998). The impact of child support on cognitive outcomes of young children. *Demography*, 35(2), 159-173.
- ASAGEM. (2006). *Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Atmaca Koçak, A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. İstanbul: AÇEV.
- Atilla, F. Ç. (1989). *Üç-altı yaş grubundaki çocukların baba yoksunluğunda ve yokluğunda gösterdikleri davranış bozukluklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atzaba Poria, N., Meiri, G., Millikovsky, M., Barkai, A., Dunaevsky-Idan, M., & Yerushalmi, B. (2010). Father-child and mother-child interaction in families with a child feeding disorder: The role of paternal involvement. *Infant Mental Health Journal*, 31(6), 682-698.
- Aydın, A. (2003). *Baba katılım eğitiminin babaların katılım düzeylerine ve babalık rollerini algılayışlarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Babaroğlu, A. (2014). *Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı*. Ankara: Vize.
- Bailey, C. E. (1998). *An outcome study of a program for noncustodial fathers: Program impact on child support payments, visitation, and the coparenting relationship sayfasından erişilmiştir*.

- Bailey, E. L., Van Der Zwan, R., Phelan, T. W., & Brooks, A. (2012). The 1-2-3 Magic Program: Implementation outcomes of an Australian pilot evaluation with school-aged children. *Child & Family Behavior Therapy*, 34(1), 53-69.
- Baker, C. N., Arnold, D. H., & Meagher, S. (2011). Enrollment and attendance in a parent training prevention program for conduct problems. *Prevention Science*, 12(2), 126-138.
- Barlow, J. (1999). *Systematic review of the effectiveness of parent-training programmes in improving behaviour problems in children aged 3–10 years: A review of the literature on parent-training programmes and child behaviour outcome measures*. Oxford: University of Oxford, Health Services.
- Barlow, J., Kirkpatrick, S., Stewart Brown, S., & Davis, H. (2005). Hard-to-reach or out-of-reach? Reasons why women refuse to take part in early interventions. *Children & Society*, 19(3), 199-210.
- Barnes, J., MacPherson, K., & Senior, R. (2006). Factors influencing the acceptance of volunteer home-visiting support offered to families with new babies. *Child & Family Social Work*, 11(2), 107-117.
- Basu, O., & Pandey, S. R. (2017). Role of memory formation (with emphasis on Hippocampal memory formation) and retrieval in cognitive learning. *J Neurosci Neurophys*, 1(103), 1-6.
- Baştuğ, M. & Korkmaz İ. (2010). Beyin temelli öğrenme yaklaşımının ilköğretim 5. Sınıf sosyal bilgiler öğretiminde kullanılması. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 407 -421.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Baxter, J. (2011). Flexible work hours and other job factors in parental time with children. *Social Indicators Research*, 101(2), 239-242.
- Bekman, S., & Atmaca Koçak, A. (2011). Beş ülkeden anneler anlatıyor I: Anne-çocuk eğitim programı kimler için ve neden etkili?. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 171-183.

- Belsky, J. (1985). Experimenting with fathers in the newborn period. *Child Development*, 56, 407-414.
- Belsky, J. (1990). Parental and nonparental child care and children's socioemotional development: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 52(4), 885-903.
- Bradley, S. J., Jadaa, D. A., Brody, J., Landy, S., Tallett, S. E., Watson, W., ... Stephens, D. (2003). Brief psychoeducational parenting program: An evaluation and 1-year follow-up. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(10), 1171-1178.
- Brizendine, L. (2014). *Erkek beyni*. İstanbul: Say.
- Bunting, L. (2004). Parenting programmes: The best available evidence. *Child Care in Practice*, 10(4), 327-343.
- Bushfield, S. (2004). Fathers in prison: Impact of parenting education. *The Journal of Correctional Education*, 55(2), 104-116.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Bywater, T., Hutchings, J., Linck, P., Whitaker, C., Daley, D., Yeo, S. T., & Edwards, R. T. (2011). Incredible Years parent training support for foster carers in Wales: A multi-centre feasibility study. *Child: Care, Health and Development*, 37(2), 233-243.
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, 11(4), 208-213.
- Cabrera, N., Tamis LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
- Call, J.J. (2002). Finding the extraordinary in the ordinary. *Marriage and Families*, 7(1), 1-21.
- Castillo, J. T., Welch, G. W., & Sarver, C. M. (2013). The relationship between disadvantaged fathers' employment stability, workplace flexibility, and involvement with their infant children. *Journal of Social Service Research*, 39(3), 380-396.

- Center for Growth & Development (2017). Every child deserves a nurturing father. <http://nurturingfathers.com/> adresinden erişilmiştir.
- Cho, C. J. (2012). *A needs assessment: The parenting needs of parents of typical children, ages 6-10*. Doktora Tezi, University Of Southern California, Faculty of The USC Rossier School of Education, United States.
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1208-1233.
- Cornille, T. A., Barlow, L. O., & Cleveland, A. D. (2006). DADS family project: An experiential group approach to support fathers in their relationships with their children. *Social Work with Groups*, 28(2), 41-57.
- Correa, N. P., Greeley, C., & Giardino, A. P. (2013). Report from the field: The results of a community needs assessment for parent education in Houston, Texas. *Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk*, 4(2), 1-9.
- Coulter, S. (2007). The impact of engagement processes on the first-appointment attendance rate at a regional outpatient psychological trauma service. *Child Care in Practice*, 13(2), 117-123.
- Coverman, S., & Sheley, J. F. (1986). Change in men's housework and child-care time, 1965-1975. *Journal of Marriage and the Family*, 48(2), 413-422.
- Cowen, P. S. (2001). Effectiveness of a parent education intervention for at-risk families. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 6(2), 73-82.
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20(2), 259-281.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2014). Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi. Y. Dede & S. B. Demir (Ed.), *Karma yöntem araştırmaları doğası* (Y. Dede & S. B. Demir, Çev.) içinde (s.1- 22). Ankara: Anı.
- Cummings, E., M., Merrilees, C. E., & Ward George, M. (2010). Fathers, marriages and families. Michael E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 154- 177). New York: John Wiley

- Curran, L., & Abrams, L. (2000). Making men into dads: Fatherhood, the state, and welfare reform. *Gender & Society*, 14(5), 662–678.
- Çağdaş, A. & Şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çepni, S. (2012). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Süzer.
- Çift, P. & Canan, S. (2017). *Beynin sırları*. İstanbul: Destek.
- Daire, A.P., Greenidge, W.L., & Johnson, N. (2006a). *Parental attitudes and behaviors of participants in the Nurturing Fathers Program*. The University of Central Florida, Nurturing Father's Program. <http://nurturingfathers.com> sayfasından erişilmiştir.
- Daire, A.P., Greenidge, W.L., & Johnson, N. (2006a). A cross cultural investigation of the Nurturing Father's Program outcomes. *Journal for Multicultural Counseling*. <http://nurturingfathers.com> sayfasından erişilmiştir.
- Darga, H. (1999). *Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki babaların altı, on, on dört yaşlarındaki çocuklarının eğitime katılımlarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Daymon, C., & Holloway, I. (2003). *Qualitative research methods in public relations and marketing communications*. London: Rout Ledge.
- Deater Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology*, 10(3), 469-493.
- Dinh, H. H. (2016). *Father involvement in an early childhood education program utilizing a continuity of care approach*. Doktora Tezi, San Diego State University, United States.
- Downer, J., Campos, R., McWayne, C., & Gartner, T. (2008). Father involvement and children's early learning: A critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, 43(1-2), 67-108.
- Eliason, C., & Jenkins, L. (2008). *A practical guide to early childhood curriculum*. Boston: Pearson.
- Engle, P. L., & Breaux, C. (1998). Fathers' involvement with children: Perspectives from developing countries. *Social Policy Report*, 12(1), 1-21.

- Engle, P. L., Fernald, L. C., Alderman, H., Behrman, J., O'Gara, C., Yousafzai, A., ... & Iltus, S. (2011). Strategies for reducing inequalities and improving developmental outcomes for young children in low-income and middle-income countries. *The Lancet*, 378(9799), 1339-1353.
- Engle, P. L., Menon, P., Garrett, J. L., & Slack, A. T. (1997). Developing a research and action agenda for examining urbanization and caregiving. *Environment and Urbanization*, 9, 253-270.
- Erdoğan, A. (2004). Çocuğun psikososyal gelişiminde babanın rolü. *Yeni Sempozyum Dergisi*, 42(4), 147-153.
- Ersan, C. (2015). The effect of fathers' language training program on the receptive language development of children. *Eğitim ve Bilim*, 40(180), 51-71.
- Ersoy, Ö. & Tezel Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(1), 58-62.
- Eryorulmaz, A. (1993). Kurumsal okulöncesi eğitimde ailenin rolü. 9. *Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, 90-95. İstanbul: Ya-Pa.
- Fabiano, G. A. (2007). Father participation in behavioral parent training for ADHD: review and recommendations for increasing inclusion and engagement. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 683-693.
- Fagan, J., & Iglesias, A. (1999). Father involvement program effects on fathers, father figures, and their Head Start children: A quasi-experimental study. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(2), 243-269.
- Fazlıoğlu, Y. (2013). Çocuktan çocuğa yaklaşımı. F. Temel (Ed.), *Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar içinde* (s. 229-258). Ankara: Vize.
- Fletcher, R., Vimpani, G., Russell, G., & Keatinge, D. (2008). The evaluation of tailored and web-based information for new fathers. *Child: Care, Health and Development*, 34(4), 439-446.
- Flouri, E. & Malmberg, L. E. (2012). Fathers' involvement and preschool children's behavior in stable single-mother families. *Children and Youth Services Review*, 34(7), 1237-1242.

- Forste, R., Bartkowski, J. P., & Jackson, R. A. (2009). " Just be there for them": Perceptions of fathering among single, low-income men. *Fathering*, 7(1), 49-69.
- Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoglu, Çev. Ed.). Ankara: Anı.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer Bombik, E., Kindler, H., & Scheuerer English, H. (2002). The uniqueness of the child–father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11(3), 301-337.
- Güler, T. (2007). Okul öncesi eğitimde ailenin önemi ve okul aile işbirliği. G. Haktanır (Ed.), *Okul öncesi eğitime giriş içinde* (s. 285-312). Ankara: Anı.
- Güngörmüş Özkardeş, O. (2010). *Baba olmak*. İstanbul: Remzi.
- Gürşimşek, I., Kefi, S., ve Girgin, G. (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 181-191.
- Güzel, Ş. (2006). *Dört altı yaş grubu çocuğa sahip annelerin aile eğitimine yönelik ihtiyaç duydukları konuların belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harrington, R., Peters, S., Green, J., Byford, S., Woods, J., & McGowan, R. (2000). Randomised comparison of the effectiveness and costs of community and hospital based mental health services for children with behavioural disorders. *British Medical Journal*, 321(7268), 1047–1050.
- Harris, K.M., & Morgan, S.P. (1991). Fathers, sons, and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and Family*, 53(3), 531-544.
- Harrison, K. (1997). Parental training for incarcerated fathers: Effects on attitudes, self-esteem, and children's self-perceptions. *The Journal of Social Psychology*, 137(5), 588-593.
- Hawkins, A.J. & Dollahite, D.C. (1997). Beyond the role-inadequacy perspective of fathering. A.J. Hawkins ve D.C. Dollahite (Ed.), *Generative fathering: Beyond deficit perspectives içinde* (s. 3-16). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Hutchings, J., Gardner, F., & Lane, E. (2004). Making evidence-based interventions work. C. Sutton, D. Utting, D. Farrington (Ed), *Support from the start: Working with young children and their families to reduce the risks of crime and anti-social behaviour* içinde (s. 69-79). Norwich, UK: Department for Education and Skills.
- İnci, M. A. & Deniz, Ü. (2015). Baba tutumları ile çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası ve kardeş sayısı değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 57-69.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(4), 567-589.
- Kandır, A. (2004). *Gelişimde 3-6 yaş: "çocuğum büyüyor"*. İstanbul: Morpa.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Keleş, E. & Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk fen eğitimi dergisi*, 3(2), 66-82.
- Kernis, M. H., Brown, A. C., & Brody, G. H. (2000). Fragile self-esteem in children and its associations with perceived patterns of parent-child communication. *Journal of Personality*, 68(2), 225-252.
- Kroll, M. E., Carson, C., Redshaw, M., & Quigley, M. A. (2016). Early father involvement and subsequent child behaviour at ages 3, 5 and 7 years: Prospective analysis of the UK millennium cohort study. *PloS One*, 11(9), 1-17.
- Lam, C. B. (2012). *Time use as a cause and consequence of youth development*. (Doktora tezi). <http://www.proquest.com> sayfasından erişilmiştir.
- Lam, C. B., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2012). Parent-child shared time from middle childhood to late adolescence: Developmental course and adjustment correlates. *Child Development*, 83(6), 2089-2103.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
- Lamb, M.E. (2010). *The role of the father in child development*. New York: John Wiley.

- Lamb Parker, F., Piotrkowski, C. S., Baker, A. J., Kessler Sklar, S., Clark, B., & Peay, L. (2001). Understanding barriers to parent involvement in Head Start: A research-community partnership. *Early Childhood Research Quarterly*, 16(1), 35-51.
- Larsen, J.M., & Haupt, J. H. (1997). Integrating home and school. C.H. Hart, & D. C. Burts & R. Charlesworth (Ed.), *Integrated curriculum and developmentally appropriate practice* içinde (s. 389-415). Albany: State University of New York.
- Lawson, D. W., & Mace, R. (2009). Trade-offs in modern parenting: a longitudinal study of sibling competition for parental care. *Evolution and Human Behavior*, 30(3), 170-183.
- Layzer, J. I., Goodson, B. D., Bernstein, L. and Price, C. (2001). *National evaluation of family support programs final report volume A: The meta-analysis*. Washington: Abt Associates.
- Lengua, L.J., Roosa, M.W., Schupa-Neubergk, E, Michaels, M.L., Berg, C.N. & Weschler, L.F. (1992). Using focus groups to guide the development of a parenting program for difficult-to-reach, high-risk families. *Family Relations*, 44(2) , 163-168.
- Levant, R. F., & Doyle, G. F. (1983). An evaluation of a parent education program for fathers of school-aged children. *Family Relations*, 32(1), 29-37.
- Lindsay, G., Strand, S., & Davis, H. (2011). A comparison of the effectiveness of three parenting programmes in improving parenting skills, parent mental-well being and children's behaviour when implemented on a large scale in community settings in 18 English local authorities: The parenting early intervention pathfinder (PEIP). *BMC Public Health*, 11(1), 962-975.
- Lucassen, N., Kok, R., Bakermans Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., ... Tiemeier, H. (2015). Executive functions in early childhood: The role of maternal and paternal parenting practices. *British Journal of Developmental Psychology*, 33(4), 489-505.
- Lundahl, B. W., Tollefson, D., Risser, H., & Lovejoy, M. C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97-106.

- MacDonald, K. (1993). Parent-child play: An evolutionary perspective. K. MacDonald (Ed.), *Parentchild play: Descriptions & implications* içinde (s. 113-143). Albany: State University of New York.
- Magill Evans, J., Harrison, M. J., Rempel, G., & Slater, L. (2006). Interventions with fathers of young children: Systematic literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 55(2), 248-264.
- Mason, J. (2006). Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research*, 6(1), 9-25.
- Matthew, R. F., Wang, M. Q., Bellamy, N., & Copeland, E. (2005). Test of efficacy of model family strengthening programs. *American Journal of Health Studies*, 20(3), 164-170.
- McAllister, C. L., Wilson, P. C., & Burton, J. (2004). From sports fans to nurturers: An Early Head Start program's evolution toward father involvement. *Fathering*, 2(1), 31-59.
- McBride, B. A. (1990). The effects of a parent education/play group program on father involvement in child rearing. *Family relations*, 39(3), 250-256.
- McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The causal effects of father absence. *Annual Review of Sociology*, 39, 399-427.
- McWayne, C., Downer, J. T., Campos, R., & Harris, R. D. (2013). Father involvement during early childhood and its association with children's early learning: A meta-analysis. *Early Education & Development*, 24(6), 898-922.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Morgan, Z., Brugha, T., Fryers, T., & Stewart-Brown, S. (2012). The effects of parent-child relationships on later life mental health status in two national birth cohorts. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(11), 1707-1715.
- Mussen, P., & Distler, L. (1960). Child-rearing antecedents of masculine identification in kindergarten boys. *Child Development*, 31(1), 89-100.

- Mwoma, B. T. (2009). *Paternal involvement in children's education: An implication of children's performance at preschool in Gucha district Kenya*. Doktora Tezi, Kenyatta University, Department of Early Childhood Studies, Kenya.
- Nettle, D. (2008). Why do some dads get more involved than others? Evidence from a large British cohort. *Evolution and human behavior*, 29(6), 416-423.
- Nettle, D. (2008). Why do some dads get more involved than others? Evidence from a large British cohort. *Evolution and Human Behavior*, 29(6), 416-423.
- Newland, L. A., Chen, H. H., & Coyl Shepherd, D. D. (2013). Associations among father beliefs, perceptions, life context, involvement, child attachment and school outcomes in the US and Taiwan. *Fathering*, 11(1), 3-30.
- NICE, National Institute for Health and Clinical Excellence. (2006). *Parent-training/education programmes in the management of children with conduct disorders*. www.nice.org.uk sayfasından erişilmiştir.
- Nord, C. W., Brimhall, D., & West, J. (1997). *Fathers' involvement in their children's schools*. Washington, DC: U.S. Department of Education, National Center for Educational Statistics.
- Norman, H., Elliot, M., & Fagan, C. (2014). Which fathers are the most involved in taking care of their toddlers in the UK? An investigation of the predictors of paternal involvement. *Community, Work & Family*, 17(2), 163-180.
- O'Hagan, M., & Smith, M. (2004). *Early Years Child Care and Education: Key Issues*. USA: Elsevier Health Sciences.
- Oktaý, A. (2007). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon.
- Öğüt, Ü. (1998). *Üst ve orta sosyoekonomik düzeyden Türk babalarının çocuklarıyla nasıl ilgilendiklerinin çocuğun yaşı, cinsiyeti ve annenin çalışıp çalışmadığına göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ömeroğlu, E. & Can Yaşar, M. (2002). Ev merkezli aile çocuk eğitimi programının ev ortamına etkisi. *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu*, 34-52. Ankara: Kök.

- Östlund, U., Kidd, L., Wengström, Y., & Rowa Dewar, N. (2011). Combining qualitative and quantitative research within mixed method research designs: a methodological review. *International Journal of Nursing Studies*, 48(3), 369-383.
- Özdal, F. & Aral, N. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güngörmüş Özkardeş, O. & Arkonaç, S. (1998). İki farklı eğitim düzeyinde baba olma algısı. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(10), 253-263.
- Palm, G., & Fagan, J. (2008). Father involvement in early childhood programs: Review of the literature. *Early Child Development and Care*, 178(7-8), 745-759.
- Pancsofar, N., & Vernon Feagans, L. (2006). Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(6), 571-587.
- Panther Brick, C., Burgess, A., Eggerman, M., McAllister, F., Pruett, K., & Leckman, J. F. (2014). Practitioner review: engaging fathers—recommendations for a game change in parenting interventions based on a systematic review of the global evidence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(11), 1187-1212.
- Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47(4), 193-219.
- Paquette, D., & Dumont, C. (2013). Is father-child rough-and-tumble play associated with attachment or activation relationships?. *Early Child Development and Care*, 183(6), 760-773.
- Parke, R. D. (2000). Father involvement: A developmental psychological perspective. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 43-58.

- Pearson, J., Thoennes, N., Davis, L., Venohr, J., Price, D., & Griffith, T. (2003). *OCSE Responsible Fatherhood Programs: Client characteristics and program outcomes*. Denver, CO: Center for Policy Research.
- Perlman, M. (1998). *A Nurturing Father's journal: Developing attitudes and skills for male nurturance*. Florida: Center for Growth & Development, Inc.
- Peters, S., Calam, R., & Harrington, R. (2005). Maternal attributions and expressed emotion as predictors of attendance at parent management training. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(4), 436-448.
- Phares, V., Fields, S., & Binitie, I. (2006). Getting fathers involved in child-related therapy. *Cognitive and Behavioral Practice*, 13(1), 42-52.
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Development Science*, 11(4), 196-202.
- Porzig Drummond, R., Stevenson, R. J., & Stevenson, C. (2014). The 1-2-3 Magic parenting program and its effect on child problem behaviors and dysfunctional parenting: A randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, 58, 52-64.
- Porzig Drummond, R., Stevenson, R. J., & Stevenson, C. (2015). Preliminary evaluation of a self-directed video-based 1-2-3 Magic parenting program: A randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, 66, 32-42.
- Porzig Drummond, R., Stevenson, R. J., & Stevenson, C. (2016). A preliminary evaluation of the 1-2-3-Magic parenting program in an Australian community services setting. *Australian Social Work*, 69(4), 388-402.
- Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pruett, M. K., Pruett, K., Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (2017). Enhancing father involvement in low-income families: A couples group approach to preventive intervention. *Child Development*, 88(2), 398-407.
- Raeburn, P. (2015). *Baba olmak*. İstanbul: Kuraldışı.

- Ramchandani, P. G., Domoney, J., Sethna, V., Psychogiou, L., Vlachos, H., & Murray, L. (2013). Do early father-infant interactions predict the onset of externalising behaviours in young children? Findings from a longitudinal cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 56–64.
- Ramchandani, P., & Psychogiou, L. (2009). Paternal psychiatric disorders and children's psychosocial development. *The Lancet*, 374(9690), 646-653.
- Razon, N. (1987). Çocuk eğitiminde babanın rolü. *Pembe Bağcık Dergisi Gözlem Yayıncılık*, 1, 1-3.
- Rossi, C. (2009). Parent training programs: Insight for practitioners. *Centers for Disease Control and Prevention*. <https://www.cdc.gov> sayfasından erişilmiştir.
- Rousseau, J.J. (2013a). *Emile ya da çocuk eğitimi üzerine*. (M. Baştürk & Y. Kızılcım, Çev.). Ankara: Kilit.
- Rousseau, J.J. (2013b). *Emile “bir çocuk büyüyor”*. Ü. Akagündüz (Ed.). İstanbul: Selis.
- Rumble, C. (2010). *Moving from the I to we: Effective parenting education in groups*. Yüksek Lisans Tezi, Massey University Education (Adult Education), New Zealand.
- Samuelson, A. (2010). Best practices for parent education and support programs. *What Works, Wisconsin-Research to Practice Series*, 10, 1-8. Madison, WI: University of Wisconsin–Madison/Extension.
- San Bayhan, P. & Artan, İ. (2011). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Sandelowski, M. (2000). Focus on research methods combining qualitative and quantitative sampling, data collection, and analysis techniques. *Research in Nursing & Health*, 23(3), 246-255.
- Saracho, O. N. (2008). A literacy program for fathers: A case study. *Early Childhood Education Journal*, 35(4), 351-356.
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97(2), 153-158.

- Sayer, L. C., Bianchi, S. M., & Robinson, J. P. (2004). Are parents investing less in children? Trends in mothers' and fathers' time with children. *American Journal of Sociology*, 110(1), 1-43.
- Schaefer, C. E., & Drewes, A. A. (2013). Oyunun ve oyun terapisinin terapötik güçleri. Schaefer, C. E. (Ed.), *Oyun terapisinin temelleri* (B. Tortamış Özkaya, Çev.) içinde (s. 15-25). Ankara: Nobel.
- Scott, W., & De La Hunt, A. (2011). The important role of fathers in the lives of young children. *Parents as Teachers*. <http://www.parentsasteachers.org> sayfasından erişilmiştir.
- Seçer, Z., Çeliköz, N., & Yaşa, S. (2007). Bazı kişisel özelliklerine göre okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 425-438.
- Seçer, Z., Sarı, H., Çeliköz, N., & Üre, Ö. (2009). Okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel stillerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 407-420.
- Sell, C. (2011). *Babalar için bir fincan huzur*. Ankara: Arkadaş.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem.
- Serin, H. (2012). Beyin temelli öğrenme ve müfredat bazında öğrenci merkezlilik. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 49-59.
- Sethna, V. F., Perry, E., Domoney, J., Iles, J., Psychogiou, L., Rowbotham, N. E., ... Ramchandani, P. G. (2017). Father-child interactions at 3-months and 2 years: contributions to children's cognitive development at 2 years. *Infant Mental Health Journal*, 38(3), 378-390.
- Shinn, M. (1978). Father absence and children's cognitive development. *Psychological Bulletin*, 85(2), 295- 324.
- Sımsıkı, H. & Şendil, G. (2014). Baba katılım ölçeğinin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Singer, G. H., Ethridge, B. L., & Aldana, S. I. (2007). Primary and secondary effects of parenting and stress management interventions for parents of children with

- developmental disabilities: A meta-analysis. *Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(4), 357-369.
- Solak, A. (2008). *Çocuklarda ve gençlerde şiddet, saldırganlık ve suçluluk duyguları açısından anne- baba eğitimi*. Ankara: HEGEM.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), 125-146.
- Su, D., Toure, D. M., McCarthy, M., Ramos, A., Correa, A., Houston, W., Hill, J., ... Do, K. (2016). *Parenting education needs assessment in Nebraska final report*. Center for Reducing Health Disparities College of Public Health University of Nebraska Medical Center. <http://dhhs.ne.gov> sayfasından erişilmiştir.
- Sullivan, O., & Coltrane, S. (2008, April). *Men's changing contribution to housework and childcare*. Chicago, IL: Council on Contemporary Families Briefing Paper.
- Stevenson, M. (2014). *Activative fathering, children's self-regulation, and social skills*. Doktora Tezi. Arizona State University, Ann Arbor, Michigan.
- Şahin, H. (2012). *Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taşkın, N., & Erkan, S. (2009). Babalara verilen eğitimin babaların çocuklarıyla ilgilenmelerine etkisi: deneysel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 136-148.
- Tavecchio, L. W. C., & Van IJzendoorn, M. H. (1987). Perceived security and extension of the chil's rearing context: A parent- report approach. L. W. C. Tavecchio & M. H. Van IJzendoorn (Ed.), *Attachment in social networks: Contributions to the Bowlby-Ainsworth attachment theory* içinde (s. 35-92). Amsterdam: Elsevier.
- Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Temel, Z. F., Aksoy, A. B. & Kurtulmuş, Z. (2010). Erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları. Z. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (s. 327- 361). Ankara: Anı.

- Terry, W.S. (2011). *Öğrenme ve bellek: Temel ilkeler, süreçler ve işlemler*. (B. Cangöz, Çev.). Ankara: Anı.
- Tezel Şahin F. (1998). *Destekleyici eğitim programlarının 5-6 yaş grubunda çocuğu olan babalar üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tezel Şahin, F., & Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programlarında uygulanan aile katılımı çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(17), 30-39.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. Ankara: Morpa.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. Ankara: İstatistik Dünyası.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2017). Anne-baba eğitimi ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları. T. Güler Yıldız (Ed.), *Anne baba eğitimi* içinde (s. 119-140). Ankara: Pegem.
- Tezel Şahin, F. & Tutkun, C., (2017). Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği’nin 48-72 aylık çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 355-370.
- Tiedje, L.B., & Darling Fisher, C. (1996). Fatherhood reconsidered: A critical review. *Research in Nursing & Health*, 19(6), 471 -484.
- Thomas, D., Leicht, C., Hughes, C., Madigan, A., & Dowell, K. (2004). *Emerging practices: In the prevention of child abuse and neglect*. USA: Department of Health and Human Services.
- Torres, N., Veríssimo, M., Monteiro, L., Ribeiro, O., & Santos, A. J. (2014). Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. *Journal of Family Studies*, 20(3), 188-203.
- Tully, L. (2008). Research to practice: What makes parenting programs effective? An overview of recent research. <http://www.community.nsw.gov.au> sayfasından erişilmiştir.

- Turbiville, V. P., & Marquis, J. G. (2001). Father participation in early education programs. *Topics in Early Childhood Special Education*, 21(4), 223-231.
- Tutkun, C., & Şahin, F. T. (2016). Anne, baba ve çocukların doğal gözlemleri: Bir kitapçı ortamında anne çocuk mu? Baba çocuk mu?. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2293-2308.
- Ural, O. (2005). Okul öncesi eğitim ve aile katılımı. A. Oktay & Ö. Polat Unutkan (Ed.), *Okul öncesi eğitimde güncel konular içinde* (s. 373-382). İstanbul: Morpa.
- Uzun, H. (2016). *Baba eğitim programının baba-çocuk ilişkisine ve anaokuluna devam eden çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünüvar, P. (2008). *Babaların 3-6 yaş grubu çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliğini belirleme ve geliştirme*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Veneziano, R. A., & Rohner, R. P. (1998). Perceived paternal acceptance, paternal involvement, and youths' psychological adjustment in a rural, biracial southern community. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 335-343.
- Von Klitzing, K., Simoni, H., Amsler, F., & Bürgin, D. (1999). The role of the father in early family interactions. *Infant Mental Health Journal*, 20(3), 222-237.
- Wakabayashi, T., Guskin, K. A., Watson, J., McGilly, K., & Klinger Jr, L. L. (2011). The parents as teachers promoting responsible fatherhood project: Evaluation of “Dads in the Mix,” an exemplary site. Parents as Teachers Fatherhood Case Report. <http://www.aiu3.net> sitesinden erişilmiştir.
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., & Harley, A. E. (2014). Dads tuning in to kids: Piloting a new parenting program targeting fathers'emotion coaching skills. *Journal of Community Psychology*, 42(2), 162-168.
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., Kehoe, C., & Harley, A. E. (2016). Dads Tuning In to Kids: Preliminary Evaluation of a Fathers' Parenting Program. *Family Relations*, 65(4), 535-549.
- Wilson, K. R., & Prior, M. R. (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 47(7), 405-407.

- Wood, L., & Lambin, E. (2013). *How fathers and father figures can shape child health and wellbeing*. Australia: University of Western Australia, Crawley.
- Yalçınöz, B. (2011). *Çocuk olmaktan baba olmaya: Türkiye'deki babalarda kuşaklararası bir karşılaştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2005). Ana- baba okulu projesi. A. Oktay & Ö. Polat Unutkan (Ed.), *Okul öncesi eğitimde güncel konular içinde* (s. 365-371). İstanbul: Morpa.
- Yavuzer, H. (2010). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yörükoğlu, A. (2008). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.
- Zhang, X. (2012). The effects of parental education and family income on mother-child relationships, father-child relationships, and family environments in the people's republic of China. *Family Process*, 51(4), 483-497.
- Zhang, X., & Chen, H. (2010). Reciprocal influences between parents' perceptions of mother-child and father-child relationships: A short-term longitudinal study in Chinese preschoolers. *The Journal of Genetic psychology*, 171(1), 22-34.

EKLER

EK 1. Mark Perlman Tarafından Geliştirilen “The Nurturing Father’s Program’ın” Türkçeye Çevrilip Kullanılması İçin Verilen İzin Yazısı

15.10.2017

Nurturing Fathers Facilitator Manual translation - cansu tutkun

Nurturing Fathers Facilitator Manual translation

5.10.2015 (Pzt) 22:27

Kime:cansututkun06@hotmail.com <cansututkun06@hotmail.com>;

3 eklin (5 MB)

NFP facilitator manual intro.pdf; NFP facilitator manual 1-10.pdf; NFP Facilitator Manual 11-13.pdf;

October 5, 2015

To: Cansu Tutkun, Research Assistant
Gazi University

From: Mark Perlman, Author/Trainer
The Nurturing Father's Program

Re: Permission to translate the NFP Facilitator Manual into Turkish

I hereby give permission to Cansu Tutkun to translate the attached NFP Facilitator Manual into Turkish.

No permission is granted for sales, distribution, or other use of this NFP Facilitator Manual.

EK-2 Milli Eğitim Müdürlüğü Tarafından Verilen Araştırma İzin Yazısı

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.3631492
Konu : Araştırma İzni

30.03.2016

.....KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi,
b) Gazi Üniversitesi'nin 04/03/2016 tarihli ve 8187 Sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi Cansu TUTKUN'un "**Baba Eğitim Programının Çocuklarıyla İlişkilerine, Tutumlarına ve Baba Katılımına Etkisi**" konulu araştırma kapsamında uygulama talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup; ilçenize bağlı ekli listede belirtilen okullarda çalışmanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Görüşme formunun (3 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre uygulanmasını rica ederim.

Zafer YILMAZ
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:
1-Görüşme formu (3 sayfa)
2-Okul listesi (4 sayfa)
DAĞITIM:
Mamak-Altındağ-Çankaya
Yenimahalle-Keçiören
Etimesgut-Gölbaşı-Sincan

EK-3 Fark Yaratan Babalar Eğitim Programı (FAYAB) Uygulama Resimleri

EK-4 Nitel Verilere İlişkin Kod ve Kategoriler

Nitel Verilere İlişkin Kod ve Kategoriler

Tablo 36

Babaların FAYAB Eğitim Programına Katılma Amaçlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Çocuklarla Uygun İletişim Yollarını Öğrenme	İletişim, iletişimi güçlendirme, faydalı iletişim, sağlıklı iletişim yolları, farklı iletişim, etkileşim.
Çocuklarla Etkili Zaman Geçirme	Efektif zaman geçirme, daha kaliteli zaman geçirme, zaman,
Çocukların Gelişimine Katkıda Bulunma	Gelişim, gelişime katkı, gelişime faydalı olma, bilişsel, duygusal katkı.
Bilinçlenme ve Farkındalık	Yanlışları görme, öğrenme, bilgi edinme, daha iyi yol izleme, bilgi ve deneyimleri arttırma, püf noktalardan faydalanma.
Çocukları Anlama	Çocuğun davranışlarını anlama, anlama.
Çocukları Geleceğe Hazırlama	Geleceğe iyi bir evlat hazırlama.
Çocuğun Gözünde Nasıl Bir Baba Olduklarını Öğrenme	Çocuğun gözünde nasıl bir baba olduklarını öğrenme.
Gelecekte Pişmanlık Duymama	Gelecekte pişmanlık duymama.
Babalık Rolünü Güçlendirme	Babalık rolünü eksiksiz yapma.

Tablo 37

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Bilinçlenme ve Farkındalık	Farkında, çözüm bulma, daha az hata, öğrenme, yeni metot kazanma, farkındalık, bilimsel açıdan son gelişmeleri fark etme, eksik yönleri tespit etme, bilinçlenme, güncel bilgi edinme, bilme, tecrübenin artması, farklılık, bilinçlilik, özeleştirme yapma.
İletişime Katkı	Doğru iletişim, iletişimi güçlendirme, paylaşım, bağın güçlenmesi, sıcak ilişki, etkili iletişim, doğru yaklaşım, etkin iletişim, karşılıklı anlayış, daha iyi anlaşma, daha iyi dinleme ve cevaplama, destek.
Etkili Zaman Geçirme	Efektif zaman kullanımı, zaman, etkili zaman, oyun oynama isteği, verimli zaman, vakit, vakit geçirme.
Çocukları Tanıma	Tanıma, anlama.
Sabır ve Öfke Kontrolü	Sabretme, sabırlı olma, öfke kontrolü, öfkeye hakim olma, sabırla yaklaşma, sakinlik, çabuk sinirlenmeme, sıkılmama.
Oyun Oynamayı Öğrenme	Oyun kurma, oyun oynama.
Anlayışlılık	Anlayışlılık, anlayışlı olma.
Özgüven	Özgüven.

Tablo 38

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
İlişki ve İletişime Katkı	Yakınlaşma, doğru iletişim, sürekli beraber olma, ilişki, hayatında anlamlı bir yerinin olması, aradaki bağın kuvvetlenmesi, paylaşım, yakınlığın artması, anlama, dinleme, kabullenme, yaratıcı ilişki, baba çocuk ilişkisi, anlayış, destek, iletişimin kuvvetlenmesi, olumlu tepkilerin artması, aktif katılım.
Çocukların Gelişimlerine Katkı	Gelişim, gelişime katkı, büyümeye katkı, işitsel duygusal ve davranışsal alanda kazanımlar, sağlıklı ruhsal gelişim, gelişimin artması, gelişime katılım.
Sosyal Becerilerine Katkı	Sosyalleşme, çevresindekilere faydalı birey, arkadaşlarıyla ilişkinin olumlu olması, sosyalleşme.
Özgüvenlerine Katkı	Özgüvenin artması, özgüven, güven duygusu, özgüvenli.
Etkili Zaman Geçirmeye Katkı	Eğlenceli vakit geçirme, zaman, beraber olma, zaman ayırma, oyuna dahil olma.
Sağlıklı Tutum ve Davranışlarına Katkı	Koyulan yasaklar ve kurallara anlayış gösterme, sağlıklı tutum ve davranış kazanımı, yaşına uygun davranışlar, çatışmanın azalması.
Oyun Kurma Becerilerine Katkı	Etkin aktiviteler yapma, oyun kurma, etkinlik yapma.
Çocuğun Mutlu Olmasına	Hayattan zevk alma, mutlu olma, mutluluk duyma.
Çocuğun Yaratıcılığına Katkı	Yaratıcılık.

Tablo 39

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Bilmiyorum	Zaman gösterecek, bilmiyorum, yanıt yok.
Mutluluk	Eşi mutlu etme, mutluluk.
Eşler Arası İlişkilerin Gelişmesi	İlişki, ilişkinin gelişmesi, uyumluluk, ılımlılık.
Eşin İş Yükünün Azalması ve Rahatlama	Rahatlama, baskının azalması, rahat olma, yükün azalması, yükün alınması, rahat hissetme, sorumluluğun azalması.
Bilinçlenme ve Farkındalık	Eğitimin eşle paylaşılıp eşin uygulaması, eksikleri giderme/düzeltilme, farklı bakış açısı kazandırma, öğrenme, bilgi sahibi olma, bilinçli olma
Empati	Eşi anlama, empati yapma.
Eşe Etkin Destek	Destek olma, yardım etme.
Toleransın Artması	Toleransın artması.
Çocuklara Ayrılan Zamanın Artması	Çocuklara ayrılan vakitte artış, zaman kazandırma.
Tutarlı Davranışlar Sergileme	Aynı dilin konuşulması, ortak karar, benzer görüşlere sahip olma.
Anne Çocuk İletişimine Katkı	Çocuğa karşı olgun davranma, çocukla iletişimin düzenlenmesi.
Annelere Ait Zaman Diliminin Artması	Zaman ayırma, eşe ait zaman dilimi.
Oyun Kurma Becerilerine Katkı	Oyun kurma.

Tablo 40

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Yeterli	Yeterli, makul, uygun, normal, ideal, süper, faydalı süre
Bilmiyorum	Program sonunda değerlendirmek isteme, yeterli ya da yetersiz diyememe, 13 hafta sonra düşünme, eğitim sonunda, zamanla anlama.
Çok Uzun	Çok uzun, uzun, fazla.
6 Hafta Uygun	6 hafta

Tablo 41

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Babalar Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Bilinçlenme ve Farkındalık	Görünmeyeni görme, farkında, bilinçli, öğrenme, yeni bilgiler edinme, bilgili, yeni anlayış edinme, farkındalık yaratma, doğru ve yanlışların görülmesi, farkına varma, yeni durumları öğrenme, pekiştirme, farklı kazanımlar, fark yaratma, farkındalığın artması, farkına varma, yanlış bilgilerden arınma, bakış açısının değişmesi, sorumlulukların farkına varma.
Tutumlarda Değişim	Sözlerde/duruşta/hareketlerde değişiklik yapma, çocuğa yaklaşımın farklılaşması, çocuğa nasıl davranılması gerektiğinin öğrenilmesi, tutum ve davranışların gözden geçirilmesi, davranışlarda taktik değiştirme, davranışların değişmesi, duyarlı olma, ilgili olma, çocuklarla ilgili konularda düzelmelerin yaşanması, farklı davranma.
Çocuklarla İlişki ve İletişime Katkı	İletişimin gelişmesi, çocuğun daha çok dinlenmesi, anlama, yakınlaşma, empati yapma, pozitif yaklaşma, ilişkinin artması, ilişkinin daha iyi olması, sevginin dile getirilmesi, iletişimin öneminin artması, daha fazla ilgilenmek, ilgi göstermek, ilgili yaklaşım, çocuklarla birlikte olmanın güzelliği.
Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye Katkı	Nitelikli zaman geçirmeyi kazandırması, vakit geçirme, daha fazla zaman ayırma, güzel zaman geçirme, etkili zaman, oyunlar oynama, etkin vakit.
Kaliteli Oyunlar/Etkinlikler Öğrenme	Yeni oyunlar öğrenme, zevkli bir şekilde kitap okumayı öğrenme, her şeyden oyun çıkarmayı öğrenme, her türlü durumu oyunlaştırabilme, oyun oynamanın önemini anlayarak oyunlaştırma.
Sabır ve Toleransın Artması	Sabır, sabırlı olma, tahammül sınırının artması, gereksiz öfkeden kurtulma, tolerans.
Çocuk Yetiştirmenin Kolaylığı	Çocuk yetiştirmenin kolay olması, özgüveni yüksek çocuk yetiştirmenin mümkün olması.
Sevginin İfade Edilmesine Katkı	Sevgiyi verme.
Problem Çözme Becerilerine Katkı	Alternatif çözümler üretebilme.
Sakinlik ve Öfke Kontrolü	Sakin ve anlayışlı davranılması, yumuşama, daha iyi anlayış, uyumlu, anlayışlı olma.

Tablo 42

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Çocuklar Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Çocuklarla İlişki ve İletişime Katkı	Bağın kuvvetlenmesi, bağlanma, düşünceleri rahatlıkla söyleme, ilişkinin gelişmesi, ilişkinin artması, iletişimin güçlenmesi, etkileşimin artması, ilgi ve sevginin artması, iletişime geçme, kendini doğru ifade edebilme, muhabbetin artması, sevginin artması, paylaşım, nitelikli ilişki, düşüncelere daha fazla önem verme, baba çocuk olmayı öğrenme, sorunların kolayca çözümü, ilişkinin dengeli olması, paylaşım, daha çok konuşma, paylaşımın artması.
Etkili ve Nitelikli Zaman Geçirmeye Katkı	Daha fazla oyun oynama, nitelikli zaman geçirme, etkili zaman geçirme, verimli zaman, vakit geçirmekten zevk alma, zaman, daha çok vakit geçirme, zaman ayırma, zaman diliminin artması, daha çok kitap okuma, geçirilen sürenin artması.
Sağlıklı Tutum ve Davranışlarına Katkı	Yaklaşımın olumlu olması, kuralların netleşmesi, kuralların önemini anlama, davranışlara olumlu yansıma, gereksiz ısrarlardan vazgeçme, eğitimin olgunlaştırması, TV, tablet yerine hep birlikte oyun oynamanın tercih edilmesi, kuralların anlaşılması ve uyulması.
Mutluluk	Mutluluk, mutlu olduğunu düşünme, tatmin ve mutlulukta artış.
Çocuğun Gelişimine Katkı	Gelişime faydalı olma, gelişimde başarılı olma, sosyal faaliyetler, beceri, bilgi ve farklılıkların görülmesi, özgürleşmeleri, dikkat dağınıklığının azalması, odaklanmanın öğrenilmesi, gelişim.
Daha Kolay Ulaşılabilir Olma	Ulaşılabilir olma, babaya daha rahat ulaşma, çocuğun yanında olma,
Özgüven	Özgüven, kendine güvenin artması.
Çocukları Tanıma	Çocukları keşfetme, anlama.

Tablo 43

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Eşleriyle İlişkileri Açısından Kazanımlarına İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Eşler Arası İlişkilerin ve İletişimin Gelişmesi	Eşlerin arasının iyi olması, anlayışlı olma, sorunları hatlılıkla çözme, paylaşımın artması, ilişkiye olumlu yansıma, paylaşım, aradaki bağın güçlenmesi, eşe karşı sakinlik ve anlayış, etkileşimde olumluluk, rahatlama, vaktin birlikte değerlendirilmesi, daha az tartışma.
Bilinçlenme ve Farkındalık	Bilgileri paylaşma, daha fazla dinleme, yanlış davranışlarda uyarma, bilinçlenme, fark etme, kaygılardan kurtulma, öğrenme, farkına varma, fikir alış verişinde bulunma, ufkun genişlemesi, anne ve baba olmanın ciddiyetini anlama, yanlışlarla yüzleşme.
Mutluluk	Mutluluk, mutlu olma, mutlu hissetme, sakinleştirip mutlu etmesi.
Eşin İş Yükünün Azalması	Sorumlulukların paylaşılması, denge kurulması, yükün azalması, destek olma, yükün hafiflemesi.
Tutarlı Davranışlar Sergileme	Ortak yaklaşım, benzer davranışlar gösterme, ortak yaklaşım, ortak karar alma
Tutumlarda Değişim	Farklı davranışlar benimseme, daha sakin ve anlayışlı olunması gerektiğini anlayarak davranış değişikliği yapma.
Annelere Ait Zaman Dilimi	Eşe zaman kalması, zaman kazandırma.

Tablo 44

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programıyla İlgili Görüş ve Önerilerine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Yaygınlaştırılmalı	Her baba almalı, babalar katılmalı, geniş kitlelere ulaşılmalı, geniş bir platforma ulaşılması, başka babalarla devam etmeli, ülke geneline yayılması, topluma yayılması, her ebeveyninin katılması, diğer anne babalar için geliştirilmesi.
Anneler ve Çocuklar da Katılmalı	Annelerde katılabilir, aile eğitimi olmalı, anne baba katılımı, anne babalarla birlikte çocuklar, çocukların katılması, fark oluşturan aileler olarak anne babalara yönelik olması.
Faydalı Bir Program	Faydasının olması, yeterli bir program, faydalı, güzel eğitim, çok etkili, fayda sağlayıcı, eğitici, öğretici olması, verimli olması, olumlu etkilerinin olması, iyi planlanmış olması.
Zorunlu Olmalı	Tüm ebeveynler katılmalı, zorunlu bir eğitim olmalı, zorunlu olması, gerekliliğin olması, zorunlu tutulması.
Farklı Merkezlerde Düzenlenebilir	Farklı merkezlerde düzenlenmesi.
İlkokul ve Sonrası Çocuğu Olan Babalar İçin Geliştirilebilir	İlkokul, ortaokul, lise döneminde çocukları olan babalar için de böyle eğitici, öğretici çalışmaların olması.

Tablo 45

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programına Yönelik Eleştirilerine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Eleştirim Yok	Eleştirinin bulunmaması, yok, eleştirilecek bir konunun görülmemesi, eleştirinin olmaması.
Daha Fazla Oturum Olmalı	Artırılmalı, kapsamı genişletilmeli, daha kapsamlı olması
Grup İçi Etkileşim Fazlalaştırılmalı	Yeteri kadar tartışamama.
Bireysel Çocuk Danışmanlığı Yapılmalı	Bireysel çocuk danışmanlığının olması, her çocuk için de ayrı bir programın uygulanması.
Eğitimci Maddi Olarak Desteklenmeli	Eğitimcinin maddi olarak desteklenmesi.

Tablo 46

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programının Süresine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Yeterli	Uygun, makul, yeterli, güzel, uzun değil, ideal.
Süre Artırılmalı	Zamanın artırılması, sürenin az olması, biraz daha artırılması, eğitimin uzatılması, arttırma, sürenin uzatılması, düzenli aralıklarla tekrarlanması

Tablo 47

Babalar ve Eşlerinin FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Evde Yap Etkinliklerine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Eğlenceli	Eğlenceli, eğlenme, zevkli.
Faydalı	Faydalı, yararlı, başarılı faaliyetler, anlam katıcı, ilgi çekici.
Geliştirici ve Öğretici (el becerisi, mantık vb.)	El becerisi, mantık vb. geliştirici, eğitici, gelişimi destekleyici, becerileri geliştirmesi.
Gerçekleştirilmesi Kolay	Kolay, basit materyaller, evde zor olan veya uygulanması o an yapılamayan oyunların olmaması, yapması kolay, pratik oyunlar, basit malzeme.
Aile İçi Etkileşimi Geliştirici	Anne, baba ve çocuğun birlikte yapabileceği, aile bireyleriyle birlikte yapılabilmesi, aile bireyleriyle geçirilen süreyi geliştirici, hep birlikte eğlenceli zaman geçirmeyi sağlaması.
Merak Uyandırıcı	Çocuğun babanın getirdiği oyunu beklemesi, bir sonrakinin iple çekilmesi, başka neler yapılacağının merak edilmesi, merak uyandırıcı.
Çocukların Gelişimine Uygun	Çocukların gelişimi geniş bir çerçevede düşünülmüş oyunlar, 3-6 yaşa hitap eden oyunlar.
Farklı Yaşlara Uygun	Farklı yaşlar için ayrılması, farklı yaştaki çocuklarla oynama, yaş gruplarına uygun hazırlanmış.
Uyarlanabilir	Oyunları değiştirerek oynama, çeşitlendirme, aynı şeylerle farklı oyunlar oynayabilme.

Tablo 48

Babaların FAYAB Eğitim Programında Yer Alan Konuların İçeriğine İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Yeterli	Başka eklenecek konunun bulunmaması, yeterli, iyi, temel bilgiler yeterli.
Kapsamlı	Düşünüleden daha çok konuyu kapsaması, hem teorik hem de pratik bir içeriğini olması.
Yararlı	Yararlı, güzel ve faydalı.
Konular Önemli ve Güncel	Önemli, son zamanlarda yapılan araştırmaları içermesi, gelişen bilginin ortaya konması, güncel.
Kardeşler Arası İlişkiler Eklenebilir	Birden fazla çocuğa sahip babalar için konu eklenmesi.

Tablo 49

Babaların FAYAB Eğitim Programında Kullanılan Yöntem ve Tekniklere İlişkin Kod ve Kategoriler

<i>Kategoriler</i>	<i>Kodlar</i>
Yeterli	Yeterli, verimli, çok yönlü olması, iyi.
Başarılı	Başarılı, başarıyı sağlayıcı.
Grup İçi İletişim ve Aktif Katılımı Destekleyici	Tartışma, farklı deneyim ve görüşleri öğrenme, birlikte katılım, diyalog, etkileşimli.
Yaparak Yaşayarak Öğretici	Yaparak yaşayarak öğretme, olayın içinde yer alma.
Değerlendirme Oyunları Eğlendirici ve Öğretici	Değerlendirmelerin eğlenceli olması.
Sürükleyici	Sürükleyici.
Slaytlar ve Videolar Dikkat Çekici	Slaytların olması, video ve örneklerin dikkat çekici olması.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...